

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Význam rituálů v interiorizaci hodnot mladých lidí

Marta Gajdošová

Katedra: Evangelická teologická fakulta
Vedoucí práce: Doc. Tabita Landová, Ph. D.
Studijní program: Komunitní krizová a pastorační práce – diakonika
Kód studijního programu: NO221A100007
Studijní obor: Diakonika

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Význam rituálů v interiorizaci hodnot mladých lidí napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Děčíně dne 14. března 2023

Marta Gajdošová

Anotace

Diplomová práce zkoumá význam a vliv rituálů v období dospívání na přijetí a ukotvení životních hodnot adolescentů a jejich zvládání obtížných situací. Teoretická část popisuje problematiku vzájemně se ovlivňujícího sociokulturního prostředí, psychosociálního a duchovního vývoje dítěte do věku dospělosti, způsoby provázení a pastorage mládeže. Vysvětluje obecným i zkušenostním výkladem hluboký význam rituálů ve všech uvedených procesech. Celá práce vychází z teze, že v současné společnosti se preferuje velký odklon od pravidelných činností, klade se důraz na pestrost, dynamiku, rychlé změny. Mladí lidé jsou tímto trendem nejvýrazněji ovlivněni, byli v něm vychováni. K pochopení významu rituálů pro jejich život potřebují vysvětlení, vzdělání, potřebují jim porozumět a osobně je prožít. V praktické části kvalitativním výzkumem porovnává práci s křesťanskou mládeží a mládeží v sekulárním prostředí domova mládeže situovaným ve vyloučené lokalitě. Klade si za cíl s pomocí otevřených rozhovorů a pozorování prozkoumat jejich schopnost a intenzitu percepce jednotlivých rituálů a přesah prožitků do života dospívajících.

Klíčová slova

Adolescenti, rituály, životní hodnoty, výchova.

Summary

The diploma thesis investigates the significance of rituals in the adolescent age on accepting and anchoring life values of teenagers and their ability to manage difficult situations. The theoretical part describes the problematic of mutually influencing with psychosocial and spiritual child development until the adulthood and ways of guiding and pastoring youth. It uses general and experiential interpretation to explain the deep meaning of rituals in all mentioned processes. The whole diploma work comes out of a fact that the current society prefers to deflect from regular activities, it rather emphasizes variety, fast and dynamic changes. Young people are significantly influenced by this phenomenon since they are being raised in this way. In order to accept the significance of rituals for their life they need explanation, education, understanding and personal experience. In the practical part it investigates and compares the work

with christian youth and youth in regular environment of a dormitory in a socially excluded area. With the help of open interviews and observation it investigates their ability and intensity of specific rituals perception and the crossover of these experiences into the life of adolescents.

Keywords

Adolescents, Rituals, Life values, Education.

Poděkování

Vřele děkuji doc. Tabitě Landové, Ph. D. za odborné, vstřícné a důsledné vedení mé diplomové práce. Děkuji své rodině za všechnu podporu, lásku a trpělivost. Děkuji všem studentům, kteří byli ochotni se zapojit do rozhovorů a poskytnout mně tak cenné zdroje pro výzkum.

Obsah

Úvod.....	11
Teoretická část.....	13
1 Vliv současných sociokulturních fenoménů na tradiční hodnoty	13
1.1 Proměnlivost doby.....	13
1.2 Masová kultura.....	14
1.3 Individualismus a svoboda	16
1.4 Proměny rodinného života a osobních vztahů	18
1.5 Sexualita, proměna rolí muže a ženy	19
1.6 Touha po posvátnu	20
1.7 Rituály a tradice v postmoderní době	21
1.8 Změny hodnot v generacích	23
1.9 Dílčí shrnutí.....	24
2 Význam rituálů	25
2.1 Vymezení pojmu	25
2.2 Symboly a znaky v rituálech	26
2.3 Význam prožitku rituálů pro život člověka.....	27
2.3.1 Sociální význam	27
2.3.2 Psychologický význam.....	27
2.3.3 Duchovní význam	28
2.4 Třídění rituálů	29
2.5 Průběh rituálů.....	34
2.6 Komunikace v rituálech	35
2.7 Dílčí závěr.....	35
3 Hodnoty	37
3.1 Co jsou to hodnoty?	37
3.2 Charakteristika a dělení hodnot.....	38
3.3 Jak najít ve svém životě hodnoty?.....	42
3.4 Duchovní hodnoty	43
3.5 Sebehodnota.....	44
3.6 Smysl života v utrpení	45
3.7 Shrnutí výtěžků.....	46
4 Dospívání.....	47
4.1 Vymezení pojmu	47
4.2 Ontologický vývoj dítěte a význam rituálů v něm	48
4.3 Proces dospívání	49
4.4 Hledání identity a hodnotové orientace v dospívání	51
4.5 Rituály v dospívání.....	54
4.6 Péče o dospívající	58
4.7 Závěrečné shrnutí.....	60

5 Závěr teoretické části	61
Praktická část	63
6 Výzkum prožitku rituálu v životě mladého člověka	63
6.1 Výzkumný plán.....	63
6.1.1 Výzkumné otázky	64
6.1.2 Cíle výzkumu	64
6.1.3 Neprozkoumanost problému	65
6.1.4 Výběr metod sběru dat.....	67
6.1.5 Scénář rozhovoru (otázky)	68
6.2 Průběh výzkumu.....	69
6.3 Výstupy z analýzy a interpretace dat	70
6.3.1 Pozorování.....	70
6.3.2 Zhuštěný popis z pozorování	71
6.3.3 Hodnoty vypozerované z rituálů	76
6.3.4 Reflexe zúčastněného pozorování	79
6.3.5 Analýza rozhovorů	79
6.3.6 Životní hodnoty objevené v rituálech	81
6.3.7 Porovnání odpovědí dvou zkoumaných skupin	98
7 Závěrečná diskuze	101
Seznam literatury	107
Písemné zdroje:	107
Elektronické zdroje:.....	113
Přílohy	115
Přepisy rozhovorů	115

Úvod

Posláním každého člověka je hledat intenzivně a vytrvale hodnoty a činnosti, které jej budou spojovat s druhými lidmi

Vlivem mnoha negativních sociokulturních fenoménů současné doby, jakými jsou například rozpad rodiny, zpochybnění tradičních rolí, konzumní způsob života, důraz na individualismus, tlak na výkon, volný čas trávený ve virtuálním světě a jistě by nás napadaly další, kterým musíme denně čelit, jsme se ocitli v nekompromisním labyrintním světě. A mnozí pociťují osamělost a nebezpečí, prožívají úzkosti, smutek a beznaděj. V labyrintu je těžké se správně orientovat a moudře rozpoznávat pravé cesty od slepých. Bohužel prožíváme i bezprostřední drásající pocity v konfrontaci s válečným konfliktem, v myšlenkách, modlitbách i praktickou pomocí jsme jeho aktivními účastníky.

Člověk je bytost jemná a citlivá. Bytost toužící po lásce, po vztazích, po společenství s druhými. Po jednotě, souznění, smíření. Bytost duchovní. Proto stále hledá, vrací se k původnímu, ryzímu, a otevírá cesty nové.

Rituál poskytuje člověku moment zastavení. V krizích přivádí člověka zpět k prameni, k uvědomění si své podstaty, svých sil, zdrojů. Pomáhá člověku zažít pocit pospolitosti s druhými, pochopit vnímání hodnoty "být uvnitř kruhu". Promlouvá k duši člověka, nespěchá. Skrze něj přichází stabilita, svoboda, víra a naděje. Člověk se vztahuje k tomu, co jej přesahuje. Prožívá uzdravení.

Mladí lidé v dospívajícím věku, více než ostatní, prožívají vnitřní nestabilitu a nepokoj. Teprve začali poznávat sami sebe, ještě se nestačili spatřit a vše kolem nich se neustále proměňuje. Více než dospělí se potřebují ukotvovat, s něčím pevným se identifikovat, najít pravé významy a hodnoty pro svůj život.

Kdo má citlivé srdce pro duši dospívajících, touží je povzbuzovat v hledání jejich vlastní cesty, pomáhá odhalit jejich silné stránky, odhalit klíčové hodnoty a zdroje, ze kterých budou moci čerpat. K porozumění vedou společné zážitky. Provázení mladých lidí skrze prožitek vhodně zvoleného rituálu v rovině společenské, duchovní, rodinné nebo individuální, přináší východiska z jejich krizí a vnitřních nejistot.

Diplomová práce přibližuje problematiku světa současného mladého člověka, zabývá se významem rituálu v něm a jeho vlivem na hodnotovou orientaci dospívajících. Téma jsem si zvolila sama pro trvalý zájem o prožívání mladých lidí. Dvacetiletá pedagogická praxe mně poskytla řadu cenných zkušeností a příležitostí vedoucích k hlubšímu porozumění adolescentní duše.

Cílem diplomové práce je prozkoumat, jaké mají středoškoláci v současné době, která se vyznačuje odklonem od pořádání a účasti na společenských rituálech, osobní zkušenosti s rituály veřejnými, církevními, rodinnými i vlastními. Jak průběh a obsah těchto rituálů vnímají, zda jsou k jejich významům citliví a zda v nich shledávají hodnoty pro svůj život. A pokud cenný přesah rituálů do svých životů rozeznávají, jakým způsobem ovlivňuje jejich vnitřní postoje, směřování a normy.

Teoretická část usiluje o vyhledání opěrných bodů tématu v odborné literatuře. V první kapitole se snažím nastítnit charakter prostředí současné české společnosti, který hluboce determinuje postoje a hodnoty mladých lidí. Druhá kapitola vysvětluje význam, strukturu a obsahy jednotlivých rituálů v životě člověka. Jak značně ovlivňuje směr života výběr priorit a hodnot, které si zvolíme za vlastní, interiorizujeme si je, o tom hovoříme v kapitole třetí. Další kapitola nás zavede do světa adolescentů, budu se zabývat průběhem období dospívání a významem rituálů v něm. Poslední kapitolu věnuji vzdělávání a výchově mladých lidí k dobrým a cenným hodnotám, k jejich hledání a dlouhodobé snaze o ně.

Výzkum se uskutečnil ve větším městě Ústeckého kraje, který je specifický vyšším výskytem chudoby a kriminality a nízkou vzdělaností.

Pomocí výzkumného pozorování jsem měla možnost dlouhodobě sledovat mladé lidi uvolněné, v jejich přirozeném prostředí, v době jejich volného času, v prostorách domova mládeže středních škol a při církevních mládežnických akcích. Otevřené rozhovory byly realizovány se středoškoláky ze sekulárního prostředí a s jejich vrstevníky pohybujícími se aktivně v církevním prostoru.

Přínosem diplomové práce pro rodiče a blízké osoby mladých lidí, pro pedagogy i církevní pracovníky, by mohlo být zjištění, jak adolescenti sami absenci rituálů ve svých životech vnímají, zda po nich touží a zda dokáží rozeznat a vidět hodnoty a přesahy, na které rituály odkazují.

Teoretická část

1 Vliv současných sociokulturních fenoménů na tradiční hodnoty

Teoretickou část diplomové práce začínáme nástinem podmínek a vlivů prostředí současného světa, které ho formují. I dospělý člověk potvrzuje, že tak obrovskému víru informačních proudů se těžko vzdoruje a obtížně se z něj nachází cesta do klidných vod. Mladý člověk, pokud nemá moudré a milující průvodce, kteří ho správně hodnotově směřují, společně prožité příležitosti k zastavení, jimiž jsou rituály, se sám orientuje jen velice obtížně.

Vycházíme především z odborných studií sociologů Zykmunta Baumana a Anthonyho Giddense, psychiatra Anderse Hansena, teologa Pavla Hoška, výzkumu Ladislava Rabušice a Eleny Chromkové. Cenným zdrojem jsou výsledky Zprávy o rodině 2020 Věry Kuchařové.

1.1 Proměnlivost doby

Dnešní prožívání dobové **kultury** má **mnoho přívlastků**. Snažíme se zoufale zachytit její neustále se proměňující charakter, sotva ji vystihneme, již cítíme, že název jaksi nepasuje a nazveme ji jinak. Globální, instantní, digitální, tekutá, nestálá, hektická, poslední. Povrchní, zvláštní, nemocná, doba nových technologií, agresivní, konzumní, otrocká, svobodná, doba nespravedlivá, doba neomezených možností, nezávazná, individualistická, krizová, náročná, omezující, nekompromisní, volnomyšlenkářská, těžká, vyzývavá. Doba chudoby i přebytku, doba elit i nuzných, konfliktů a míru, sekulární i hledající. Pulzující, ženoucí se vpřed, impulzivní, neovladatelná.

Za vyjmenovanými označeními jsou životní příběhy, pocity a emoce těch, kteří je vyřkli. Člověk je hozen na pospas do obrovského víru možností, příležitostí a zároveň rizik. Vlivem toho zůstává **ve svém životě dezorientován**. Především pro vysoké tempo stále se střídajících podnětů, zpráv, událostí. V historii nikdy předtím nebyl člověk vystaven tak **velkému množství interakcí**, jeho komunita čítala obvykle do sto

padesáti lidí.¹ Komunikujeme, diskutujeme a řešíme denně mnoho výzev. Chybí nám čas a energie na pohled shora, cítíme, že potřebujeme svět zastavit a najít v našich životech pevné body, vlastní hodnoty, kterých se budeme držet, až se vše kolem nás zase nekontrolovatelně rozjede.

Bauman vysvětluje: „*Rychlost nepřeje myšlení, nepřeje myšlení v předstihu, dlouhodobému uvažování. Myšlenky si žádají pauzu a spočinutí, chtějí rekapitulovat své ušlé kroky. Přemýšlení odvádí mysl od aktuálního úkolu, jakým je vždy útěk a udržování rychlosti.*“² Riziko je, že při **absenci zdravých myšlenek**, se nám právě jmenované stane životním údělem. S moderní dobou jsou kromě vysoké rychlosti, ve které se vše odehrává, spojovány **změny ve vnímání času a prostoru**. Dobývání, expanze prostorová a flexibilita časová se prolínají, moc kohokoliv a čehokoliv se dokáže pohybovat rychlostí elektronického signálu, děje se okamžitě a není již spojována s místem, ale stala se exiteritoriální.³

1.2 Masová kultura

V masové kultuře (z latinských slov *massa* – hmota a *colere* – pěstovat, starat se), jejíž základem je **ovlivňování veřejného mínění skrze média**, dochází k cílené selekci informací a jejich důležitosti. Jev vystihuje pojem Gatekeeping (z angličtiny, držení brány). Informace se přetvářejí v událost přímo na míru cílovému posluchači nebo celé skupině. Dochází k unifikaci informací. Cílem je zasáhnout a zaujmout co nejširší masu lidí. Způsob prezentování názorů, stereotypů, myšlenek a reklam má schopnost oslovit veřejnost v online prostoru v ten samý okamžik najednou a napříč světadíly.

Vlivem digitalizace a zjednodušení pracovního života většiny obyvatelstva, **disponují lidé více volným časem**. Masová média zareagovala v podobě zaměření se prioritně na zábavní segment. Bezpochyby předkládaný, cílený systém informací s neustálým,

1 HANSEN, Anders. Instamozek. Stres, deprese a úzkosti zapříčiněné moderní dobou. Praha: Portál, 2021. Str. 14.

2 BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernita. Praha: Portál, 2020, s. 278.

3 Tamtéž. Str. 19.

nekonečným během, působí a **ovlivňuje hodnotovou orientaci člověka.**

Podle Le Bona je-li použito správně obrazů, slova a formulí, a nyní třeba internetových memů, všechny tyto vyjadřovací prostředky mají tajemnou moc, **významy jsou posunuté.** Nejpůsobivější jsou právě ta slova, jejichž smysl je nejméně vymezený, nejasný. Svoboda, rovnost, krása, láska, úspěch, nezávislost aj. se dají formulovat do obecných frází zahrnující velké lidské sny a tyto iluze použít ke **zmanipulování veřejnosti.**⁴

V internetových veřejných diskuzích jsme svědky, jak se sympatie během chvíle mění ve zbožňování, a naopak jeden odlišný názor vyvolá smršť nenávislných komentářů. Pozorujeme společenské generalizování výjimečných případů, a jak jsou prosté nebo výstřední názory přijímány jako absolutní pravdy. Názory a výroky jsou často povrchní a vzdálené, protože bývají vyřknuté okamžitě, bez rozmyšlení. Zároveň člověk zůstává neviditelný, za jeho komentáři nemusí stát jeho vlastní tvář, je **deindividualizovaný.** Ve vzájemné interakci dochází ke **snížení racionální kontroly,** zejména vlivem reakce na stejné podněty velkou měrou podobných emocí. Je těžké zůstat nezávislý, uchovat si morálku, zdravý rozum, soudnost, pokud člověk denně vystavuje svou duši, své nitro na pospas prostředí sociálních sítí. Le Bon říká, že pokud jsou ideje, city a emoce použity k přesvědčování lidí, mohou účinkovat jako nákaza a zákony rozumové logiky vůbec nepůsobí. Nákaza vnucuje lidem nejen určité názory, ale i **určité způsoby citění.**⁵

Co si vlastně způsobujeme? Provádíme tu snad obří pokus sami na sobě a na svých dětech? Ptá se švédský psychiatr Anders Hansen.⁶ V posledních deseti letech vědci pozorují **rozsáhlé změny v komunikaci a lidském chování.** Digitální způsob života zasáhl do našeho režimu velice citelně. Trávíme před modrou obrazovkou několik hodin denně, méně se pohybujeme, méně spíme. Trpíme více **psychickými potížemi.**

Závislost na sociálních sítích si obhajujeme tím, že potřebujeme kontakt s druhými. Hansen říká: „*Sociální sítě nám dávají pocit, že se*

4 LE BON, Gustave. Psychologie davu. Praha: Portál, 2016, s. 69

5 Tamtéž, s. 80.

6 HANSEN, Anders. Instamozek. Stres, deprese a úzkosti zapříčiněné moderní dobou. Praha: Portál, 2021, s. 7.

*chováme společensky a že děláme něco, co má z hlediska vztahu smysl, ale není to plnohodnotná náhrada za skutečné sociální kontakty“.*⁷

Sledovat změny hierarchie hodnot, můžeme napříč věkovými skupinami, v časové linii, v geografické struktuře obyvatel i v různých sociálních skupinách. Protože je svět digitálně propojen a neustále informován o aktuálním dění na všech kontinentech, můžeme všichni změny pozorovat ve veřejném mínění v globálním měřítku. Utrzuje to v lidech pocit, že kultury se navzájem přibližují nebo že existuje jedna západní globální kultura, která je ta ideální, s nejlépe nastavenými normami pro spokojený život.

Spokojený život se stal na hodnotovém žebříčku asi nejvyšší soudobou příčkou. Obsah pojmu pro každého jednotlivce však bude zřejmě značně subjektivní. Stav osobní pohody, (anglicky well-being), je s to vyrovnávat se s běžnými stresy v životě, umožňuje užitečně a produktivně pracovat a přispívat ke své komunitě. Spokojenost, podle Cyrila Hoschla, která je nezbytná pro naše duševní zdraví pramení ze třech složek našeho prožívání. **Emoční well-being** zahrnuje prožitek štěstí, zájem a zaujetí v životě a uspokojení. **Sociální well-being** odkazuje na pozitivní fungování vztahů společnosti a že se společnost stává lepším místem k životu. **Psychologický well-being** zahrnuje příznivý postoj k různým oblastem své vlastní osobnosti, dobromyslnost, zvládání odpovědnosti každodenního života, dobré vztahy s ostatními a spokojenost s vlastním životem.⁸

1.3 Individualismus a svoboda

Hledání individuálního úkolu, poslání, vlastního životního projektu, se stalo synonymem pro život ve svobodě především od omezujících sociálních vazeb, od závislosti na ostatních. Ideologie individualismu vede k zaměření se na vlastní přání, touhy a cíle. Na svou budoucnost, která se stává v moderní době horizontem uspokojení, metou. Příznačnou vlastností ovšem je, že cíl se stále posouvá, je pohyblivý,

7 HANSEN, Anders. Instamozek. Stres, deprese a úzkosti zapříčiněné moderní dobou. Praha: Portál, 2021, s. 76.

8 Internetový zdroj: <http://www.hoschl.cz/?text=5309&lang=cz>, HOSCHL, Cyril.: Editorial. Psychiatrie, 19; 2015, 2 :67.

nedosažitelný. K pohybu v před člověka nemotivují jeho potřeby, ale **nekonečný chtíč**, neustálá touha mít více, dokázat více, vlastnit více, být tu více.⁹

Konzumně neuvažujeme pouze o materiálních statcích, ale moderní doba přinesla trend **nakupovat celkový osobní rozvoj**. Opět se setkáváme s extrémním postojem k vlastnímu sebe pochopení. Člověk sám se stal středobodem vlastního světa. Vzdělávání a zážitky, cestování a inteligentní gastronomie se proměnily ve zboží. Přirozený pohyb a přiměřený pokrm ke zdravému životu byl vyměněn v ekonomicky expandujících zemích za nejnázve obchodovatelné artikly. Společně tyto fenomény, být fit, krásný, úspěšný, vzdělaný a navěky mladý, přinášejí obchodníkům největší zisky. Pokud se však podíváme na člověka blíže, vnímáme za tím vším jeho **existenciální úzkost**. A gigantický kapitalistický kolos o ní ví, zná bolest současného člověka. Denně útočí **emocionální reklamou** na jeho nejslabší místa a v podobě zboží mu nabízí náplast na úzkost, slast, uspokojení. Okamžitou. Instantní. Působí však jen letmý okamžik, vteřinku a již je v hlavě nové přání, nová cílová páska. Vnímáme myšlení a chování dnešního člověka a máme pocit, že před sebou máme postavu z obrazu Edvarda Muncha,¹⁰ zachycující jeho beznaděj, výkřik a úzkost. Vykřikuje: *“Jsem dost dobrý? Jsem dost zdravý? Jsem úspěšný? Žiji ještě? Pokud bych si to mohl koupit, mám prostředky, chci to hned. A zároveň jsem to ještě já? Chci vůbec všechny ty věci? Jsem šťastný? Bojím se. A chci něco víc, musí být něco ještě víc“*.

Ať uděláme cokoli, ať už svou činnost označíme jakýmkoli jménem, vždy svým způsobem **nakupujeme lepší život**. „Dnešní spiritus movens (z lat., hybná síla) spotřební aktivity už není měřitelnou sadou vyslovitelných potřeb, ale je jím sama touha-mnohem nestálejší a prchavější, neurčitější a vrtkavější, než jsou potřeby.“¹¹

9 BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernita. Praha: Portál, 2020, s. 281.

10 Obraz Edvarda Muncha Výkřik (norsky Skrik), zachycuje výkřikem znetvořenou postavu vyjadřující beznaděj, výkřik, úzkost. Vznikl ve třech verzích v letech 1893-1910

11 BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernita. Praha: Portál, 2020, s. 101.

1.4 Proměny rodinného života a osobních vztahů

Po kterých hodnotách člověk touží? Jak se změnilo myšlení a mínění moderního člověka v nové kultuře 21. století o tradičních vnitřních i společenských jistotách?

Ze studie Rabušice a Chromkové¹² vyplývá, že člověk stále touží po životních pilířích, na které se spoléhal od nepaměti, jako je **rodina, hezké vztahy se svými nejbližšími, smysluplná práce a naplňující využití volného času**. Ale chování masové společnosti vypovídá o výrazném odklonu a **devastaci životních hodnot**. Hovoří se o **krizi vztahů, demoralizované společnosti**.

Primární sociální kontakt nám odjakživa umožňovala naše rodina. **Rodinný kruh a společné soužití** v něm se nám staly základní sociální skupinou, s těmi nejhlubšími sociálními vazbami, naší nejvyšší hodnotou, prioritou a místem všeho bezpečí a psychosociálních jistot. Rodina, ačkoli se začíná jako instituce rozpadat, je stále nejdůležitějším bodem záchrany, toužíme ji budovat, zachovat jako něco cenného, odolávajícího všemu nestálému okolo nás.

Bažení jedince po jeho individualitě, touha nám vlastní osvobodit se od všech a všeho, od tísnivého, svazujícího, nenechat se omezit a vše podřizovat své vůli, nás dohnala k extrému. Odkládáme založení vlastní rodiny až potom, všem tolik důležitém, co jsme si naplánovali splnit. **Odsouváme nejcennější**, jako kdyby to šlo vytvořit lousknutím prstu, způsobem, jakým jsme zvyklí nakupovat. A tak mnozí zůstávají ve středním věku **sami**, prahnoucí po hlubokých vztazích, které před tím obětovali pro vlastní úspěch a dosažení soběstačnosti. Jiným hodnotám, které ale ve skutečnosti nemohou nikdy rodinu nahradit. A pokud se nám podaří rodinu založit, pro ten samý individualismus **nedokážeme najít shody**, vytváříme konflikty a vztahy nedokážeme budovat a zachovat. Rodinu si vlastníma rukama boříme, cupujeme na kousky a sami pak zůstáváme v podobném vnitřním stavu celá léta. **Zůstáváme izolováni** od svých rodičů, dětí, sourozenců, partnerů. Způsobujeme si hluboká

12 RABUŠIC, Ladislav, CHROMKOVÁ, Manea Beatrice-Elena. Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017, pramenná publikace European Values Study. Hodnotové změny v České republice z evropské a světové perspektivy. Brno: Masarykova univerzita, 2018.

zranění, ztráty a bolesti. Vydržet to a začínat znovu a znovu se stává normou, potřebnou silou k přežití v době a kultuře, kde dlouhotrvající, hluboký vztah schopný odpouštět, držet, je stále vzácnější. Z popisu vyplývá **křehkost soudobých partnerských vztahů**.

Podle Zprávy o rodině 2020¹³ se setkáváme **s rozmanitými formami rodinného soužití**. Tradiční sociokulturní normy se proměňují a vzniká vysoká tolerance k různým alternativám soudobého partnerského uspořádání. Mnohé páry žijí nesezdaně, v rekonstituovaných rodinách s vlastními nebo nevlastními dětmi. Častým jevem je osamělé rodičovství s nebiologickým otcem dětí. Život singles, člověka, který se rozhodne být nějakou dobu nebo dlouhodobě sám, se objevilo asi před deseti lety a podle mínění sociologů i nadále jako forma životního uspořádání zůstane. Přibližně třetina mladých lidí, ve věku od 20 do 34 let bydlí stále se svými rodiči. Důsledkem rozpadů rodinných vztahů hledá člověk v postmoderní době **hlubší vztahy s přáteli**. Parta přátel se stává člověku bližším kruhem, než je jeho vlastní rodina.

V důsledku vývojových trendů posledních desetiletí lze dnešní rodiny charakterizovat především třemi základními rysy: rostoucí diverzita forem rodinného soužití, ale i absolutní a relativní nárůst nerodinných forem soužití, a také života singles, destandardizace životních drah, projevující se rozmanitějšími formami a novým časováním přechodů do partnerství a rodičovství (mj. v návaznosti na větší pestrost studijních a profesních drah), opakované vstupy do partnerství či manželství, nestabilita rodiny a „křehkost“ partnerských vztahů, oslabené mezigenerační vztahy v důsledku rozpadů partnerství.¹⁴

1.5 Sexualita, proměna rolí muže a ženy

V tradičních kulturách se zobrazovalo erotično v umění, v současné kultuře se odráží snad ve všem, co člověk vytváří. Sex se stal centrálním bodem pozornosti, představuje neustálý předmět diskuzí.

13 KUCHAROVÁ, Věra a kol. Zpráva o rodině 2020. Praha: VÚPSV v .v .i ., 2020, s. 17

14 Tamtéž, s. 16

Západní společnost usilující o sexuální liberalizaci ustanovila i vědecké disciplíny o sexu. Podle Giddense, je sexualita hybnou silou, mocný sociální konstrukt. A také silnou hybnou silou konzumerismu. Změnila se především ženská sexuální autonomie a také došlo k rozšíření homosexuality, mužské i ženské. Plastická sexualita je decentrovanou sexualitou, osvobozenou od potřeby reprodukce.¹⁵

Explicitnost sexuality se objevila s bojem a prosazováním ženských práv. Ženská emancipace nastartovala celkovou proměnu intimní scény. Problematika genderových (z angličtiny pohlaví) myslí se sociálních rolí, je diskutovaným tématem. Se zrovnoprávněním přišla otevřenost v komunikaci, ve vztahu s mužem rovnocennost, ekonomická nezávislost, soběstačnost, rovné podmínky a příležitosti vzdělávací i pracovní. Vzdělání považují mladé dívky za nezbytnost pro cestu k nezávislosti. K reprodukci může dojít i při absenci sexuálního aktu. Předmanželská smlouva, rozdělení povinností, udržení přátel a zájmů, jistá míra svobody a autonomie se stávají v životě ženy normou. Dnešní vztah je vyčleněn z předchozích vazeb, které byly přerušeny, ukončeny, avšak nesou se v duších zraněných do vztahů nových. Od současného muže se očekává, že se nebude bát vstupovat do vztahu se ženou, která představuje autonomní individualitu, není pasivní a jen k němu se upínající.¹⁶

Milovat někoho znamená projevat důvěru, komunikovat, zůstat otevřený jeho i svým potřebám. Být si navzájem oddáni, společně na lásce pracovat, snášet bolest i slast. Zdá se, že i když současná hektická a konzumní kultura má negativní dopady na stabilitu vztahů, lidská touha po hlubokém citu je silnější. Lidé s láskou nacházejí tu správnou životní orientaci a nacházíme je znovu a znovu šťastné.

1.6 Touha po posvátnu

V uvědomění si obrovského tlaku materiálna, člověk ve svém přemýšlení shledává, že není bytost jen tělesná, ale duchovní. Lidé začínají toužit a hledat něco posvátného, spirituálního. Již jsme hovořili

15 GIDDENS, Anthony. Proměna intimity: Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech. Praha: Portál, 2012, s. 10.

16 Tamtéž, s. 36-38.

o tom, že i poskytovatelé duchovních hodnot, jsou obchodníci. V názorově a ideově pluralitní společnosti se snaží nalézt duchovní zážitky ušité lidem na míru. Nezřídka jsou duchovní prožitky spojené s tělesnými. Tělo, duše a duch tvoří celek člověka a v moderní společnosti se mluví o celostním přístupu k lidské bytosti. Význam má celostní medicína, kdy lékař neléčí jen nemocnou část organismu, ale člověka v jeho komplexnosti. I duchovní zážitky jsou spojené s tělesnou stránkou, se sexualitou. V oblibě jsou tance, bojová cvičení, které mají návaznost na náboženství. Masáže, např. tantrické, různá cvičení zaměřená na budování zdravého a zdatného těla, zdravý životní styl. Rozvinutou duši, schopnou rozumět tomu, co cítí, prožívá, emocionálně laděnou.

Lidé touží svou víru prožívat s hravostí, lehkostí, bez nějakého radikálního vymezení hranic forem praktikování víry. Vztahují se ke spirituálnímu, přesahujícímu, v podobě spoléhání se na intuici, sny a vlastní přání, energii přírody, země, vesmíru nebo nás samotných. Módní je experimentování s duchovnem, okultismem, energiemi. Různé zdroje poskytují širokou spirituální nabídku v podobě knih, kurzů, pobytů, lekcí, slibující zákazníkovi poznat sám sebe, své síly, hranice a i to, co jej přesahuje. Přitom zřejmě všichni touží po rovnováze, klidu a pocitech štěstí.¹⁷ Přestává být pravidlem, že věřící člověk, hlásící se k tradiční křesťanské víře v Boha, je členem církve. Lidé mají v české zemi k církvím nedůvěru a ta prosakuje i mezi samotné křesťany.¹⁸

1.7 Rituály a tradice v postmoderní době

V moderní společnosti převládá stále mainstreamový profil člověka materialistického, konzumního, individualisticky laděného, bez touhy po transcenci. Člověka, jemuž chybí napojení na tradice, vlastní kořeny. Chybí mu tradice a společenské a rodinné rituály v nich. Chybí mu vlastní rituály ztišení, meditace a sebepoznání. A tak se nedaří

¹⁷ HOŠEK, Pavel. A bohové se vrací. Proměny náboženství v postmoderní době. 2. vyd. Jihlava: Mlýn, 2016, s. 76-80.

¹⁸ HOŠEK, Pavel. A bohové se vrací. Proměny náboženství v postmoderní době. 2. vyd. Jihlava: Mlýn, 2016, s. 95-101

vyrvanému člověku předat hodnoty, které byly pro jeho předky vždy oporou a ukotvením jejich vlastní identifikace.

Le Bonn vysvětluje: „Tradice představují ideje, potřeby a city minulosti. Bez tradice, to je bez duše národa, by nebyla možná žádná civilizace. Od té doby, co člověk existuje, měl dva velké úkoly, utvořit síť tradic a pak, když jsou jejich dobré účinky vyčerpány, je zničit. Bez tradic není civilizace a bez jejich pomalého odbourávání není pokroku.“¹⁹

Dobové a kulturní rituály mají prehistorickou tradici. Dokáží stmelit širokou komunitu. Národy a generace pomocí nich poznávají kontinuitu svého příběhu, minulost i přítomnost i co by mělo přijít v budoucnosti. Celé civilizace si jejich význam, účinky a dopad uvědomovaly, ctily je, ochraňovaly a předávaly si je ve svých tradicích. Zakládaly je proto, aby v nich mohly zdravě žít, aby se dokázaly vyrovnávat s obdobími života, smířovat se a hrdě a odpovědně přecházet, něco opustit, jiné hodnoty přijmout a odvážně vstupovat na cesty nové.²⁰ Rituály vedly jednotlivce i celé skupiny k vnitřnímu zastavení, ano tomu, které současným generacím tolik chybí. Možná jsme si začali myslet, že jsme díky objevu a fenomenálnímu vývoji digitálních technologií ovládli čas a prostor. Myslet, že čas je v moderní době jen jeden, ten přítomný a prostor také jeden, globální. Ale ukazuje se, že chápání takového světa je značně omezené. Pobývání v on-line světě nám vzalo čas reálný a reálný prostor, náš život. V prostoru, čase, komunitě, kultuře, se kterou jsme životně spjatí, která nám nabízí možnost nahlédnout na sebe samého v bezprostřední interakci s nejbližšími. Být prospěšný, žít život naplněný v hlubším slova smyslu. V tradicích, osobních setkáváních a společných rituálech. Nedaří-li se předat mladším generacím tradice, na kterých stál vnitřní a komunitní život generací předchozích, je potřeba **přemýšlet a vytvářet rituály nové, změněné, inkulturizované.**²¹ Aby rituály měly pro jednotlivce i společenství hodnotový význam, musejí odpovídat na problémy, kterým jsou nuceni lidé v každodenních životech čelit. Je potřeba, aby rituály poskytovaly ochranu, citlivá řešení, objasnění, porozumění tomu, co aktuálně prožíváme, znaky a symboly v nich věrně zrcadlily skutečné obrazy současné doby a otvíraly nové

¹⁹ LE BON, Gustave. Psychologie davu. Praha: Portál, 2016, s. 54

²⁰ KHOUSNOUTDINOVA, Lilia. KRAMOLIŠOVÁ, Kateřina a kol. Novodobé ženské rituály. 2. vyd. Praha: MintyFox, 2021, s. 24

²¹ Tamtéž, s. 17.

pohledy, východiska, naděje. Pak začnou zase rituály k lidem promlouvat, mají smysl a důležitost pro duševní život člověka a uvědomění si vlastních hodnot a cílů.

V současné době pozorujeme zejména změny v alternativních skupinách, navracejí se k tradicím, k rituálům, lidé touží žít svůj život kontinuálně. Chtějí mluvit o svém začátku a konci, o cestě, někdy chápané jako putování v kruhu. O životě, jeho naplnění a přesahu. Vliv alternativních skupin sílí v populaci, cítíme touhu v lidech po návratu k přírodě, k přirozeným formám života, k očistě, krásnu. Cítíme, že konzumní způsob života, byl sobecký, osamělý a omezený, nejen k druhým, ke společnosti, planetě, k Bohu, ale nakonec i k nám samotným. Jsme seznámeni s novodobými hrozbami, fatálním ohrožením planety, vyčerpáním neobnovitelných zdrojů, hrozícími konflikty, krizemi, nerovnoměrným rozložením blahobytu, přelidněním planety aj.²² Cítíme se globálně zasaženi vším, co se kde na planetě děje a máme pocity, že jsme dlouho všichni jeli vlakem po trati, na které někde končí koleje a že máme ještě snad nějakou naději vlak zastavit.

1.8 Změny hodnot v generacích

Přestože žijeme všichni ve stejné době, ve vnímání hodnot se lišíme, především kvůli velkým rozdílům v postojích jednotlivých generací. Nynější žijící populaci tvoří asi pět generací s dalšími rozdílnými podskupinami.²³ Velké odlišnosti v postojích, názorech a přesvědčeních jsou patrné zejména mezi kohortami, které nezažily nebo zažily nástup digitálních technologií a generací, která se do digitální revoluce již narodila. Diferenciace přístupů k jednotlivým hodnotám jsou patrné zejména ve vztahu k práci, ke vzdělávání, morálce i trávení volného času

Generace Z nebo „multitasking generace“, někdy také přezdívaná internetová generace, které se budeme v této práci hlouběji věnovat, je tvořená současnými mladými lidmi, kteří ještě studují nebo teprve

²² HOŠEK, Pavel. A bohové se vrací. Proměny náboženství v postmoderní době. 2. vyd. Jihlava: Mlýn, 2016, s. 129.

²³ BERKUP, Sezin Baysal. Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life. 2014.

začínají pracovat. Narodili se již v době používání masových technologií, neznají svět před nimi. Jejich společenský i studijní život probíhá převážně v online prostoru, jsou zvyklí vše ze svého života sdílet přes síť. Pokud dosud žijí s rodiči, mají s nimi většinou hezké vztahy. Vzdělávají se jinými formami výuky, nežli jim poskytuje veřejné vzdělávání. Na internetu absolvují kurzy, poslouchají vzdělávací podcasty, čtou blogy, sledují videa na Youtube. Učí se stále nové věci, baví je to. Chtějí cestovat, objevovat, pracovat a bavit se. Přemýšlejí ekologičtěji než předchozí generace. Mnozí z nich již mají ve studentských letech vybudované podnikání a příjem, právě z využití příležitostí pracovat přes internet. Vidí ve svém životě mnohé příležitosti ke vzdělávání, práci, volnému času a osobnímu rozvoji a již v mladém věku se nebojí do nich aktivně vstupovat. Jsou smělí, sebevědomí a nebojí se změn.²⁴

1.9 Dílčí shrnutí

V kapitole o změnách podmínek současného světa jsme přinesli perspektivní pohled na vliv masových médií, online života, proměny významů hodnot, jakými jsou individuální svoboda, práce, rodina, vztahy, role muže a ženy, posvátno, osobní rozvoj, na mladého člověka. Nastínili jsme si charakteristiku jednotlivých generací a jejich vnímání hodnot.

V další kapitole se budeme ptát: jaké rituály současní mladí lidé vyhledávají, tvoří nebo bývají jejich přímými účastníky? Jaký vliv má prožitek slavnostního obřadu, tichého zastavení na jejich vlastní hodnotový život?

²⁴ BERKUP, Sezin Baysal. *Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life*. 2014.

2 Význam rituálů

Možná zní slovo rituál pro nás archaicky. Tajemně a magicky. Při vyslovení se vybavují asociace kultických tradic, starých obřadů. Ale jen na chvíli. Uvědoměním si skutečného významu slova, začneme vzpomínat na různé okamžiky v životě, kdy jsme mohli být účastni nějaké zvláštní nebo slavnostní ceremonie. Všechny naše dny provází různé druhy rituálů, které nám pomáhají se na chvíli zastavit, rozmyslet se, spatřit skutečné životní hodnoty.

V nadcházející kapitole si vysvětlíme význam a původ slova rituál. Objasníme si obecněji, co rituál tvoří, naplňuje jeho obsah a jaký význam má pro naše životy v rovině sociální, psychologické i spirituální. Přiblížíme si podrobněji různé druhy rituálů, jak je v teorii i praxi můžeme třídit. Zvláště pak zacílíme na adolescentní období, kde má i v současné době, v životech mladých lidí, své nezastupitelné místo.

Za stěžejní odborné zdroje jsme vybrali knihy autorů Van Gennepa, Viktora Turnera, Petry Kunze a Catharine Salamander, Tabyty Landové, J. Karlové, Bretta Stephensona, G. Kaufamnové-Huberové, Bohumily Baštecké, a dalších.

2.1 Vymezení pojmu

Slovo rituál je odvozeno z latinského *ritualis* a znamená obřady.²⁵ Ritus je pak zvyklost, která se projevuje v řečech, v gestech a v jednání. Případně toto slovo označovat také úkony podléhající určitým pravidlům a jsou realizovány v předem daném pořadí.²⁶ Slovo rituál je podle Hartla a Hartlové *pravidelné, pevnou tradicí stanovené opakování bohoslužebných nebo magických úkonů, které přinášejí všem zúčastněným spirituální nebo hluboký duševní prožitek. Dále obřad, sled slov nebo činů, které vedou k uskutečnění daného cíle.*²⁷ Huberová rozumí rituálu jako slavnostní náboženské nebo světské ceremonii, která probíhá podle přesně stanoveného schématu, pravidel, která se po

25 JANDOUREK, Jan, Sociologický slovník, Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 205.

26 KUNZE, Petra. SALAMANDER, Catharine. Malé děti potřebují rituály. Praha: CPRESS, 2011, s. 11.

27 HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2004, s. 511.

dlouhou dobu nemění. Jak se proměňuje společnost, ztrácejí některé z nich smysl, protože nejsou naplněny novým obsahem, který by dával lidem v aktuální situaci opět odpověď na právě prožívané.²⁸

Stephenson vysvětluje: „*Rituál je souhrn obřadních úkonů a postupů, které oslavují určitou událost či ideu. Rituály nám v životě připomínají to nejpodstatnější a nejuniverzálnější.*“²⁹ Somé upozorňuje, že obřad a rituál nemusejí dávat doslovný smysl. Jsou symbolickým vyjádřením hybných sil, utvářejících lidské životy. Jsou výrazem víry v něco běžně nedosažitelného či smysly nezachytitelného.³⁰

Z definic vyplývá, že rituál je předem připravený, plánovaný, opakující se a schematicky uspořádaný úkon, který je reakcí na určitý mezní stav nebo situaci, jež vyžadují zvláštní druh ceremonie sloužící ke stabilizaci života jednotlivce, komunity nebo celého společenského systému. Je tedy explicitním prostředkem, fyzickým i emocionálním vyjádřením ve zvláštním prostoru a čase, přinášející do našich myslí vnitřní rovnováhu. Má často spirituální význam, přenáší člověka z profánního prostředí do světa posvátného.

2.2 Symboly a znaky v rituálech

V rituálech se objevuje velké množství symbolů. Jejich zvláštní významy jim byly přidány rytmem a obsahem rituálu a zároveň nesou pro každého otevřeného účastníka konkrétní poselství s přesahem do jeho života. Protestantický teolog a filosof Paul Tillich vidí všechny symboly jako svědectví o zjevení Boha, jeho spirituálním přesahu nad věcmi pozemskými. Lidé komunikují v symbolech, protože vnitřně touží po duchovnu, člověk je v symbolech **antropologicky zakotven**. Proto i náboženství se vyjadřuje v symbolech, symbol je základní archetypální situace.³¹ Symboly nám pomáhají **pochopit významy**, které jsou jedinečné pro každého člověka, každý intuitivně chápe, co mají říci právě jemu. Spatřit smysl v symbolu znamená **porozumět našemu vztahu k němu** a jeho obecné charakteristice, pak pochopíme kontext pro náš

28 KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, Gertrud. Děti potřebují rituály. Praha: Portál, 1998, s. 10.

29 STEPHENSON, Bret. Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevšímavosti. Praha: DharmaGaia, 2017, s. 51.

30 Tamtéž, s. 50.

31 TILLICH, Paul in Ondřej Kolář, K teorii symbolu Paula Tillicha. Coena: 7. 11. 2003, <http://www.coena.cz/teologie/20031118170510936>)

život. Není nám dáno pochopit celou realitu události, zvyku, myšlenky, člověka, máme omezené schopnosti, vnímáme pouze některé aspekty právě prostřednictvím znaků.³²

2.3 Význam prožitku rituálů pro život člověka

Od nepaměti v každé významné etapě, události či situaci života člověk nebo společenství cítí potřebu obřadu, který mu pomůže oslavit, rozloučit se, překonat a přejít do nového období. Všechna tato období vnímáme jako silně determinovaná různými vlivy, proto žádný z těchto okamžiků se nejeví stejný a **pro každého člověka má zvláštní význam** v oblasti sociální, psychologické a duchovní.

2.3.1 Sociální význam

Rituály jsou úzce spojeny s komunitou, místem, časem, jazykem, zvyky, praktikujícími náboženstvími, hodnotami, vlastními symboly a znaky a jejich funkcí. Baštecká vysvětluje: „*Každé společenství vytváří rituály a rituály vytvářejí společenství. Aby se sled činností nebo úkonů stal rituálem, musí se vázat k silám, které působí ve společenství nebo na společenství. Rituál nás **spojuje***“.³³

Kulturní, sociálně ekonomické a politické prostředí vlastně vypovídá o praktikujících rituálech dané společnosti. Rituály mají v každém společenství **uzdravující význam**, jsou specifické uznávanými pravidly chování, symbolikou, porozuměním času a architekturou prostoru. Rituály naplňují potřeby lidí v malých i velkých společenstvích, mají soudržný a upevňující charakter.³⁴ V rozličných společenstvích se můžeme setkat s odlišnými způsoby provedení rituálů a jejich dopadem na danou společnost.

2.3.2 Psychologický význam

Přímá účast, a dokonce i pozorování rituálu má obrovský vliv na celkový osobnostní rozvoj jedince. Pečujeme tak o zdraví duše i těla,

32 LANDOVÁ, Tabita in FILIPI, Pavel. Pozvání k oslavě. Praha: Kalich, 2011, s. 144

33 BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. Psychosociální krizová spolupráce. Praha: Grada Publishing a .s. , 2013. s. 21.

34 Tamtéž, s. 21.

rituál má harmonizující a balanční funkci. v moderních společnostech upevňují vzájemný respekt a platnost přijatých společenských norem.³⁵

Fulghum vidí v rituálech kamenné ukazatele vytyčující cestu životem, po níž jsme přišli a která nás ještě čeká. Bez nich bychom se ztratili. Tyto individuální zážitky, jsou pro nás klíčovými okamžiky, předěly. Tu klíčovost většinou ale pochopíme později.³⁶

Kramolišová vnímá, jak nezdravý je ve společnosti tlak na to, abychom byli stále pozitivní, usměvaví a šťastní. Do života stejně jako radost, patří i bolest, smutek a strach. Rituály jsou skvělým nástrojem pro zpracování emocí. Skrze symbolické kroky můžeme emoce vypustit a vykročit dál ve svém životě. Jednotlivé rituály jsou bezúčelné, smysl mají meditativní, obnovující, uzdravující duši, nitro člověka.³⁷

Rituální chování má archetypickou podstatu. Základem pro náš všední život jsou různé zvyky, společenské i individuální, jejichž opakování nám přináší pocit bezpečí. Člověk procházející osobní krizí nebo těžkou životní situací, ztrátou blízkého se vyrovnává s bolestí individuálně, svým tempem a způsobem, poněvadž postupy truchlení nejsou v naší společnosti ritualizovány. Přichází si na vlastní rituály, chvíle vzpomínek a ztišení, k uctění památky, života, lásky, které mu dodají sílu, oporu a naději.³⁸

2.3.3 Duchovní význam

Skrze rituál se dostáváme k naším nejhlubším vrstvám, k jádru našeho já. Jen ten, kdo rituál prožívá, zakouší, může posoudit, jestli má náboženský přesah. Zda se uprostřed sebe sama, prostoru, času a místa setkává s Bohem samotným.³⁹ Jakou hloubku má rituál, zda je jeho forma prázdná, nebo má smysl.

35 KARLOVÁ, Pavla. Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa. Pavel Mervart, 2014, s. 41.

36 FULGHUM, Robert. Od začátku do konce. Naše životní rituály. Praha: Argo, 2010, s. 27

37 KHOUSNOUTDINOVA, Lilia. KRAMOLIŠOVÁ, Kateřina a kol. Novodobé ženské rituály. 2. vyd. Praha: MintyFox, 2021, s. 28.

38 BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. Psychosociální krizová spolupráce. Praha: Grada Publishing a.s., 2013, s. 23.

39 FULGHUM, Robert. Od začátku do konce. Naše životní rituály. Praha: Argo, 2010, s. 22

Bůh nám daroval záměrně schopnost **symbolicky uvažovat** v našem vědomí nad jednáním, prožíváním, moudrost abstraktní obrazy přenášet do reálného života a **nacházet v nich smysl**.⁴⁰ Teolog Kunetka upřesňuje: „*Celá skutečnost je strukturovaná symbolicky, je transparentní pro transcendenci Boží, je svátostí Božího sdílení.*“⁴¹

Rituál ale nevede člověka k odvrácení se od reality, ale k **propojení tohoto světa s Bohem**. Rituál nepolarizuje, ale vše se v něm hluboce a vznešeně **sjednocuje**. Podobně rituál sjednocuje osobnost člověka, jeho tělo, duši i ducha. Prožívá harmonii vším tím, čím je. Rituál se **podobá pouti** do jiné země za **hledáním zázraků**. Jak vzácný je přítomný okamžik ve své plnosti! A. H. Maslow odhaluje tajemství života: „*Prožitky a zážitky transcendence nejsou jen dramatické, vrcholné, pomíjivé jako chvíle na vrcholu Monte Everestu, existuje také náhorní plošina! Kde může být člověk naladěný na Boha trvale.*“⁴²

Všechny **funkce rituálu**, které jsme v tomto oddílu rozvedli, mají **obrovský význam pro člověka právě v období dospívání**. Mladý člověk potřebuje být obklopen láskyplnou komunitou, rodinou, přáteli, zájmovým nebo církevním prostředím, potřebuje si ujasňovat, pojmenovávat, to, co prožívá a potřebuje porozumět skutečným hodnotám, smyslu, svému místu ve světě. **Rituály vedou ke sjednocení, spojení komunit, integrují, propojují, uzdravují, pečují o duši, osvobozují, upevňují, obnovují, vedou ke spočinutí, k meditaci, ukazují cestu, smysl, dobré hodnoty a normy.**

2.4 Třídění rituálů

Ve všech společenstvích a časech napříč rozličnými kulturami a geografickými podmínkami se obsahově rituály shodují. Ačkoliv provedení jsou odlišná, účel zůstává stejný a člověk sám v dějinném kontextu se nachází stále v podobných a stejných rolích.⁴³

40 REED, Henry. *Symbole a jak jim porozumět. O smyslu znaků a znamení*. Praha: Pragma, 2018, s. 7 -88.

41 FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika*. Praha: Kalich, 2011, s. 138.

42 MASLOW, Abraham H. *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*. Brno: Holar, 2017, s. 18.

43 VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018, s. 11-13

Charles-Arnold Kurr van Gennep zkoumal a třídil rituály na **přechodové a iniciační** (je jedním typem přechodového rituálu), kterými se budeme hlouběji zabývat. Turner rozlišuje **rituály individuální** (oddělení od každodenních oblastí života půstem, zkouškami, utrpením) a **kolektivní** v podobě přechodů celé společnosti skrz krize nemocí, epidemií, hromadných neštěstí, ekonomických zvrátů, bídy a válek.⁴⁴

Jeden rituál lze ale podle Gennepa vykládat různými způsoby a jedna interpretace může platit pro několik rituálů lišících se formou provedení. Zároveň se rituály prolínají v různých životních obdobích s dalšími událostmi. Nalézáme tak velké množství druhů rituálů, které nelze od sebe vymezit.⁴⁵

V naší práci uvádíme rozdělení, které má spojitost s tématem dospívání a hodnot v něm:

1. Rituály vztahující se k průběhu:

a) Přechodové

Gennep přirovnává rituál k přechodu z jedné oblasti do druhé, od jednoho věku k dalšímu, vždy jen na určitou dobu za splnění předem daných podmínek.⁴⁶ **Přechodový rituál** si můžeme představit jako překonání duchovního nebo materiálního prahu. Je zřejmé všem účastníkům obřadu, kde se nalézá hraniční místo, kde probíhá odluka, překročení a vstup branou.⁴⁷ Práh odděluje vnější a duchovní oblast, posvátné a profánní, svět a domov, mládí a dospělost.⁴⁸

Gennep dělí rituály přechodu na:

- 1. rituály odluky, tzv. preliminační** (např. pohřeb)
- 2. rituály pomezí, prahové, tzv. liminární** (např. těhotenství)
- 3. rituály sloučení, tzv. postliminární** (např. svatba)⁴⁹

b) Iniciační

Iniciační rituály jsou podle Hartla a Hartlové obřady, při nichž dochází k zasvěcení do tajemství, přijetí do spolku, do nové skupiny, např. generační nebo setkání člověka s dosud neznámou činností,

44 TURNER, Viktor. W. Průběh rituálu. Praha: Computer Press, 2004. s. 161.

45 VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha: Portál, 2018, s. 13-21

46 Tamtéž, s. 27.

47 Tamtéž, s. 31.

48 VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha: Portál, 2018, s. 22-31

49 Tamtéž, s. 19.

kteřou mŕže uĉinit ve svĕm ŕivotĕ poprvĕ nebo neodkladnĕ puženŕ k nĕjakĕ novĕ zkušenosti, kterĕ se ale zĕroveň stane pŕelomovou, meznŕ.⁵⁰ Gennepe⁵¹ a Stephenson⁵² popisujŕ ve svŕch knihĕch řadu iniciaĉnŕch rituĕlŕ v období dospŕvĕnŕ u rŕznŕch nĕrodŕ a kultur. Pŕechod z dĕtstvŕ do dospĕlosti byl jednoznaĉnĕ ohraniĉen, slaven v jednom okamŕiku, kterĕmu spoleĉenstvŕ pŕipisovalo velkou dŕležitost. Komunita vĕřily v transcendentnŕ pŕelom, pŕesahujŕcŕ ĉlovĕka. V souĉasnĕ dobĕ je pŕechod do dospĕlosti spŕŕe volnĕjšŕ, slaven postupnĕ bĕhem nĕkolika let pŕechodem pŕes nĕkolik meznŕkŕ, v rodinnĕm kruhu nebo individuĕlnĕ.

2. Rituĕly vztahujŕcŕ se k ŕivotnŕm cyklŕm a obdobŕm:

a) Kalendĕrnŕ

Cyklickĕ rituĕly, napŕ. Velikonoce a Vĕnoce jsou pŕvodem kŕeřtĕnskĕ svĕtky, kterĕ se zĕroveň vĕřŕ k roĉnŕm obdobŕm. Jsou kolektivnĕ slaveny i v souĉasnĕ dobĕ celou spoleĉnostŕ nebo řŕřŕ skupinou. Udĕvĕjŕ rytmus ŕivota a vytrhujŕcŕ ĉlovĕka z rutiny kaŕždodennosti.

b) ŕivotnŕ

ŕivotnŕ udĕlosti udĕvĕjŕ nesmlouvavĕ tempo nařim ŕivotŕm, jsou ukazatelŕ a orientaĉnŕmi body nařŕ pouti ĉasem, vĕřŕ se vĕtřinou ke shodnŕm ŕivotnŕm fĕzŕm. Pŕechodovĕ situace danĕ fyziologickŕm vŕvojem ĉlovĕka pŕichĕzejŕ vŕdy, u jednotlivŕch lidŕ jen s nepatrnŕm vĕkovŕm rozdŕlem. Jinĕ pŕechodovĕ a iniciaĉnŕ udĕlosti v nařem ŕivotĕ mĕme moŕnost si svobodnĕ volit, zda je podstoupŕme, ĉi ne. Zĕleŕŕ pŕitom na sociokulturnŕch normĕch spoleĉnosti a individuĕlnŕ svobodĕ jedince, zda dokĕže ĉelit letitŕm tradicŕm a rozhodnout se jinak. Ve svŕch ŕivotech nĕkterŕmi rituĕly, kterĕ tvořily řadu generacŕ tradici, tak nikdy jŕž neprojdou. ŕivotnŕ rituĕly mohou nĕsledovat v podobnĕ posloupnosti za sebou v ĉase nebo se rŕznĕ pŕekrŕvat. Turner je pojmenovĕvĕ jako **rituĕly ŕivotnŕch krizŕ**, kdy tato vŕznamnĕ obdobŕ, kritickĕ okamŕiky

50 HARTL, Pavel, HARTLOVĕ, Helena. Psychologickŕ slovnŕk. Praha: Portĕl, 2004, s. 230.

51 VAN GENNEP, Arnold. Pŕechodovĕ rituĕly. Systematickĕ studium rituĕlŕ. Praha: Portĕl, 2018.

52 STEPHENSON, Brett. Co dĕlĕ z chlapcŕ muŕe. Duchovnŕ pŕechodovĕ rituĕly ve vĕku nevřŕmavosti. Praha: DharmaGaia, 2017, s. 100-126.

přechodu jsou ve všech společnostech ritualizovány a veřejně vyjádřeny různými obřady.⁵³

c) Rodinné

Mnohé životní rituály můžeme zároveň vnímat jako rodinné. Události, které přirozeně přicházejí do našeho života, slavíme a uctíváme rituálem, který toužíme prožít právě se **svými nejbližšími**.

Přestože se rituály po generace opakují, rodiny si vytvářejí své specifické rituály, s **originálním průběhem**, příležitým situacím a jejich potřebám. Význam mají především pro upevnění vnitřních vazeb, identity rodiny, soudržnosti. Rodina tráví společně a pravidelně čas při jejích činnostech.

Příkladem pozitivního rodinného rituálu může být například oslava narozenin, svátků, úspěchů, nedělní oběd nebo jiné stolování, hraní her, společný výlet, výstup hory nebo putování krajinou. Četné rituály provádí rodiče při **výchově svých dětí** od narození po celou dobu jejich vývoje. Především jde o **rituály každodenní**, vážící se k režimu, který dítě potřebuje pro svůj zdravý vývoj.

Přechodové rituály **svatby a pohřbu** mají pro celou společnost funkci společenskou, psychologickou i duchovní. Přesto se v současné době setkáváme s **jejich absencí**, rozhodnutí o jejich uskutečnění je v **plné kompetenci rodiny** a jednotlivců a normativní tlak společnosti je minimální.

d) Soudobé osobní rituály, pozitivní a škodlivé

Mnoho lidí se předem nezamýšlí nad svými hodnotami a uchýlí se ke špatným návykům, kterým dají pravidelným útekem k nim s očekáváním uvolnění a přenesením do jiného světa, rituální podobu. Rituály, které jsou často lehce dostupné, ale **sebedestruktivní** se tak stávají závislostí.

Pozitivní rituální návyky ve shodě s životními hodnotami člověku poskytují útočiště, prostor pro jeho duši a ducha, pro setkání s láskou, Zvláštní pocity blaženosti a zastavení času člověku přinášejí kreativní zálibné činnosti, kdy člověk vytváří něco, k čemu má vztah a co ho baví a vnitřně uspokojuje.⁵⁴

e) V dospívání

53 TURNER, Viktor. W. Průběh rituálu. Praha: Computer Press, 2004, s. 160.

54 CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. Flow. O štěstí a smyslu života. 2. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 56

Problematice rituálů v dospívání se budeme věnovat ve zvláštní kapitole. Přejdem z dětství do dospělosti projdeme všichni. V naší současné společnosti příprava probíhá jaksi přirozeně po celé dětství, a fázemi odpoutání, přechodu a začlenění projde adolescent často nevědomě, každý v jiném věku, kdy k tomu vnitřně dozraje.

f) Rituály v krizích a v neštěstích

Neštěstí postihují větší skupinu **lidí v lokalitě** různým způsobem. Jsou ohroženi na životě, zdraví nebo majetku, stanou se skutečnými oběťmi neštěstí nebo jejich blízcí. Přílehlivé rituály pak mají formu rozloučení, pohřbu nebo jiné vzpomínkové akce, dobrovolnické, s vyjádřením solidarity. Uspořádat se mohou i rituály děkovné, rituály vděčnosti např. za zachování života. Pokud je neštěstím **zasažena komunita**, společenské rituály pomáhají k uvědomění a znovunalezení společných sil, lidi spojují, jsou zdrojem pokoje.⁵⁵

3. Rituály vztahující se k péči o duši a ducha:

a) Osobní

Člověk prožívá svůj život ve své jedinečnosti, s originálními, jen jemu vlastními časovými mezníky, které prožívá velice intenzivně celou svou osobností, tělem, duší i duchem. Jsou to okamžiky, kdy na rozcestí stojí jen on sám za sebe a může volit, směry, hodnoty, postoje. Aby se zvládl se situací vyrovnat a vydal se správnou cestou, hledá a vytváří si své vlastní chvíle ztišení, zastavení, své vlastní, **osobní rituály**.

b) Transcendentní

Naše kultura vychází z křesťanství a bohoslužba je i pro sekulární společnost nejznámější náboženský rituál. I nevěřící člověk má většinou v životě **osobní zkušenost** s církevním obřadem. Skrze církevní rituály mohou hledající nalézt pokoj, radost, útěchu a naplnění, hodnoty, které jsou hluboké a vzácné.

Bohoslužba (v synonymu liturgie) je složeninou ze dvou částí, z řečtiny leiton (laos, lid) a ergon (akce, dílo, služba), tedy služba lidu Bohu, nebo služba Boha lidem. Vazba má dvojí význam.⁵⁶ Člověk pociťuje, že bohoslužba je živá slavnost, **čas oddělený pro Boha** a prožívá ji jako spirituální rozhovor. Teolog Josef Zvěřina říká

⁵⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. Psychosociální krizová spolupráce. Praha: Grada Publishing a .s., 2013. s. 23.

⁵⁶ FILIPI, Pavel. Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika. Praha: Kalich, 2011, s.27.

o společenství: „*Společenství není holá danost, prostá pospolitost lidu. Je něco víc. Je hluboké duchovní spojení v jakoukoliv jednotu, která shrnuje svobodné osobnosti.*“⁵⁷

Modlitba je nejintimnější rozhovor v životě člověka, rozhovor mezi ním a Bohem, **nejhlubší lidský rituál**. Čtení biblických textů přináší člověku pocity jistoty, bezpečí, lásky, nabití životní moudrosti, živí a povzbuzuje jeho víru. Je pokrmem duše, proto se k němu člověk rituálně vrací, ctí ho a naslouchá mu z bázní. **Křest** je jednoznačně duchovní přechodový rituál. Přecházíme ze smrti do života, doprovází nás církev a sám živý, přítomný, reálný Bůh. Zároveň bývá křest spojen s přijetím do místního společenství.⁵⁸ **Svátosti** jsou slavnostní církevní rituály, které vedou k přijímání milosti, budování církve a projevy úcty Bohu. Křest, biřmování a eucharistie se udělují pokřtěnému na prahu dospělosti. Večeře Páně je slavností celého společenství a symbolizuje odpuštění hříchů.

Podrobněji vysvětlujeme v naší práci významy a obsahy křesťanských rituálů především proto, že ve výzkumné části budeme porovnávat vnímavost mladých lidí ze sekulárního a církevního prostředí k jejich prožitku rituálů a hodnotového přesahu do jejich života.

2.5 Průběh rituálů

Gennep se ve svém výzkumu zaměřil i na jednotlivé **sekvence obřadů** a vztahu mezi nimi. Jeden ceremoniál obsahuje různé sekvence, které též strukturují přechod z jedné strany na druhou. Pro vnitřní pochopení je nutné oddělit jednotlivé zóny, vytyčit hranice přechodu. Vnímáme neutrální a svaté území, kdo prochází, pohybuje se mezi dvěma světy.⁵⁹ Přechodové rituály se vyznačují vždy jakýmsi čekáním **na přijetí**, při kterém dochází mezi jednotlivci či skupinami k posvěcení shody mezi nimi. Gennep popisuje jednotlivé **fáze procesu přijetí: zastavení, čekání, přechod, vstup a přijetí.**⁶⁰

57 ZVĚŘINA, Josef. Teologie agapé. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 36.

58 LANDOVÁ, Tabita. Křest jako smlouva. Křestní liturgie Jednoty bratrské za Lukáše Pražského. Teologická reflexe 17 (2011/1)

59 VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha: Portál, 2018, s. 19.

60 Tamtéž, s. 31.

2.6 Komunikace v rituálech

Účast na rituálech poskytuje mladému člověku prostor pro vyjádření svých emocí, pocitů, vtaů. Můž skrze ně projevit své prožívání, nonverbální formy komunikace a symbolické vyslovení se skýtají příležitost k otevření se beze slov.

Landová (in P. Filipi) rozeznává v rituálu vyjadřování se pěti **znakovými systémy**, které vedou k pochopení a čitelnosti sdělovaného obsahu: **řeči slovní** (texty, výklad slova, hlasitá modlitba), **řeči těla** (pohyby v prostoru, gesta), **řeči zvuků** (intonace, hudba, ticho), **řeči předmětů** (výzdoba, barvy, architektura), **řeči sociální** (komunikační interakce).⁶¹ **Neverbální formy komunikace** dávají možnost projevit všem účastníkům rituálů své vnitřní postoje, pocity, emoce, vyznání a hodnoty. Duše je s tělem propojena a vše, co člověk prožívá uvnitř, se zrcadlí v jeho **fyzických projevech** vně.⁶²

2.7 Dílčí závěr

Člověk rozlišuje velice intenzivně, emočně i rozumově **jednotlivá období svého vlastního i dějinného života**. Shledáváme jej vystaveného obtížným situacím, které postupně nebo náhle přicházejí. Ty slouží jako pomyslné vstupní brány nebo mosty, po nichž člověk přechází. Rituál mu pomáhá překonat krize individuální, rodinné, společenské, vývojové i dobové. Skrze něj může porozumět svému životu, nacházet útěchu, rozuzlení a obohacení. Celé období dospívání se jeví v životním nadhledu jako přechodové, je právě takovým mostem z dětství do dospělosti.

Mladý člověk musí čelit mnohým překážkám, jejichž zdoláváním objevuje především sám sebe a své místo ve světě. K tomu potřebuje dostatečný prostor a čas. K nalezení vlastní cesty, dozrávání a překonání celé krize identity mu pomůže mnoho dílčích a speciálních rituálů, které jej již od dětství přirozeně nebo cílené provázejí. Jestliže přiléhavý a živý rituál napomáhá k uvědomění si důležitých hodnot a k zorientování na své vlastní cestě, je tou nejlepší zkušeností k nalezení správného směru v bludišti dospívání.

61 FILIPI, Pavel. Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika. Praha: Kalich, 2011, s 149
62 Tamtéž, s. 150.

3 Hodnoty

Charakterizovali jsme si již znaky současného sociokulturního prostředí, v kterém musí mladí lidé obstát. Rozumíme významu rituálů v adolescentním období, přinášejí zejména stabilitu vnitřního světa sloužící ke zvládnutí toho vnějšího. Kapitulu třetí věnujeme životním prioritám. Hodnotám, jenž tomu všemu našemu úsilí dávají smysl. V období dospívání se lidé více než jindy v životě snaží dobrat odpovědi na hluboké existenciální otázky, touží pochopit sami pro sebe „proč, kam a jak“ se dále ubírat.

Čerpali jsme převážně z odborné literatury psychologa Irvina D. Yaloma, psychoterapeutů J. Lejeune aj. B. Luoma, psychologa A. H. Maslowa a psychiatra Viktora E. Frankla.

3.1 Co jsou to hodnoty?

Hodnocení, posuzování kvalit patří k člověku, k jeho podstatě, jako k myslící, uvažující bytosti. O všem, co jsme schopni ve vnějším světě zachytit smysly, si děláme úsudek, tvoříme si názor. **Hodnotíme** i sami sebe. Náš vnitřní svět, který souvisí s naším bezprostředním a stále se měnícím duševním stavem, se učíme nahlížet celý život. Učíme se pečovat o celou bytost, **v propojení tělesné, duševní a duchovní stránky**. Ale jakou péči člověk potřebuje? Co je pro něj a jeho život důležité?

Hodnoty jsou zdrojem energie, naplňují náš život. Hluboce, instinktivně po nich toužíme, ze své hluboké lidské podstaty. Hledáme je, chceme jim porozumět, přijmout je a žít je. Jsou odpovědi na naše biologické i niterné potřeby. Na potřeby lidství. Ale co je ten **dobrý život**? Ten, smysluplný, radostný? Co mě uvnitř nasytí, naplní? Proč tu jsem?

Přívlastek „dobrý“ zahrnuje hodnoty, které pro každého člověka mají v jeho životě **jedinečný význam**. Přestože každá kultura a společenství přijalo jako morální a hodnotovou oporu vlastní systém norem, zvyků a kodexů, člověk sám má existenciální svobodu **posuzovat, volit a rozhodovat** o tom, co má pro jeho život mimořádný význam a v jakém pořadí. Zvolené hodnoty zrcadlí jeho postoje k životu, jejich systém tvoří pro něj vlastní životní styl. Poskytují člověku, oporu, ochranu, jistotu

a orientaci v jeho prostoru. V jednotlivých obdobích života se hierarchie hodnot přeskupuje podle našeho prožívání a jednání a nabytých zkušeností. Existenciální psycholog Irvin D. Yalom představuje standartní antropologickou definici hodnot jako kodex, podle kterého se dá formulovat systém jednání: „*Představa explicitní nebo implicitní, výlučná pro jednotlivce nebo charakteristická pro skupinu něčeho „žádoucího“, která ovlivňuje volbu mezi dostupnými způsoby, prostředky a cíli činností*“.⁶³

Psychologický slovník objasňuje pojem hodnota následovně: „*(value z aj.) vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů. Hodnoty se vytvářejí a postupně se diferencují v procesu socializace, součásti společenského vědomí. Hodnoty lze dělit na pozitivní (žádoucí) a negativní (nežádoucí). Podle obsahu na estetické, etické, logické aj. Hodnoty odrážejí kulturu společnosti.*“⁶⁴

Psychoterapeuti, kteří své provázení zaměřili na životní hodnoty J. Lejeune aj. B. Luoma charakterizují hodnoty jako: „*Svobodně zvolené, verbálně utvořené důsledky přetrvávajících, dynamických, rozvíjejících se vzorců činností, které tyto činnosti významně posilují a jsou uskutečněním samotného hodnotového chování nerozlučně spjaté*“.⁶⁵

3.2 Charakteristika a dělení hodnot

Hodnoty si volíme jako uspokojení a naplnění našich tělesných, duševních i duchovních potřeb. Psycholog A. H. Maslow hierarchizoval potřeby člověka v pyramidě, která se stává z tzv. D – potřeb (nižších) a B – potřeb (vyšších). Bez uspokojení fyziologických potřeb nemohou být uspokojeny duševní a duchovní, proto nelze rozdělovat potřeby na lepší a horší.

D – potřeby:

Fyziologické a tělesné potřeby (např. potrava a pití, dýchání, spánek, sex)

63 YALOM, Irvin D. Existenciální psychoterapie. 2. vyd. Praha: Portál, 2020, s. 495.

64 HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2004. s. 192

65 LEJEUNE, Jenna. LUOMA, Jason B. Životní hodnoty v terapii. Praha: Portál, 2021, s. 18.

Bezpečí, jistota (např. domov, práce, zdraví, vlastnictví)

Společenské potřeby, láska, sounáležitost (např. náležitost, někam patřit, domov, rodina, přátelé)

Uznání (např. respekt, úcta, sebeúcta)

B – potřeby

Seberealizace (např. naplnění svých schopností, sebepřijetí, vnitřní postoje, úcta k druhým)

Později Maslow přiřadil na vrchol pyramidy **potřeby nalezení, objevení smyslu života**, vytvářející v našem životě **harmonii, řád a krásu. Spirituální a estetické hodnoty** (sebetranscendence, dobrotu, krásu, celistvost, dovršení, živost, jedinečnost, hravost aj.)⁶⁶

Hodnoty, které si vybereme a přivlastníme, tvoří **smysl našich životů**. Právě takový, jaký mu sami dáme. Je to naše vlastní cesta tvořená přijatými postoji. **Životní styl** zaměřený jen na dosahování cílů vede k prázdnotě a nenaplnění, protože spíše potřebujeme vědět, že po celou dobu našeho žití, ať se nám stane cokoli, se ubíráme správným směrem. Jakmile se objeví v našich životech pocit smyslu, otevřou se další hodnoty, aby nás ještě více ukotvily a posílily.

Žití podle hodnot je spojeno s naší aktivitou a odvahou. Psychologové LeJeune a Luoma vysvětlují: *„Žijeme-li život ve shodě s vlastními, dobrovolně zvolenými hodnotami a nesledujeme-li cíle někoho jiného, jež s našimi hodnotami třeba ani nesouvisí, dodává to našemu životu čest, smysl a účel. Je to naplněný život, jež končí dobrou únavou.“*⁶⁷ Z hodnot, které tvoří náš život, vzniká posloupný systém, hodnotový žebříček. Poziční uspořádání vypovídá o důležitosti a osobních nebo i společenských preferencích daného člověka a ovlivňují ho vnější i vnitřní podmínky, jako je kulturní prostředí, rodinná výchova a vztahy, socioekonomická situace, životní podmínky, vnitřní nastavení jedince a jeho zkušenosti a situace, ve kterých se nachází. Psychologický slovník pojem definuje: **„Hierarchie hodnot (value system**

66 MASLOW, Abraham H. Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky. Brno: Holar, 2017. s. 120-122

67 LEJEUNE, Jenna. LUOMA, Jason B. Životní hodnoty v terapii. Praha: Portál, 2021, s. 25.

z aj.) je uspořádaný systém hodnot podle důležitosti, určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka.“⁶⁸

Profesor psychologie Oldřich Mikšík hovoří o celoživotním procesu rozvoje osobnosti v kontextu s přijetím hodnot. Člověk jako osobnostní individualita, integrující se do společnosti se svým určujícím „já“, sama rozhoduje o hodnotách, které přijme a integruje do svého života, jakým způsobem, a zvláště v jaké intenzitě bude toto včlenění projevovat v obtížných životních situacích. Člověk se přizpůsobuje a je nucen zvládat nové životní výzvy, čelit jim a měnit své způsoby života.⁶⁹

Vyznávané a žité hodnoty se dají rozeznat z našeho chování, váží se totiž ke způsobu a obsahu komunikativních toků v interakcích a k jednání člověka. Doprovázejí naše činnosti a stávají se vlastnostmi našeho chování, pravdivě vypovídají o tom, čemu věnujeme svůj čas a energii a jakým způsobem. Směřují a reflektují naše postoje k životu, náš životní styl. Můžeme je členit do jednotlivých oblastí našeho života, hodnoty v nich se překrývají a přeskupují.

Psychologové LeJeune a Luoma popsali **vlastnosti hodnot**:

- Hodnoty jsou chování. Jedná se o způsob života, nikoli o slova
- Hodnoty jsou svobodně zvolené. Všichni si vybíráme mezi všemi možnostmi. Nejsou výsledkem úvah, vnějšího nátlaku, pravidel
- Hodnoty jsou životní směry, nikoli cíle, jejichž je potřeba dosáhnout.
- Hodnoty spočívají v tom, k čemu chceme směřovat, nesouvisejí s tím, čeho se chceme vyvarovat.⁷⁰

Zakladatel logoterapie a psycholog Viktor Frankl představuje svou klasifikaci hodnot:

- **Zážitkové hodnoty** – vztahují se k tomu, co v nás emočně probouzí pasivní vnímání a přijímání, světa, umění, přírody, jak se jimi těšíme

68 HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2004, s. 188.

69 MIKŠÍK, Oldřich. Psychika v období závažných a společenských změn. Praha: Karolinum, 2009, s. 15.

70 LEJEUNE, Jenna. LUOMA, Jason B. Životní hodnoty v terapii. Praha: Portál, 2021, s. 19.

- **Tvůrčí hodnoty** – svými vlastními kreativními a objevnými činnostmi přetváříme podmínky a své vlastní prostředí k našemu obohacení, užitku a kráse
- **Postojové hodnoty** – postoje člověka k situacím a událostem jeho života, ovlivňující řetězení životních reakcí, přijímáme je jako osudové.⁷¹

Podle G. W. Allporta, P. E. Vernona, G. Lindzeye rozlišujeme šest hodnotových kategorií:

- **Teoretické hodnoty** (vzdělávání, odborný růst a rozvoj)
- **Ekonomické hodnoty** (vlastnictví, majetek, materiální zabezpečení)
- **Estetické hodnoty** (objevování umění, krásy, pasivně i aktivně)
- **Sociální hodnoty** (spolupráce, altruismus, sounáležitost, vztahy v rodině, s přáteli)
- **Politické hodnoty** (mocenský vliv a postavení)
- **Náboženské hodnoty** (zvnitřnění morálních principů, víra, láska).⁷²

Německý psycholog Filip Lersch (in Raban) ve své teorii vrstev rozdělil **základní lidské hodnoty** do tří kategorií:

- **Životní hodnoty** – stimulační prožitky, slast, požívačnost, pud činnosti, prožitkový pud
- **Významové hodnoty** – pud sebezáchovy, vůle k moci, snaha o uznání a uplatnění
- **Hodnoty smyslu** – stimulační prožitky, ve kterých člověk získává zkušenost smyslu, pohotovost ke kontaktu, erotická láska, tvořivost, zájem, ideály a touha po absolutnu, snaha o zavazující účast, s níž se člověk staví do smysluplné služby světu.⁷³

71 RABAN, Miloš, Duchovní smysl člověka dnes. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 161.

72 GÖBELOVÁ, Taťána. Hodnotová výchova v pedagogické praxi. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008, s. 52.

73 RABAN, Miloš, Duchovní smysl člověka dnes. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 160.

3.3 Jak najít ve svém životě hodnoty?

V náročných a exponovaných životních kontextech můžeme zahlédnout člověka odolávajícího, čelícího a zůstávajícího ve své vznešenosti, důstojnosti, moudrosti, ve svém životním narativu pokračujícího navzdory tíživým existencionálním podmínkám. Jeho způsob bytí odhaluje ukazatele směřování života.

Ty si volí sám, přemýšlí o nich, **pojmenovává je a explicitně preferuje** nebo instinktivně následuje, ty, které v něm zakořenily od útlého dětství, zůstávají nevyjádřené, ale celou jeho podstatou jsou žité. Hodnoty jsou pojmenovatelné a žádoucí. Toužíme po nich, protože se archetypálně chceme stát „dobrymi“ lidmi a **žít plnohodnotný život**. Život je aktivní proces, ve kterém nezůstává člověk rigidním, apatickým, ale je neustále puzen a tendován ke svému růstu, rozvoji, lidství, celistvosti. Obnovuje se, **sebeaktualizuje**, navzdory nepřízni. Naopak překonávání krizí ho zoceluje a dává mu odvahu, nachází sám sebe v nových fázích, hodnotnějších a silnějších než ty předchozí. Pokud zabloudí, brzy uvnitř cítí, že jde proti vlastní podstatě.⁷⁴ Člověk, který zná své hodnoty tuší **smysl v uceleném řádu a vlastní úloze** v něm. Uvědomuje si **sounáležitost s druhým** člověkem, vztahuje se k němu, **miluje a shledává se milovaným**. Ve svých aktivitách dozrává k těm **sebepřesahujícím**, které přinášejí smysl života tím, že tvoří, přináší něco dobrého pro všechny, že jimi může měnit svět k lepšímu. Logoterapeut V. Frankl ve své knize napsal: „*Základní otázka není, co ještě já očekávám od života, ale co život očekává od nás.*“⁷⁵

Ochota přemýšlet o jakékoliv **změně vedoucí k důležitým hodnotám** v životě člověka a zároveň si tyto změny **volit svobodně**, aby si je byl schopen **zvnitřnit ve víře**, vede ke změně jednání. LeJeune a Luoma vysvětlují: „*Hodnotný život vyžaduje změnu pohledu – přesáhnout vnímání svého příběhu, vidět sami sebe z perspektivy, v prostoru, z různých stanovíšť, očima druhých. Díky této změně se můžeme vymanit ze stereotypů a uvidět jiné možnosti, jak v životě*

74 MASLOW, Abraham H. Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky. Brno: Holar, 2017, s. 90.

75 FRANKL, Viktor Emil. A přesto říci životu ano. 5. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. s. 96.

*jednat.*⁷⁶ **Pohled z perspektivy** znamená hledat různorodé zdroje a východiska pro stereotypy, např. předsudky z kulturního prostředí, své vlastní předsudky pocházející z rodinného života utvořené dalším socializačním procesem, rozeznávat je, vědomě je opouštět a **hledat nové postoje**. Vzdělávat se, mluvit s druhými a zkoušet jednat jinak. Nejvíce se naučíme, když něco vytváříme. O hodnotách, které během průběhu činností rozeznáme, přemýšlíme, třídíme je podle důležitosti a pravidelně se vracíme k jejich obnovení a restartu. Hodnotový proces probíhá neustále po celý život člověka. Pokud se k němu obrací člověk s vědomou rozhodností ovlivnit průběh života smysluplným způsobem, může svůj život vést daleko **kvalitněji** a šťavnatěji.

3.4 Duchovní hodnoty

„Potřeba transcendence, potřeba spojení s čímsi vyšším, je uložena v každém člověku. Je to základní lidská potřeba, i kdybychom ji usilovně vytěsňovali.“

*Petr Röhr*⁷⁷

V člověku je ukotvena velká touha po něčem, co ho absolutně přesahuje, k čemu se může upínat, věřit a doufat. Člověk je schopen mnohé unést, ale nemůže žít osamocený. Psycholog J. Křivohlavý uvádí, že když se ve výzkumech ptají lidí, co jim nejvíce chybí, odpovídají, že touží nejvíce po lásce.⁷⁸ Člověk nese izolaci od druhých lidí těžce, ještě hůře zvládá existenciální osamocení, v tom si připadá bezmocný, ztracený, odcizený světu a bytí a představuje pro něj skutečnou hrůzu. Existenciální psychoterapeut I. D. Yalom říká: „*Žádný vztah nemůže osamělost odstranit. Každý z nás je v bytí sám*“.⁷⁹ Intuitivně člověk hledá a zve k přítomnosti s ním vyšší instanci, něco živého, co by vyplnilo jeho prázdné nitro. Duchovní cesta dává člověku hodnoty, které svět nemůže ničím nahradit. Vede k lásce, k té bezpodmínečné,

76 LEJEUNE, Jenna. LUOMA, Jason B. Životní hodnoty v terapii. Praha: Portál, 2021, s. 69.

77 ROHR, Hans-Peter. Nedostatečný pocit vlastní hodnoty. Sebedestruktivní vnitřní programy a jejich překonávání. Praha: Portál. 2013, s. 154.

78 KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie pocitů štěstí. Současný stav poznání. Praha: Grada Publishing a .s ., 2013, s. 32.

79 YALOM, Irvin D. Existenciální psychoterapie. 2. vyd. Praha: Portál, 2020, s. 391.

odpouštějící. K pokoji, který zaleje celé nitro i v té nejtragičtější chvíli. K radosti, k pocitu blaženosti spojeného s vědomím, že vše se v našich životech děje tak, jak má, v důvěře. K dobrotě, kterou si přeje člověk přenést na celý svět. K soucitu s druhými, protože i ke mně měl někdo soucit a zachoval mě při životě. K životu, k tomu, jež nám vdechl Bůh sám, který nám dává naději na věčnost. Ke svobodě, která nás osvobozuje od smrti, nesvobody, strachu, lži, útisku třeba... a zároveň nás vysvobozuje pro něco ušlechtilého, pro náš životní úkol, naše poslání. Ke spravedlnosti, která je na světě nová, ta Kristova. K pravdě vedoucí ke změně myšlení, k vnitřní proměně. K přijetí a vlastní dostatečnosti, beze strachu, dostává sílu, která ho přesahuje. Svého bližního mohu milovat, přijmuli v lásce sám sebe. Jsem hoděn lásky.⁸⁰ Psychoterapeut V. Frankl říká: „*Sebevědomí zakotvené v duchovním smyslu v podstatě komplexy nemívá.*“⁸¹ V Bohu může člověk spočinout a přebývat, zůstávat s ním v tichém rozjímání, v patření, v kontemplaci (z lat. *contemplatio*), v hlubokém rozhovoru, v modlitbě. Člověk je milován. Vědomí toho je nejvyšší hodnotou. Je životem.

3.5 Sebehodnota

Člověk sám sebe kriticky zkoumá, hodnotí. Sebehodnocení se vztahuje k našemu původu, jeho rysy, které jsme převzaly, se v dospělosti opakovaně objevují. Mýtům, které se v rodině tradují, dlouhodobě její členové věří. Sebepohled je formován druhými, psychologický slovník definuje tzv. **podmínky hodnoty**, internalizované představy toho, jaké osobní kvality nebo úspěchy svědčí o hodnotě člověka a jsou výsledkem společenské zkušenosti. Dle C. Rogerse je realizmus podmínky hodnoty hlavním faktorem zachování nebo naopak nedostatku sebeúcty člověka.⁸²

Všichni lidé jsou ale stejně hodnotní, to je postoj, který je východiskem pro zdravý náhled člověka na sebe sama. Člověk přijímá

80 ZVĚŘINA, Josef. Teologie agapé. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 211-227.

81 FRANKL, Viktor Emil. A přesto říci životu ano. 5. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 80.

82 ROGERS, Carl in HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2004, s. 411.

a jedná s druhým v úctě a obrací se k němu jako ke svobodné, odpovědné lidské bytosti. Přemýšlí o sobě a svých možnostech, sám sebe uváděním do dějů, činností a nových situací neustále zkouší. Nabitě zkušenosti prohlubují jeho dovednosti, sílu a dodávají mu novou odvahu. Profesor psychiatrie Irvin D. Yalom o člověku, který se smysluplně a hodnotově nerozvíjí, říká: „*Člověk, který nežije, tak jak by mohl, ve své odpovědnosti a svobodě, prožívá hluboký, silný pocit existenciální viny.*“⁸³ Seberealizuje se, aby svůj život naplnil a mohl si vážit sám sebe, chce po sobě zanechat něco pěkného, co by přineslo druhým užitek nebo radost. Zároveň tvořením objevuje sám sebe. To mu přináší pocit uspokojení a vlastní hodnoty. Nejhlubší pocity vlastní nedostatečnosti prožívají lidé, které odmítla milovaná osoba.

V současné době se mnoho lidí posuzuje především ve vztahu k vlastnímu tělu. Kult péče o tělesnou stránku, závislost a obrovská úzkost spojená s krásou vlastního těla ovládá dnešního člověka. Člověk ale potřebuje vyrovnanou láskyplnou péči o všechny své složky, tělo, duši i ducha. Rituály nám pomáhají prožít sebeaktualizaci, renovovat naše nitro. Představitel humanistické psychologie Abraham H. Maslow pojem sebeaktualizace vysvětluje: „*Je empirickým faktem, že sebeaktualizovaní lidé, naši nejlépe prožívající lidé, jsou také nejsoucinnější, jsou našimi velkými inovátory a reformátory společnosti, našimi nejefektivnějšími bojovníky za bezpráví, nerovnosti...nejlidštější jedinci.*“⁸⁴

3.6 Smysl života v utrpení

Jakou hodnotu může člověku přinést prožívání utrpení? Otázkami smyslu utrpení v lidském životě se zabýval zakladatel logoterapie, psychiatr Viktor E. Frankl, který prožil během druhé světové války vězení v koncentračním táboře.

Objevil sílu a svobodu uvnitř sám sebe, volit si a najít rovnováhu ve chvílích, kdy je vystaven verbálnímu a fyzickému násilí, denně je svědkem smrti blízkých, odloučen od své rodiny, s nevědomostí toho,

83 YALOM, Irvin D. Existenciální psychoterapie. 2. vyd. Praha: Portál, 2020, s. 302.

84 MASLOW, Abraham H. Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky. Brno: Holar, 2017, s. 14.

zda bude v dalších dnech žít, objevuje bohatství lidské duše, které nazývá království duševní svobody. Člověk je schopen snášet i ty nejhorší podmínky, zaujmout vůči nim odstup a rozhodnout se pro lidství. Těžká situace mu dává příležitost, aby mohl překonat sám sebe, dosáhnout velikosti lidství, kterého by v normálních podmínkách nikdy nedocílil. K tomu mu pomáhají tři sloupy podpory – svoboda vůle, vůle ke smyslu, smysl života.⁸⁵

S člověkem, který prožívá těžké období nebo nemoc často okolí zachází jako s někým méněcenným, on sám má tendence na sebe tak nahlížet. Ale ve svém utrpení může uvidět jedinečný úkol. Ve zvláštním pohledu na sebe a svou situaci: *„Já, jako jedinečná bytost v jedinečné situaci v celém kosmu, nikdo nemůže vzít moje utrpení na sebe, já ho ponesu, tím udělám něco výjimečného, najdu smysl života, je v komplexnosti, i v smrti a utrpení.“*⁸⁶

3.7 Shrnutí výtěžků

Naučili jsme se hodnoty rozdělit a vnímat jejich určující význam pro nalezení vlastního smyslu. Chápeme, že nejvíce o hodnotách přemýšlíme, pokud jsou v našich životech nějakým způsobem ohroženy, ztrácíme je. Vzácné shledáváme to, co určuje správný směr našeho příběhu, co souvisí s naším úkolem, posláním. Abychom vzácné rozeznali, potřebujeme zastavení v podobě mezních, životně zásadních situací, k nimž se vztahují přílehlavé rituály.

Období dospívání je bohaté na přechodové události. Mnohdy se vzájemně v čase prolínají, proto mladí lidé o tom, co v životě chtějí, přemýšlí, hledají svou identitu, která je vybranými hodnotami charakterizuje. Přičemž uvědomění si **vlastní hodnoty**, hledání **duchovního**, transcendentního přesahu do svého života a přiznání pozitivní hodnoty **obtížným životním situacím**, je pro mladého člověka **významně posilující**.

85 FRANKL, Viktor Emil. Léčba smyslem. Základy a aplikace logoterapie. Praha: Portál, 2021. s. 21.

86 Tamtéž, s. 21.

4 Dospívání

V poslední kapitole se pokusíme přiblížit si celý proces dospívání a vlivy na něj v kontextu dnešní doby. V textu budeme přímo i nepřímo odkazovat na vše zřejmé, co mladý člověk niterně potřebuje, po čem touží a co hledá. Jeho nové prožitky, činnosti, události a situace, které denně prožívá, se pokusíme vyvážit přílehlými rituály, které dané období provázejí nebo by provázet mohly.

Ontologický vývoj dítěte do věku dospělosti jsme nastudovali z knih Josefa Langmeiera a Dany Krejčové. Cenným zdrojem byly pro nás knihy psychoterapeuta Richarda Jedličky, zvláště pak transpersonálního psychologa Bretta Stephensona a psychologů a pracovníků s dospívajícími Johna Graye a Warrena Farrela, Joshe McDowella a Boba Hostetlera.

4.1 Vymezení pojmu

Věkově a znakově můžeme období dospívání vymežit následovně:

- a) **Období pubescence** – trvá přibližně od jedenácti do patnácti let
Fáze prepuberty-objevují se první sekundární pohlavní znaky, nástup menses u dívek, noční poluce u chlapců
Fáze vlastní puberty – trvá do dosažení reprodukční schopnosti od třinácti do patnácti let
- b) **Období adolescence** - od patnácti do dvaceti dvou let.
Charakteristické je dokončení somatického růstu, zvýšená emoční nerovnováha, problém udržet pozornost, citové a erotické vztahy, změna sebepojetí.⁸⁷

Ve vývoji dítěte představuje dospívání stěžejní období, přechodové, tranzitní, ve kterém se dítě postupně, během několika let, stane dospělým člověkem. Proces dospívání provázejí velké změny somatické i psychické, se kterými se v naší západní kultuře mladiství dramaticky vyrovnávají. Zároveň se ale jedná o jedno **z nejkrásnějších,**

⁸⁷ LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada Publishing a .s ., 2021. s. 143.

nejiluzornějších období života, období velkých idejí, snů, volnosti, plánů, progresu, vášně a citů. **Období hledání a nalézání.**

4.2 Ontologický vývoj dítěte a význam rituálů v něm

Biologické a duševní zrání dítěte je vždy proces individuální, probíhající vlastním tempem ve zcela specifických vnějších podmínkách s originální výbavou dítěte vlastní v jeho jedinečnosti. Tato rozmanitost situace každého dítěte pobízí vychovatele a průvodce dětstvím k láskyplné kreativě.

V naší práci sledujeme zejména přelomová období v životě, přechodové momenty, které jsou zásadní pro uvědomění si a přijetí vlastních životních hodnot dítěte, vedoucích k postupnému nalezení smyslu žití v dospělosti. Události ve vývojovém procesu, které k vytvoření rodinných rituálů přímo vybízejí, mohou nejpřirozeněji pořádat a udržovat rodiče dítěte. Ti zároveň poskytují dítěti místo, kde se cítí v bezpečí, místo, kde může čerpat energii a prožívat pokoj. Domov netvoří jen rodiče, otec a matka, ve svém figurálním a osobnostním ztvárnění, ale vlastní prostor k životu, prostor lidského bytí.⁸⁸ Rituály prožité v dětství s nejbližšími v bezpečném prostoru domova mají významný vliv na dospívání, udržování živých tradic a na preferované hodnotové uspořádání mladého člověka.

Příklady rodinných rituálů během vývoje dítěte:

- **Rituál kojení** upevňuje vztah matky a dítěte, vztah připoutání, z aj attachment, přilepení k sobě, nazývaný též „atomický vztah“⁸⁹
- **Rituál koupání** pečuje o tělesnou čistotu, je spojen s péčí o duši, zároveň je citově stimulující skrze jemné fyzické doteky milujících osob
- **Požehnání dítěti** zahrnuje vděčné modlitby rodičů a církevní komunity za život dítěte, duchovní církve žehná vzkládáním

88 JEDLIČKA, Richard a kol. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada Publishing a .s ., 2015, s. 39.

89 KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie pocitů štěstí. Současný stav poznání. Praha: Grada Publishing a .s ., 2013, s. 33.

rukou a slovní formulí, žehná i rodičům k moudrosti při výchově.

- **Křest novorozence je** v křesťanských církvích jedna ze svátostí, rodiče se zároveň zavazují, že povedou pokřtěné dítě k víře v Boha.
- **Rituál uspávání usnadňuje** přechod z aktivního dne k noci.
- **Modlitba** matky, otce a sourozenců je společný rodinný rituál.
- **Taktilní** projevy lásky pro sebepřijetí, harmonie duše a těla.
- **Rituály komunitní, církevní v** širším rodinném společenství.
- **Hra** je rituálem, který dítěti přináší ničím nenahraditelné uspokojení.
- **Rituály podporující duchovní život** – vyhrazený čas pro rozhovory s dítětem o jeho potřebách, myšlenkách, pocitech, víře a vnímání světa.

4.3 Proces dospívání

Biologicky dochází v procesu dospívání u dítěte k zvratu vysokou akcelerací jeho růstu, objevují se sekundární pohlavní znaky provázené celkovou proměnou zevnějšku. Vyplavování hormonů (androgenů, estrogenů) způsobuje výkyvy v psychickém nastavení, zvláště emoční rovnováze. Fáze somatické proměny je ukončena zastavením růstu a plnou reprodukční schopností mladého člověka. Dospívající je vystaven svým pudovým tendencím, které jsou přirozeně uspokojovány. Je schopen kontroly, ale často utíká do svých niterných stavů, uchyluje se do snění, vzdaluje se od reality, což působí v dospívání jako slast. Rychleji se unaví, dlouze spí nebo nespí vůbec, je apatický, nepřítomný, aby vzápětí dosahoval u činností, které ho baví a zaujmou vysokého výkonu fyzického i psychického.

Psychosomatické výkyvy mají vliv na soustředěnost, niternou přecitlivělost, citové konflikty, nepředvídatelné reakce, kdy se střídají výbuchy smíchu s plačtivostí a vztekem. Americký psycholog zkoumající dětský vývoj G. S. Hall popisované období nazývá obdobím

„bouří a krizí“ - „storm and stress.“⁹⁰ Nežádka bývá období dospívání náročné pro celou rodinu obklopující adolescenta. Psychoanalytik E. Erikson nazval dospívání „*obdobím psychosociálního moratoria*.“⁹¹ Kulturně antropologické studie M. Meadové z roku 1953, americké kulturní antropoložky, prováděné u mladých lidí ze Samoy v Tichomoří, popisují období dospívání jako velice klidné až nudné. Vnímání fáze dospívání jako období kritické a problematické je zřejmě kulturně determinované. V západní civilizaci je ale mládež vystavena obrovským civilizačním tlakům západního způsobu života se všemi jeho nálehavostmi, které společnost od mladého člověka očekává. Diskutabilní je postoj laické a odborné veřejnosti k dospívání, že na něj nedokáže nahlížet jako na krásné období života mající přirozený průběh. Spíše dochází předem k jeho démonizaci a očekávání kritického prožívání.⁹² Americký psycholog B. Stephenson pracující mnoho let s rizikovou mládeží, označuje tento fenomén jako sociální konstrukt: „*Dospívání jako společenský stín, vymezení dospělých vůči mladým lidem, předsudek, že jim nebudu rozumět, závist mládí, volnosti, možností, času*“.⁹³

V intelektuální a kognitivní oblasti dosahuje dospívající dítě obrovský vzestup, ale mozkové funkce na svůj vrchol teprve čekají. Rozvíjí své formální abstraktní myšlení. Stává se obratným v řešení problémů, uvažuje o alternativách řešení, analyzuje, zkoumá, hodnotí, ověřuje, přijímá nebo zamítá platnost promyšleného. Tvoří a zajímá se o rozmanité aktivity, které se nebojí vyzkoušet. Tak se dostává často do nebezpečných situací, rád podstupuje riziko. Všechny jeho odvážné výpady však sledují jediný cíl, nálehavě zjistit, kdo je on sám. Co dokáže učinit, v čem obstojí, kolik toho unese, proti čemu se dokáže vymezit a jak zvládne ustát riziko a následky. Zda si jeho jedinečnosti někdo všimne a ocení ji. Vlastní sebepojetí je charakterizováno hledáním upřímných odpovědí na burcující otázky: kam patřím, kým jsem, kam

90 LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada Publishing a .s ., 2021, s. 147.

91 Tamtéž, s. 146.

92 MEAD, Margaret. Coming of Age in Samoa: A psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation (Perennial Classics). Mariner Books: Reprint edition, 2001.

93 STEPHENSON, Bret. Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevšímavosti. Praha: DharmaGaia, 2017, s. 156.

směřuji a jaké jsou mé hodnoty. Pro co budu žít, co chci dokázat a jaký je **můj smysl života**. Odpovědi nenachází v ústraní, ale ve velice reaktivním prostředí v neustálé interakci se svými vrstevníky, v konfrontaci s normami rodiny a širšího sociálního prostředí, ve kterém se rozvíjí, a proti kterému se v tomto věku vymezuje. Hledá přátele sdružující se ve skupinách podobných zájmů, se silnou potřebou se napodobovat, vzájemně se obdivovat, porovnávat, ale i si vyměňovat své pocity, sny a tajemství. Přátelství navázaná ve věku dospívání často trvají po celý život. V souznění s druhým nacházejí hlubší porozumění, empatii, respekt jeden k druhému jako k plnohodnotné bytosti. **Sdružování ve skupinách** utváří příznivé podmínky pro hledání a naplnění prvních sexuálních zážitků.

Vlastním vzhledem, stylem oblékání, hudebním žánrem, který poslouchá, aktivním nebo pasivním přístupem k vybranému sportu, nově objeveného zájmu, idejemi, které zastává, se většinou explicitně a nekriticky prezentuje a radikálně je hájí. Tento jev bývá důvodem rodičů a dalších pracovníků s adolescenty k obavám z přidružení se dítěte k sociálně škodlivým skupinám vrstevníků, jejichž vlivu se nezralý mladý člověk nemusí umět bránit. Uváženost rozhodnutí mladého člověka závisí na ukotvenosti vlastních životních hodnot, které by mohly být nesprávným jednáním ohroženy. Do jaké míry je schopen si riziko následků uvědomit a vydat se správným směrem, závisí z velké části na pevných a zdravých vztazích s rodiči a nejbližšími a na otevřené komunikaci s nimi. Český psychoterapeut R. Jedlička uvádí: *“Předpokladem fungující rodiny jsou nyní společné zájmy a schopnost vést dialog o společných tématech.”*⁹⁴ Zdravý vztah s rodinou je podmínkou pro **úspěšnou individuaci**.⁹⁵

4.4 Hledání identity a hodnotové orientace v dospívání

Mladý člověk hledá vlastní cestu. Hodnoty a normy přejímá ve svém dětství především od své rodiny a vnější společnosti, avšak ve

94 JEDLIČKA, Richard a kol. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada Publishing a .s ., 2015, s. 40.

95 LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada Publishing a .s ., 2021, s. 161.

věku adolescentním se vůči nim vymezuje, podrobuje je kritice, protože touží po opravdovosti, spravedlnosti a transparentnosti myšlenek, všeho svého chování i dění vně něj. Od autorit žádá vysvětlení jejich postojů a jednání, normy a pravidla přijímá, jen pokud se s nimi dokáže vnitřně spojit. Kriticky se staví ke zkosnatělým systémům, které jsou odlidštěné a devastující. Ctí jen tradice, které pro něj nejsou obsahově prázdné a přinášejí mu smysluplné hodnoty. Chce být autentický ve všem, co dělá. Konflikt, který vzniká mezi ním a světem potřebuje pro objevení a uvědomění si svých vlastních silných stránek a jeho hodnoty pro druhé lidi. Sociolog M. L. Kohn nazývá tento fenomén v dospívání **kritický realizmus**.⁹⁶ Často sklouzává k radikálním závěrům, nechce přistoupit ke kompromisům, spatřuje v ústupku zradu ideálů, mravní ideál mívá vyhraněný. Konflikt, který mu přinese velké zklamání, mnohdy vede k opačnému extrému, zraněný mladý člověk se stane cynickým, egoistickým. Proces ověřování životních hodnot a pravd probíhá i u dětí z rodin se silnou náboženskou tradicí, kde byla víra celé dětství explicitně vyjadřovaná a na dítě přenášená. Víra není přenositelná, a proto si v dospívání sám mladý člověk hledá odpovědi na otázky spirituality jako životní hodnoty pro jeho budoucnost. Na svém **sebeutváření se aktivně podílí**. Hledá nové pozice, zkouší si sociální role, používá nové výrazy. Mění oblasti svého zájmu, životní směry. Reaguje rychle na rozmanité výzvy, příležitosti, šance. O své budoucnosti, snech a možnostech diskutuje se svými vrstevníky, rodiči, autoritami. Touží žít jinak, plněji, pestřeji, nepromarnit život.

Ve věku dospívání hledá i **sebepřesahující hodnoty**. Touží po něčem, co by dalo jeho životu skutečný smysl, čemu by mohl svůj život zasvětit. Zvláštní význam má pro něj prožití první lásky v celé své hloubce. Hledá hodnoty, o které se může opřít. Čemu by mohl věřit. On sám je v dospívání ve svých názorech, emocích, zájmech nesoustředěný a těkavý, a proto více než v jiném životním období, zoufale hledá vnitřní jistoty, které by ho mohly alespoň trochu stabilizovat, a přitom je mohl přijmout a shledat jako pozitivně hodnotné pro jeho život.

96 KOHN, M. L. in JEDLIČKA, Richard a kol. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada Publishing a .s ., 2015, s. 36.

Ronald Kurz k hledání hodnot mladých lidí říká: „*Jak má mladiství získat jistotu hodnot, které jsou pro jeho život potřebné a na kterých by měl dále stavět, když systém hodnot společnosti je tak nejistý a on je od raného dětství vystavován směsi pluralistických filozofií a psychologismů bez světonázorového základu? Není divu, že nedostatek věrohodné a duchovní a citové orientace mnohé mladistvé zásadním způsobem odděluje od světa dospělých, že úmyslně provokují dospělé jako punkové, kteří mají tatoo, piercing, rave a techno, že se ohlušují, připojují se k extrémním gurus, že s neřízenou agresivitou a velkým zklamáním chtějí vše odmítnout a potlačit. Jde o výkřiky bídy a úzkosti.*“⁹⁷

Hodnotovou hierarchii dospívajícího dítěte ovlivňuje v současné době velkým dílem **mediální prostor**, který se stal dětem druhým světem. Kromě často diskutovaných, **negativních dopadů** na jejich psychiku v podobě úzkostných stavů, pocitů frustrace a napětí, nesoustředěnosti, únavy, poruch spánku, a dalších jevů, si můžeme všimnout i **pozitivního vývoje v globálním vzdělání** o existenci různých kultur, norem, náboženství a jejich hodnot. Adolescenti se pouštějí do diskuzí a konfrontací, dokáží diferencovat a respektovat mnoho rozdílných životních stylů. **Rizikem** se pro ně stávají klamavé, manipulující reklamní kampaně ovlivňující jejich životní stereotypy, zahlcenost mediálního prostoru dezinformacemi, předkládání závažných témat ve formě zábavy a lákavost snadné a rychlé komunikace na sociálních sítích, která má však fatální dopady na jejich přirozenou schopnost navazovat a udržet si zdravé sociální kontakty a hlubší vztahy v jejich životech. Sociální psycholog J. Kořan mluví o **nových ritualizovaných formách komunikace**, které se vyznačují prostorem pro seberealizaci, konflikty, společenskou angažovanost v nejrůznějších oblastech, např. ekologických, politických, zájmových aj. a vytváření vlastní sítě orientačních bodů. A pokračuje citací sociální vědce R. Atkinsona: „*Moderní teenager je produkt elektronické revoluce... Tato generace teenagerů může být první, která má zkušenost*

97 KURZ, Ronald. Mládež na prahu třetího tisíciletí. Česko-slovenská pediatrie: časopis České a Slovenské pediatrické společnosti. Praha: Práce, 2000, 55 (6), 347-350. ISSN 0069-2328.

se světovou kulturou, a může být první, která má reálný pocit vazby s vrstevníky na celém světě“⁹⁸

4.5 Rituály v dospívání

„Tam kde chybí rituál, jsou mladí lidé neklidní či divocí, nejsou tam žádní skuteční starší kmene a dospělí jsou zmatení. Budoucnost je nejistá.“⁹⁹

Malidoma Somé

Proč jsme vzali v naší kultuře dospívajícím dětem rituály? Robert Fulghum píše: *„Spěch a ctižádost jsou největším nepřítelem posvátných chvílí.“¹⁰⁰* A my všichni jsme tak zrychlili tempo a tolik toho chceme stihnout a dokázat, že jsme zapoměli, jak moc naše děti potřebují prožívat posvátné a věčné chvílky, aby se zorientovali, porozuměli a věděli, kdo jsou. Nemůžeme se divit, že nenacházejí mezi lidmi ani své vzory, jak tomu bylo v minulých generacích. Vždyť kdo by nás chtěl kopírovat? A. H. Maslow uvádí ve své knize příznačný citát pro dnešní dobu: *„Ztratil jsem se, ale mám rekordní čas.“¹⁰¹* Moderní společnost nenabízí adekvátní možnosti mladým lidem, jak se zastavit a „prožít“ přechodové fáze jejich dospívání. Mnoho dospělých v sekularizované společnosti ani nevnímá, že by mohli mít mladí lidé takovou potřebu. Ale léta dospívání jsou **překotnou fází života**, kdy člověk během krátké doby prožije snad nejvíce změn ve všech oblastech, podobně jako dítě v první fázi života, a společenský tlak na jeho výkon je již obrovský. Z výčtu základních životních rituálů člověka z druhé kapitoly může adolescent v době dospívání projít až okolo deseti přechodovými nebo iniciačními rituály. Mimo ně musí čelit dalším velkým okamžikům svého života, které by v jiných kulturách a dobách provázely přiměřený rituál za účasti celé

98 ATKINSON, in JEDLIČKA, Richard a kol. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Praha: Grada Publishing a.s., 2015, s. 51.

99 SOMÉ, Malidoma Patrice in STEPHENSON, Bret. Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevíšmavosti. Praha: DharmaGaia, 2017. s. 50.

100 FULGHUM, Robert. Od začátku do konce. Naše životní rituály. Praha: Argo, 2010, s. 23.

101 MASLOW, Abraham H. Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky. Brno: Holar, 2017, s. 78.

jeho komunity a byla by to velká sláva. V naší době jim není věnována žádná pozornost, mnohdy probíhají tajně, bez vědomí nejbližších a mladý člověk na ně bývá úplně sám. Velké změny jsou ale dospívajícími velice intenzivně prožívány, dlouhodobě, měsíce, roky, jednoduše proto, že se dějí v jejich životech „poprvé“. O jakých hodnotách pak mladý člověk přemýšlí?

Životní situace adolescenta chronologicky uspořádané, vyžadující přiměřené rituály (mohou se překrývat nebo být v čase jinak uspořádány):

- pohlavní zrání (u děvčat začátek menarché, u chlapců noční poluce, mutace hlasu, ukončení růstu apod.)
- ukončení základní školy a výběr nové školy (bývá provázeno obrovským tlakem, úzkostnými pocity. V podstatě se jedná o dvě rozdílné situace
- získání právní odpovědnosti a identifikačního dokladu OP
- vstup na novou školu (nové prostředí, autority, nová přátelství)
- prožití první lásky a často první rozchod s partnerem
- první pohlavní styk
- první pracovní zkušenosti (mnoho dětí pracuje již na střední škole min. na půl úvazku)
- pracovní a odborné zkušenosti v zahraničí (např. program Erasmus)
- dosažení dospělosti, právní a občanské odpovědnosti
- získání řidičského průkazu, koupě prvního auta
- ukončení střední školy, státní maturitní zkouška
- stěhování se od rodičů (mnoho dětí již na střední škole)
- přijímací zkoušky na vysokou školu nebo vstup do zaměstnání
- narození dítěte nebo předčasně ukončené těhotenství
- vstup do církve, křest,
- svatba

Většina uvedených událostí zasáhne do života mladého člověka s velkou pravděpodobností, jsou ukotveny kulturně, legislativně a systematicky v naší společnosti. Mladý člověk se však musí, stejně jako my všichni, potýkat s množstvím vnějších, společenských a globálních nejistot, které se ho také bytostně týkají, krizí vztahů

a rodin, informací a ohrožením nemocemi, válkou, chudobou. Ještě více je konfrontován s osobními mezníky a problémovými situacemi, s nimiž se vnitřně vyrovnává. Jistě mění jeho životní směry významněji než ty společensky dané, protože je prožije v čase *cairos*, hluboce srdcem, citově a navždy se mu vryjí do emocionální paměti. Rituál proto potřebuje pro vlastní nalezení identity, obřad jako stvrzení toho, čím vším prochází, jako pevný bod na jeho dobrodružné cestě.

Příklady rituálů v dospívání:

- **Duchovní** rituály jsou pro mladého člověka prožitky autentické, potřebuje je prožít srdcem. V církvi, kde jsou láskyplné vztahy a mladý člověk nestojí na okraji, ale je jejich součástí, má přístup do boží přítomnosti snadnější. Modlitba je nejsnazší rituální prožitek, přístupný kdekoliv, komukoliv, vhodný zvláště v době dospívání, kdy mladý člověk je citlivý veřejně sdělované informace o sobě.
- **Rodinné** rituály jsou i pro adolescenta lákavé, pokud mladý člověk není jen pasivním účastníkem. Zapojuje se, ale jen když má s rodiči kvalitní, nenarušené vztahy.
- **Společenské** rituály byly vždy pro mladé lidi událostmi, ve kterých měli největší zálibu, zvláště pokud se jednalo o vrstevnická setkání. V přípravě a prožití společenských rituálů prokazují mladí lidé vysokou kreativnost, zaujatost a péči o ty nejmenší symbolické detaily.
- **Církevní** rituály jsou příležitostí zaměřit se na osobní vztahy s mladým člověkem a jeho pocitem potřebnosti v dané církevní komunitě. Pokud je mu svěřena služba, kde je mu dána důvěra, odpovědnost a uznání, projeví mladý člověk většinou nadšení a zapojuje se rád.
- **Osobní** rituály potřebuje mladý člověk najít odpovídající jeho nejnítěrnějším potřebám, zklidnění, ukotvení, nalezení možností, sil a cest, Když se nad svými rituály nezamyslí, sklouzává k těm škodlivým nebo neúčinným.
- **Tajné rituály** v letech dospívání jsou četné a obvyklé, říká R. Fulghum: „... protože mladý člověk si často jako jediný uvědomuje, že do jeho života vstoupila nějaká nezvratná

*proměna.*¹⁰² Tajným rituálem je ale i vysněný svět, kam mladý člověk často utíká z reálného, utvrzuje si v něm svoje hodnoty, prahnutím po žádaném.

- **Dívčí** rituál menarché popisuje terapeutka V. Lančaričová: „...slaví příchod menstruace...je to signál, že tělo dívky vstoupilo do zázračného cyklu plodnosti, že už není dítětem...Tuto důležitou změnu v životě dívky můžeme náležitě uctít, můžeme ji koupit něco krásně ženského, šaty, šperk.“ Slaví se přechod do nové životní fáze, přijetím mezi ženy a sdílením toho, co znamená být ženou, dát jí pocit hrdosti a krásy.¹⁰³a rituál prvního milování je nesmírně důležitá zkušenost ovlivňující budoucí sexuální a citový život dívky. L. Kousnoutdinova upozorňuje, že vše v naší době děláme „instantně“ včetně intimních chvil s nejbližším člověkem.¹⁰⁴
- **Chlapecké** rituály mohou uspokojit potřebu dospívajících chlapců společenského uznání, prokázání jejich síly, odvahy, důstojnosti. K tomu jim ale naše společnost dává pramálo možností, vše je dosažitelné, hodnoty převrácené a jejich archetypální mužské vlastnosti stejné. **Iniciace chlapců** je tak velkou výzvou pro všechny rodiče, vychovatele, společnost. Transpersonální psycholog B. Stephenson připodobňuje takovou výpravu k hledání tajemné skříňky, skrytého místa, projití labyrintu. Cestovatel se utká s čímkoliv, co na něj čeká: „...na tomto místě může chlapec „zabít svého draka“, tzn., zvítězit nad svým strachem, závislostí apod.“¹⁰⁵
- **Sebedestruktivní** rituály nahrazují mladým lidem kvalitní rituální zážitky, ve kterých by našli sami sebe, které by je prověřily, jejich tělesnou, duševní a duchovní odolnost. Zkoušejí proto žízeň po rituálu uhasit v sobě zážitky instantními, mnohdy škodlivými, které jim současný svět nabízí. Např. užíváním návykových látek

102 FULGHUM, Robert. Od začátku do konce. Naše životní rituály. Praha: Argo, 2010, s. 25.

103 KHOUSNOUTDINOVA, Lilia. KRAMOLIŠOVÁ, Kateřina a kol. Novodobé ženské rituály. 2. vyd. Praha: MintyFox, 2021, s. 57.

104 Tamtéž, s. 57.

105 STEPHENSON, Brett. Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevěstivosti. Praha: DharmaGaia, 2017, s. 247.

v partě, způsobováním si bolesti a zranění (řezání, tetování, piercing), nezdravou mírou cvičení a zájmem o své vlastní tělo (kult těla), závislým hraním počítačových her aj.

- **Přechodový rituál v krizích** popisuje B. Stephenson jako terapeutickou metodu **hrdinskou výpravu, putování**, jako **universální, archetypální záležitost**, kterou lze aplikovat na mnoho běžných činností jako **model přístupu překonání prahu** při změně problému mladistvého.¹⁰⁶
- **Přechodový rituál do dospělosti** by měl být uctěn iniciační ritem, který by jasně ohraničil přechod z období dětství do dospělosti. V naší společnosti je přechod dlouhodobý, pozvolný a mladí lidé potřebují dost času pro získání odolnosti a zodpovědnosti ke zvládnutí všech psychosociálních úkolů. Legislativně je určen dovršením osmnáctého roku života, ale mladý člověk je v tomto období dosud studentem střední školy, existenciálně závislým na svých rodičích. Přechod do dospělosti bývá problematictější a individuální.

4.6 Péče o dospívající

Pokud je dospívající ukotven ve svých životních hodnotách, zná vlastní cenu, dokáže docenit a chránit vzácné, **lépe se zvládne zotavit z traumat a ztrát**, které se mu mohou přihodit. Profesor A. Antonovsky představil model odolnosti neboli nezdolnosti vůči nadnormativní životní zátěži. tzv. **Salutogenezi**.

Koherentnost života podmiňují tři složky, vlastně schopnosti:

- **Schopnost vidět podněty ve svém okolí jako smysluplné**
- **Schopnost své mobilizovat síly a přiměřeným způsobem je použít**
- **Schopnost zátěž akceptovat jako smysluplnou a přijmout ji jako výzvu.**¹⁰⁷

106 STEPHENSON, Brett. Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevíšimavosti. Praha: DharmaGaia, 2017, s. 142.

107 LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada Publishing a .s ., 2021, s. 276.

Mnoho mladých lidí se potýká se **složitými problémy**. S těžkými situacemi, do kterých se někdy dostali vlastní vinou špatným rozhodnutím nebo především touží někam patřit, kde je milován, přijímán, obdivován. **V krizích je mít skutečný „domov“ pilířem k překonání i těch nejtěžších chvil**, kdy mladí lidé zůstávají vystaveni krizi, která zasáhla celou rodinu, společenství. **Východiskem** z jakéhokoliv problému by mělo být vědomí mladého člověka, že na nic není nikdy sám a že sdílet svou bolest je čin odvážný, ne zbabělý. Mnohdy stačí láskyplné vyslechnutí, radikální přítomnost a soustředěná pozornost dospělého člověka, dívat se dítěti do očí, ale s opravdovým zájmem o něj, držet ho za ruku, **být s ním a pro něj, „tady a teď“**.¹⁰⁸

Jakým konkrétním problémům mohou dospívající čelit?

- Především jsou vystaveni emocionálním, často trýznivým stavům, které jsou pro věk dospívání v západní společnosti typické. Příčiny pocitů **osamělosti, úzkosti, viny, vzteku, depresí, vlastní neúcty**, kritického pohledu sám na sebe, hledání smyslu života nebo suicidalních myšlenek, jsou různé. **Konflikty** z dětství nebo z vnitřního nastavení dítěte. Nevyřešený konflikt ze současnosti. Strach, nenaplněnost potřeb, nízká sebeúcta, vnitřní zmatenost, neukotvenost spánku, neodkládat věci a žít přítomností.
- **Problematické vztahy v rodině**. Rozvod, neúplná rodina, nevlastní rodiče a sourozenci, konflikty, nevšímaví nebo příliš ochranní rodiče, patologické jevy v rodině (týrání, závislosti, zneužívání, násilí)
- **Problematické vztahy mezi vrstevníky**. Hledání pravé lásky, chození, sexualita, zklamání v přátelství, tlak vrstevníků, šikana.
- **Nechtěné těhotenství**, umělé přerušování těhotenství, homosexualita,
- **Závislosti** na alkoholu, drogách, hráčství, sociálních sítích, pornografii
- **Sexuální zneužití**, znásilnění a týrání (fyzické i psychické)
- **Poruchy pozornosti**, mentální anorexie, bulimie

¹⁰⁸ GRAY, John. FARREL, Warren. Krize chlapectví. Proč se naši chlapci potýkají s potížemi a co s tím můžeme dělat. Český Těšín: Práh, 2020, s. 346.

- **Existencionalní problémy** jako chudoba, nemoc a smrt, zdravotní postižení
- **Životní rozhodnutí** k volbě partnera, ukončení studia, k volbě povolání, stěhování

Přiblížit se zraněnému mladému člověku je možné pouze skrze láskyplný, opravdový přístup člověka, který si získal jeho důvěru a v jehož přítomnosti se dospívající cítí bezpečně. A rodič, pedagog, duchovní nebo terapeut nemá vyhráno. Dospívající děti se rychle vylekají, jejich citlivého nitra se dotkne v očích dospělého bezvýznamná poznámka, gesto nebo opožděný příchod na schůzku. V terapeutické péči a pastoraci dítěti soucitně nasloucháme, necháme ho „vypovídat se“. Důležité je jeho sdělení, že zvládl věci pojmenovat, popsat své problémy, vysvětlit svá rozhodnutí. Podporující je empatické naslouchání dítěti. Pokládání otázek, které dítě přivedou k řešení a zvládnutí problému vlastními silami a schopnostmi. Ubezpečit mladého člověka, že není na nic sám, že je obklopen lidmi, ke kterým patří, kteří ho milují a oni zase stojí o jeho lásku k nim, je pro ně důležitý a potřebný. Někdy je však potřeba i praktické pomoci, pomoci se odstěhovat, pomoci najít práci, novou školu, sepsat obvinění, zajistit odbornou léčbu. Nebo kontaktovat rodinu a terapeuticky nebo pastoračně pracovat i s jejími členy. Nabídnout modlitbu, zvláštním způsobem citlivě pracovat s vinou a odpuštěním, vyprávět analogický příběh k situaci dospívajícího. Navrhnout vhodný duchovní rituál, který by pomohl najít zraněnému mladému člověku sílu k odpuštění, k novým rozhodnutím a postojům, k novým cestám a hodnotám v jeho životě. Najít sám sebe a svůj úkol, poslání, smysl.¹⁰⁹

4.7 Závěrečné shrnutí

Mladý člověk musí na cestě z dětství do dospělosti přejít řadu mostů, které symbolizují vše nové, čemu nevyhnutelně čelí. Pokud je na období dospělosti v průběhu dětství láskyplně připravován a podporován svou rodinou, všem svým biologickým, psychologickým, kognitivním

109 McDOWELL, Josh, HOSTETLER, Bob. Poradenství dospívajícím. Praha: Návrat domů, 2013, s. 26-110

a sociálním transformacím dokáže vše zvládnout mnohem snadněji. Však většinu mladých lidí čeká ve stejné době i řada mostů, které se nacházejí pouze na jeho vlastní cestě, na níž se nemohl připravit předem. Proto potřebuje prožívat chvíle zastavení k načerpání sil v podobě individuálních, rodinných i společenských rituálů, které mu dovolí si rozmyslet a ujasnit dobré směry, životní hodnoty, které jsou mu nejcennější.

5 Závěr teoretické části

Vysvětlením jednotlivých zásadních témat práce jsme si vymezili zkoumaný prostor v teoretické rovině. Pro hluboké porozumění ale nestačí znát významy daných entit souvisejících s tématem práce, kterými jsou současné sociokulturní podmínky, rituály v nich, mladý člověk v dospívání, kvalitní životní hodnoty a výchova k nim. Cílem práce je vnímat neviditelné vztahy mezi nimi, zaměřit se na zkoumání utváření sítí mezi zmíněnými objekty, na jejich propojení a vzájemné ovlivňování. Pohled z této perspektivy nám umožní nahlížet na danou problematiku jako na systém, jehož všechny části jsou v nepřetržitém dialogu.

V nastíněném kontextu chceme přistupovat i k výzkumné části. Známe charakteristiku pojmů a jevů a přemýšlíme o průběhu a cílech výzkumu v horizontu živého uspořádání a proměnlivosti bádaného problému.

Praktická část

6 Výzkum prožitku rituálu v životě mladého člověka

Výzkum je zaměřen na **význam prožitku rituálu v životě současného dospívajícího člověka**. Předmětem našeho zájmu je zjistit, zda dnešní adolescent vnitřně cítí, že rituály ke svému životu potřebuje, zda je aktivně vyhledává a popřípadě je sám utváří. Jaký vliv má prožitek rituálu na jeho rozhodnutí, postoje, **životní hodnoty**? A je zkoumané vnitřní pohnutí odlišné mezi dětmi vychovávanými v sekulárním a církevním prostředí?

6.1 Výzkumný plán

V teoretické části jsme si definovali pojmy a teorie vztahující se ke zkoumanému výzkumnému problému. Vybrané teorie se prolínají napříč vědeckými obory, sociologií, psychologií, pedagogikou, filozofií, teologií, kulturní a sociální antropologií, etnografií a ekonomii. Zkoumané jevy jsou v úzkém vzájemném vztahu, determinovány a provázány. Reichel říká: *„Empirické výzkumy sociálního světa jsou většinou evidentně multidisciplinární, neboť řeší výzkumné úkoly, které se zabývají tématy ve své podstatě multidisciplinárními.“*¹¹⁰ Téma rituálů a jejich významu v životě člověka je tématem archetypálním, je tu od pradávna a zasahuje do všech oblastí našeho života. Je pravzorem každého sociálního chování člověka.

Protože téma souvisí s hlubokým porozuměním lidskému myšlení a jednání, zkoumat budeme problematiku **kvalitativním výzkumem**. Nezajímá nás ani tak četnost výskytu jevu, jako pochopení vnitřních pohnutek mladého člověka, jeho přemýšlení, náhledy, pocity a možné změny postojů a hodnot. Kvalitativní výzkum se podle definice Hendla

¹¹⁰ REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 2. vyd. Praha: Grada Publishing s .r .o ., 2009, s. 25.

zaměřuje takto: „*Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*“¹¹¹ V kvalitativním výzkumu získáváme tak velice subjektivní a hluboké pohledy konkrétního člověka, vedoucí ke kvalitnějšímu a transparentnějšímu **spatření zkoumaného problému**, jevu, fenoménu. J. Reichl vysvětluje: „*Obecně vzato, není tolik důležité, jak věci objektivně jsou, nýbrž jak jim lidé rozumějí, jak je definují a podle toho jednají.*“¹¹²

6.1.1 Výzkumné otázky

1. Jak vnímají adolescenti význam a smysl prožitých rituálů na vytváření jejich vlastních hodnotových priorit? Nebo ke zvládnutí vlastních krizí?
2. Jaké životní hodnoty a síly si odnášejí mladí lidé z církevních a sekulárních rituálů?
3. Jakých společenských a církevních rituálů jsou rádi účastni a proč?

6.1.2 Cíle výzkumu

1. Porozumět, zda adolescenti skutečně vnitřně strádají, protože jim chybí zkušenost prožitku společenských rituálů následkem odklonu od zachování tradic v současných rodinách ve vyloučené lokalitě
2. Zkoumat, jak mladí lidé vnímají prožitky rituálů při hledání vlastního sebeurčení, vyznávaných hodnot a významu v jejich životě.
3. Zjistit, zda existuje rozdíl v citlivosti vnímání přesahu rituálů k ukotvení vnitřních hodnot dospívajících v církevním a sekulárním prostředí.

111 HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 50.

112 REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 2. vyd. Praha: Grada Publishing s.r.o., 2009, s. 22.

6.1.3 Neprozkoumanost problému

V teoretické části jsme vysvětlovali ustavičný tok výrazných a vlivných změn ve společnosti, na kulturní tradice, normy, postoje a názory lidí. Hodnotový svět současných mladých lidí se zmítá a mění ve víru globálního změn, je těžké se rychle orientovat a přiléhavě na ně působit. Proto každý výzkum brzy ztrácí na aktuálnosti. Zároveň známe neměnní se základní potřeby člověka, napříč vývojem, navzdory všemu dění. Zkoumáme, zda vzácné a ušlechtilé životní hodnoty, prověřené časem a zkušenostmi, jsou odpovědí na potřeby dospívajících dětí i v současné době, v oblasti s nejnižším výskytem věřících lidí v republice, zmítanou chudobou a nejnižší vzdělaností. Ověřená aktuální data čerpáme z Analytické zprávy pro ORP¹¹³ a ČSU¹¹⁴ ze sčítání lidu.

Definujeme si jednotlivé **proměnné** ve výzkumu. Definujeme si oblasti, které budeme zkoumat, nebo se k problematice vztahují, jakým způsobem je budeme pozorovat, porovnávat. Popisujeme **druhy rituálů, kategoriální proměnné**, např. věk dospívajícího, pohlaví, **nezávislé proměnné a závislé proměnné**, např. zkoumané vlastnosti, jevy, které se mění vlivem druhých. Vyhodnocujeme **relačně** vzájemné vztahy mezi proměnnými a **kauzálně**, např. jaká je účinnost prožitku rituálu na dospívajícího ze sekulárního prostředí ve srovnání s mladým křesťanem.

Výzkumný design představuje koncept a strukturu práce, řeší, jakým způsobem bude empirický výzkum v terénu proveden. Představuje systematický plán, podle nějž budeme postupovat.

Kvalitativní výzkum budeme vyhodnocovat pomocí **indukční analýzy**. Sledováním jednotlivých dat, jevů a vztahů, získaných v rozhovorech, si tvoříme úsudek, který se může stát základem pro obecnou teorii. **Východiskem výzkumu je zakotvená teorie** v konkrétních datech, tzv. Grounded theory. „*Tvorba zakotvené teorie vyžaduje vstoupit do terénu a shromažďovat data. Takovými daty mohou být např. texty rozhovorů.*“¹¹⁵ Přesto však, se nechceme uzavřít dalším

113 <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>

114 <https://www.mapavzdelavani.cz/analyticke-zpravy-pro-orp?orp=>

115 HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 125.

metodám, vedoucím k pochopení celé vyhodnocované problematiky. Potřebujeme porozumět zkušenostem dospívajících **fenomenologicky**, metoda **konstruktivismu** poskytuje přístup umožňující vidět dospívajícího v jeho sociálním kontextu. Skrze **etnometodologii** porozumíme rituálům, jako situacím, které dávají smysl všednímu životu.

Interpretace zpracování dat pracuje s poznámkami z etnografického výzkumu, časově se mnohdy překrývají. S daty pracujeme na základě předchozího kognitivního porozumění teoretickým přístupům, zejména z oblasti etiky, hodnotové výchovy, rituálů v kultuře, krizové intervence. Pozornost se nezaměřuje na četnost výskytu jevů v datech, ale na jejich významu v terénu a na porozumění zkoumaných vztahů.

Výzkumník je středoškolský pedagog, součástí skupiny dotazovaných, ve výzkumném terénu se pohybuje desítky let. Zkoumané prostředí zná hluboce a disponuje citlivou schopností zachytit změny. Dospívající k němu mají důvěru, dochází často mezi nimi k neformální dvoucestné komunikaci. Zároveň je přímým svědkem jejich všedních životů, dokáže reflektovat životní styly adolescentů a mladým lidem vlastní hodnotové uspořádání v nich. Výzkumník splňuje odborné a kognitivní předpoklady pro kvalitní sběr a zpracování dat z výzkumné práce.

Výzkumný vzorek byl volen **kvótním výběrem**. Cíleně byly vybrány dospívající děti z různých středních škol z jednoho města v Ústeckém kraji, u nichž byl předpoklad, že budou svým autentickým chováním a subjektivním hodnocením dostatečně reprezentovat zkoumaný jev a vztahy v něm. Velikost vzorku se liší podle zvolené metody sběru dat. Výzkumník mohl dlouhodobě **pozorovat** přibližně desítky dospívajících dětí, **polostrukturovaný rozhovor** byl realizován s dvanácti mladistvými. Soubor se skládá ze dvou částí. První skupina šesti dotazovaných pochází ze **sekularizovaného** rodinného prostředí, druhá byla vychovávána v **křesťanském prostředí**. Výzkumný soubor zahrnuje mladistvé ve věku šestnáct až dvacet dva let.

Výzkumný terén zahrnuje dvě a více lokalit, převážně prostředí domova mládeže, kde jsou ubytovaní žáci různých středních škol, prostředí jiných středních škol a církví ve městě. Výzkumné prostředí obsahuje více časových perspektiv práce s mladistvými, zejména v jejich volném čase v rámci zájmových aktivit. Kombinuje i metody

výzkumu, skupiny dětí. Na základě zjištěných a již popisovaných údajů, se jedná o jednu z nejchudších lokalit v České republice, s vysokou vzdělávací neúspěšností a sociálními problémy. Prostředí domova mládeže dává možnost výzkumníkovi spatřit a pozorovat adolescenta v jeho přirozenosti a autentičnosti a poskytuje mu tak dostatečný výzkumný materiál. Do role proveděčů tzv. Gatekeepers, bychom mohli dosadit další vrstevníky zkoumaného vzorku adolescentů, kteří usnadňují přímý kontakt a pravdivý vhled do života současných mladých lidí.

6.1.4 Výběr metod sběru dat

➤ Pozorování

Soustředěné dlouholeté pozorování adolescentů v jejich světě, porozumění specifickým mechanismům v myšlení a jednání mladých lidí, odkrytí vzájemně provázaných jevů a vztahů, se stalo podnětem k výběru zvoleného tématu diplomové práce. Výzkumník se zajímá o potřeby a přání dospívajících, latentní i komunikované. Jejich vnitřní motivace a rozhodnutí mladistvých následovat to, co je pro ně důležité, hodnotné. Zná jejich denní rytmus, ví, které činnosti pravidelně dělají a proč. Pracuje s narativem dospívajícího, s jeho biografií a celkovým vývojem v čase a prostoru. Tvoří si poznámky, vše zaznamenává i v pedagogických dokumentech. **Pozorování v terénu** výzkumu je tedy východiskem pro volbu relevantních otázek rozhovoru a cílů dalšího výzkumu.

➤ Rozhovor v kvalitativním výzkumu

Výzkumník si zvolil jako hlavní výzkumnou metodu **polostrukturovaný rozhovor** s otevřenými otázkami. Rozhovory s respondenty vedl sám výzkumník v prostředí domova mládeže v samostatné kanceláři pro vytvoření vhodných a ničím nerušených podmínek výzkumu. Forma rozhovoru je volnější, poskytuje dostatečný prostor a flexibilitu pro odpovědi dotazovaného, v případě nepochopení otázce, lze dotaz dovysvětlit.

Výzkumník na začátku rozhovoru respondentu představil výzkumnou práci, vysvětlil téma a jeho význam, podmínky a práva

vztahující se k jeho účasti na výzkumu. Součástí výzkumu je listinná podoba **Informovaného souhlasu** (viz příloha DP) s prohlášeními o zpracovávání a uchovávání osobních a citlivých údajů, k přečtení, vyplnění a podpisu respondentem před zahájením výzkumného rozhovoru. Formulář slouží zároveň jako validní a důvěryhodný dokument k autorizaci dat získaných rozhovorem.

Okruhy otázek jsou voleny tematicky do čtyř okruhů. Pomocí otevřených otázek byly zkoumány zkušenosti adolescentů s církevními, společenskými, rodinnými a individuálními rituály. Výzkumnými daty sejevily jejich prožitky, emoce, dojmy a z nich získané postoje, síly, hodnoty. Jejich pohledy a chápání, porozumění symbolům a zvykům, tradicím, situacím a kulturnímu prostředí. Přesah rituálů v jejich životě. Specifická a ojedinělá témata a možnost oboustranné komunikace se zpětnou vazbou, vnesly do výzkumné práce pestrost a obohacení.

6.1.5 Scénář rozhovoru (otázky)

- 1. Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?**
- 2. Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?**
- 3. Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?**
- 4. Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozveď, prosím, v několika větách.**
- 5. Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?**
- 6. Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.**
- 7. Jaké rodinné rituály doma držíte?**
- 8. Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?**
- 9. Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?**

10. Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Informace o účastníkovi výzkumu jsou součástí informovaného souhlasu.

6.2 Průběh výzkumu

Během pozorování si výzkumník vedl poznámky. Zaznamenával si pravidelně své postřehy, otázky k jednotlivým pozorovaným jevům. Občas se neformálně při běžném hovoru s dospívajícími dotazoval, opatrně, aby příliš do přirozeného prostředí nevstupoval, zda pochopil jejich názory a postoje správně. Později se ke svým poznámkách vracel, přemýšlel o nich, třídil je podle vtahu k tématu a také podle různých charakteristik. Vytvářel si krátké úvahy, během nichž vyvstávaly další otázky vedoucí k hlubšímu pochopení daných jevů. Kriticky uvažoval o vlastních, osobních předpokladech a předsudcích, zkoumal jejich původ, opodstatnění a pravdivost, tak aby neposouvaly výzkumné závěry zavádějícím směrem. Pozorování bylo zaměřeno především na vztah dospívajících k tradicím, ke kulturním a společenským rituálům, které jsou v naší společnosti uznávány a slaveny a také k rituálům spontánním a novým, příznačným pro generaci Z.

Dospívající se rádi do výzkumu zapojovali. Odmítali ale pořizování audio záznamu, při zkoušce se již nechovali přirozeně a své odpovědi kontrolovali. Proto jsme od této formy záznamu upustili. Výzkumník se snažil co nejpozorněji naslouchat, rozhovory probíhaly v pomalém, volném tempu, přizpůsobeném potřebám respondenta. Výzkumník si odpovědi zapisoval, správné pochopení si výzkumník i respondent ověřovali dalšími otázkami nebo zrcadlením odpovědí. Rozhovory byly vedeny pečlivě. Výzkumník musel držet pevně směr témat, dospívající tendovali k jiným obsahům, které jim se zkoumanou problematikou asociovaly. Výzkumník si všímal a zapisoval i nonverbální reakce. Zpětná vazba k rozhovoru byla od dotazovaných pozitivní a žádná otázka nebyla přeskočena nebo vynechána. Rozhovory byly hned po ukončení přepsány do formální podoby, včetně emočních, neverbálních projevů. Konečná podoba byla předložena znovu respondentům ke kontrole, zda se mohou s textem ztotožnit pro zachování co možná

nejvyšší reliability dat. Souhlas dotazovaní potvrdili svým podpisem na konci přepsaného rozhovoru.

Výzkumník si průběžně rozhovory pročítal a přemýšlel o jednotlivých sekvencích, jak je třídit, zda jsou důležité pro zkoumanou problematiku, jak hluboce se k ní vztahují. K samotné induktivní analýze dat přistoupil až po úplném zakončení rozhovorů s mladými lidmi. Během rozhovorů si zaznamenával další poznámky, komentáře, otázky, které ho napadaly. Všiml si životního kontextu respondentů, času a prostoru, ve kterém je výzkum zastihl. Data třídil reduktivně, porovnával je podle relevantnosti ke zkoumané problematice, snažil se jednotlivé kódy přiléhavě pojmenovávat a přemýšlet o nich. Třídil je v ruce, software pro analýzu dat nevyužil. Rozstříháním jednotlivých segmentů rozhovorů, manipulací v prostoru podle cennosti a podobnosti informace, se jednotlivé kategorie kódů, slovních a významových symbolů, začaly rovnat do smysluplné struktury pro výsledky výzkumu. Ve výpovědích o rituálech hledáme především životní hodnoty, obsahově související, ale skryté ve verbálních i nonverbálních interakcích adolescentů.

Zakotvená teorie pracuje se selektivním a axiálním kódováním. V axiálním kódování se zaměřuje na analýzu vztahů, hledání zatím neurčité příčiny, která jednotlivé kategorie spojuje, je kauzální. Odkrývá příčinu a následek a vztahy mezi nimi. Selektivním kódováním interpretaci dat ukončíme. Hledáme hlavní kategorii vztahů, která všechny ostatní zjištěné propojuje. Vychází z axiálního třídění a interpretace. Pomáháme si konverzační analýzou, kdy si pokládáme ozřejmující otázky, které vedou ještě k hlubšímu vhledu do systému. V závěru dokážeme jednotlivé kategorie vztahů popsat, vysvětlit v kontextech a vztazích, vidět je kompaktně jako smysluplný celek. Rozumíme příčinám, aktérům, následkům, podmínkám i celému systému.

6.3 Výstupy z analýzy a interpretace dat

6.3.1 Pozorování

Výzkumník se již dvě desítky let pohybuje ve středoškolském prostředí, jeho stálým pracovištěm je škola a domov mládeže, kde

působí v pozici vedoucího vychovatele. Denně je v osobním kontaktu s desítkami žáků a studentů, volně s nimi hovoří a je přímým svědkem jejich náplně volného času. Zároveň se pohybuje v církevním prostředí, často je v přímém kontaktu s křesťanskou mládeží na četných ekumenických bohoslužbách a jiných setkáních napříč denominacemi v České republice. Měl možnost navštěvovat rodiny praktikující křesťanskou výchovu, dlouhodobě pozorovat a doptávat se rodičů i dospívajících na souvislosti vedoucí k hlubokému pochopení zkoumaného problému.

Pozorování je vědecké, protože se cíleně zaměřuje na jevy, fenomény a vztahy v životě adolescentů. Pozorování je především zúčastněné, protože výzkumník je aktivní součástí skupiny, často sám vytváří příležitosti a činnosti, které vedou k rozkrytí významů ve světě dospívajících. Forma pozorování je nestandardizovaná, předem nebylo specifikováno co, jak, a kdy bude pozorováno. Z pozorování si výzkumník vede poznámky, pracuje s dopisy dospívajících, s pasážemi z deníků, z chatů ze sociálních sítí, s fotografiemi. S materiálem, který mu sami dospívající osobně poskytli k nahlédnutí. Čerpá z rozhovorů s rodiči. Ze všech zdrojů výzkumník vybírá informace k výsledné interpretaci, které se vztahují k tématu rituálů mladých lidí a z nich vyplývajících hodnot v jejich životě.

6.3.2 Zhuštěný popis z pozorování

Řada činností a aktivit, které dospívající v domově mládeže denně vykonává, se váže k režimu a řádu domova, proto výstupy z pozorování nemůžeme zobecňovat pro celou skupinu populace dospívajících. Pokud bydlí s rodiči, naplňují obsahem dne normy rodinné. Avšak režim domova je cíleně nastaven tak, aby co nejuvěrnějším způsobem kopíroval společností přijaté rituály rodinné. Oblíbenost a funkčnost jednotlivých vyžadovaných pravidelných aktivit daných režimem dne domově jsou podmíněny kvalitou vztahů s ostatními ubytovanými. Pozitivní vztahy jsou hybnou silou teenagerů pro jakékoliv aktivity, pro dobrovolné i povinné. Stejně důležité i pro zvnitřnění pozitivních rituálů v jejich životech. Fenomén přátelství ve věku dospívání ovlivňuje všechny činnosti mladých lidí natolik, že každý sebemenší a rutinní úkon je buď velkou radostí, nebo téměř

nepřekonatelnou překážkou. Pokud se mladý člověk cítí přijatý, ráno se pravděpodobně umyje, upraví, ustele si postel, nasnídá se v kruhu vrstevníků v jídelně a s úsměvem odejde do školy, připravený a motivovaný dosáhnout všeho, co si ten den předsevzal. Mladí lidé, kterým sociální styk působí úzkosti, mají problém navazovat vztahy nebo se ocitli nějakým nedorozuměním vně vrstevnické skupiny, vykonávají všechny denní rituály s obrovským vynaložením energie, poslechnou, podřizují se, ale cítí se vyčerpaní a nespokojení. Popisovaný jev je uveden hned na začátku interpretace, protože má obrovský vliv na účast a tvorbu osobních i společenských rituálů mladých lidí.

Jaké rituální činnosti můžeme pozorovat u současných středoškoláků? Přestože se vyskytují mezi nimi určité módní fenomény, komplexně se vyznačují se velkou pestrostí a košatostí rozličných aktivit. Fenomén značné individuality, hledání vlastní originality a exhibicionismu v tom, jak vypadám, co dělám a jak žiji, ostatně charakterizuje celkový současný společensko-kulturní směr. Pozorujeme, že v generaci Z, se velice málo dětí zúčastnilo svateb a pohřbů, především proto, že těchto rituálů ubylo a mnohé rodiny je nepořádají. Mladí lidé jsou chráněni rodiči a širším příbuzenstvem od účasti na pohřebním obřadu z důvodu obavy z psychického nezvládnutí situace, z obavy z traumatizování dítěte. Generace se z pozorování skutečně vyznačuje jakousi „vnitřní křehkostí“ a nízkou odolností a schopností vnitřně čelit překážkám a těžším životním situacím. Přestože vidíme u mladých lidí touhu po spirituálních zážitcích, bohoslužbu v církvi většina z nich nevyhledává. Ke společenským rituálům, jichž se mladí lidé pravidelně účastní, patří různé oslavy s rodinou, přáteli, sousedy, zájmovými komunitami, vrstevníky, nebo školní, kulturní, umělecké a sportovní události, jejichž účastníci se vzájemně neznají. Dodržování tradic ve společnosti spojují s oslavou Vánoc a Velikonoc, jež se vyznačuje asi nejvyšším povědomím o významu symbolů, zvyků a obřadů ve skupině adolescentů.

V osobním životě současná mládež tenduje k několika fenoménům, jevům a vztahům, které se v posledních letech změnily, pozorujeme jinakost v korelaci s myšlením a chováním předchozích generací středoškoláků. Přestože žijí pravděpodobně stále dva životy, jeden reálný a druhý v online prostředí, proměnily se obsahy toho, co na internetu vyhledávají. Opustili tradiční sociální sítě například

Facebook, pozorujeme odliv i z Instagramu, a z herních aplikací. Tvoří krátká videa ze svého života a umísťují je na síti TikTok, shlukují se v uzavřených skupinách "svých" lidí, které skutečně znají nebo je spojuje podobný zájem. Velice populární začalo být vzdělávání přes potcasty, videa na YouTube, kde jsou výukové materiály předváděny názorně a často jsou učiteli samotní vrstevníci. Doučování, především jazyků, probíhá v online hodinách s vyučujícími, kteří mohou bydlet na druhém konci světa. Podobně probíhají i sociální vazby s mladými lidmi z celého světa, mladí lidé tak překonávají jazykové a kulturní bariéry, jež bylo pro generace před nimi nemožné. Zajímavá videa společně sledují nebo je sdílejí a diskutují o nich offline. Mezi negativní, ale bohužel časté jevy v online prostoru můžeme zařadit zvyšující se nárůst různého sledování druhých, digitálního stalkingu, zejména přesné polohy na mapách skrze snadno přístupné aplikace pro skryté sledování. Dalším fenoménem je nepřetržitý online rozhovor, často video hovor s partnerem, přáteli napříč celým dnem i nocí. Nepřetržitý hovor přináší dospívajícímu prožitky úzkosti z absolutní ztráty soukromí, a nakonec většinou velice bolestivé ukončení vztahu. Mladým lidem vlastní, naprosto přirozená znalost internetového světa poskytla možnost zajištění výdělků a začátek podnikání již na střední škole. Více než v předchozí generaci, touží mladí lidé se učit a něco tvořit, zajímají se a sami vzdělávají v oborech, které jim veřejné školství není schopné nabídnout. Přes internet se učí hrát na hudební nástroje, tancovat, malovat, studují např. korejštinu nebo háčkují zimní čepice. V rozmezí asi posledních pěti let pozorujeme výrazný úbytek bažení po sexuálním a partnerském životě. Dospívající dávají přednost přátelským vztahům, mnohem méně vyhledávají sexuální zážitky. Často začnou dva lidé spolu chodit, aby ve velice krátké době se jejich vztah změnil v kamarádský. Nahlížíme také, že nejvíce touží mít hezké vztahy s rodiči, svými přáteli. Chtějí být s nimi v neustálém kontaktu, chybí jim fyzické doteky. Taktilní kontakt probíhá v přátelských vztazích neustále, nejvíce objímání a líbání. Nejčastějším společenským a nejoblíbenějším rituálem středoškoláků je povídání si. Chování většiny z nich se projevuje velkou měrou empatie, s touhou druhého podpořit, pomoci mu. Krize druhých společně prožívají, řeší je, neustále do hloubky probírají. Společně posedět v kavárně, již ne v hospodě, pít nealkoholické a zdravé nápoje se stalo módní záležitostí odrážející nový, zdravý a alternativní životní

styl mladých lidí, který je ve shodě s minimalizmem, environmentálním přístupem k zemi a odpovědným k našim životům. S tím souvisí změna stravovacích návyků a odklon od tradiční české kuchyně. Mladí lidé si chtějí vařit sami, zkoušejí připravovat jídla podle receptů z celého světa, často vegetariánská a zdravější. Tato jídla společně také rádi konzumují, znovu se vrací význam rituálu přípravy zdravého jídla a posléze sezení u jednoho stolu s přáteli. Stejně módní ale zůstává koupit si společně jídlo na ulici a jíst ho spolu venku. Středoškoláci sportují, ale preferují individuální sporty, které nejsou zaměřeny na výkon, ale zapadají jim do jejich životního stylu. Hledat a mít „svůj“ životní styl je ostatně odpověď na otázku, zda mají současní středoškoláci nějaké vzory. Nehledají inspiraci v jedné osobnosti, ale v tom, co lidé nebo skupiny lidí dělají. Zrcadlí jejich životní styly, filozofie. Chodí do posilovny, plavat, běhat, velké popularitě se těší venkovní posilovny a cvičiště. Rádi hrají hry, především deskové. Současní mladí lidé více čtou. Navštěvují knihovnu, knihy si kupují a vyměňují mezi sebou. Čtou na internetu, ale velice málo se zajímají o politické dění a veřejný život. Dobrovolnictví a charitativní činnost se před nimi otevírá velice pozvolna. Přemýšlejí o tom, zajímají se, jak někomu pomoci, pokud v tom spatří smysl a mohou se s tím ztotožnit, intenzivně se angažují. Demokracii, svobodu, spravedlnost a další společenské hodnoty stále vnímají jako samozřejmost, hodnoty, které tu jsou a nemusejí za ně bojovat. Možná se jejich povědomí a zájem změní současným děním v naší společnosti, která se, vlivem zejména války na Ukrajině, začala výrazně radikalizovat a citliví lidé postřehli, že znovu je potřeba tyto hodnoty veřejně chránit, hájit a diskutovat je. Mezi fenomény, které jsou pro dnešní středoškoláky příznačné, patří, že jsou neustále uzavřeni ve svém světě nepřetržitým nošením sluchátek na uších a posloucháním „své“ hudby, „svých“ lidí a „svých“ vzdělávacích podcastů. Pro člověka, který neví, jak k nim přistoupit, zaujmout je a probojovat se do jejich vědomí, bývá komunikace s nimi obtížná. Do jejich světa též patří neustálá dokumentace všeho, co prožívají. Vedou si deníky, většinou několik najednou zaměřené na cestování, recepty, cvičení, vlastní nálady, spánek, kreativní, vzdělávací a osobnostně rozvíjející diáře. Vytvářejí si své webové stránky, blogy, ale zdá se, že se vracejí zpět k listinným. Též již několik let pozorujeme odklon od užívání návykových látek. Snížil se výskyt četnosti v populaci středoškoláků

a výrazně se změnila forma užívání. V prodeji a volně dostupné jsou různé tablety, žvýkačky, pastilky, čaje, náplasti, ústní spreje, na ulicích se objevily konopné automaty, tzv. CBDmaty. I pro zainteresovaného pedagoga a rodiče je těžké se v nabídce a účincích různých návykových látek orientovat. Nejúčinnější prevence je mít s dospívajícím úzký a kvalitní vztah a žít tak působivě a opravdově, aby chtěl sám od sebe napodobovat pozitivní životní styl vlastní rodiny.

Naproti tomu u adolescentů vychovávaných v křesťanském prostředí pozorujeme některé odlišné charakteristiky, zatímco v mnohém spatřujeme shodu s obecnou výstižností rysů současných středoškoláků.

Mladý člověk vychovávaný v křesťanské rodině se většinou od narození účastní společenského církevního života. Je přímým účastníkem mnoha církevních slavnostních obřadů, bohoslužeb a svátostí. I společenských životních rituálů jako je pohřeb nebo svatba má možnost být přítomen v současné době častěji než průměrný středoškolák vyrůstající v sekulární rodině. Mezidenominační bolestí je odchod mladých lidí z církevních společenství, zvláště ve věku dospívání. Víra v Boha zůstává darem člověku a každý člověk zaujímá svou originální duchovní cestu, nelze ho nikým zastoupit a převzít za něj v dospělosti zodpovědnost. Proto věřící rodiče doufají a žijí v naději, že hodnoty a biblické principy, které po léta dětství svým dětem v lásce a víře vštěpovali, v nitru jejich dětí zůstávají jako poklady drahé a vzácné pro život v tomto světě. Jak se s těmito jevy a vztahy mladí lidé v církvi potýkají, se stalo předmětem našeho pozorování. Získání opravdového vztahu k Bohu, zůstává dále tajemstvím mezi člověkem a Bohem, pokud jsme toho svědky, vidíme proměny postojů, životních směrů, nové hodnoty a nový život. Na cestě k této proměně pozorujeme u mládeže v církvi jevy a vztahy, které jsou pro ně cenné a důležité. Potřebují cítit a prožívat, že jsou milováni, přijímáni a respektováni v úctě a bez snižování. Je pro ně důležité udržovat sourozenecké, přátelské vztahy napříč generacemi ve společenství. A především, potřebují se brzy zapojit do různorodých služeb, touží být potřební pro společenství a tím si zasloužit nějaké místo v něm. Mladí lidé v církvi se dále potýkají s dvěma fenomény. Jsou zvyklí a vedení od dětství se zabývat svým svědomím a morálkou. Třídí a hodnotit své myšlení, jednání, zkoumat preferované a žité hodnoty ve svém životě. Od dětství

dokáží pracovat se zrcadlem, které jejich duši stále někdo nastavuje. Záleží na tom, zda nálada ve společenství přeje procesu pokání, důvěry, odpuštění, milosti a povzbuzení nebo převládá strach z odsouzení a represí. Často přísná výchova, respekt vůči autoritám a společenský církevní normativní konsensus způsobí, že do věku dospívání je dítě povolné, tvárné, poslouchající a obdivující své rodiče. Ve věku dospívání je ale náhle konfrontováno s vnitřním hledáním toho pravého smyslu svého života, s opravdovostí hodnot, kterým doposud věřilo a napodobovalo po svých rodičích. Stojí před nelehkým úkolem vše prověřit, zda církevní rituály, pravdy a hodnoty, o kterých dosud nepochybovalo, nejsou prázdné. Zda budou naplňovat i jeho život. Začíná na vše, co přijímalo, kriticky nahlížet. Pokoj v duši nezíská, dokud se samo s křesťanskými hodnotami nebude moci vnitřně ztotožnit. Zároveň prověřuje, zda vztahy, které se odehrávaly v jeho životě za stěnami modlitebny, jsou aplikovatelné do jeho reálného života mezi nevěřícími přáteli. Zda to, čemu věří, mu bude skutečnou oporou a hodnotou pro život venku, ve světě. Tuhle nesmírně důležitou fázi duchovního vývoje dospívajícího, ale křesťanští rodiče často vidí jako vzpurnou, neposlušnou etapu a svým nepochopením a zoufalými činy dospívajícího v církvi udržet, nechtěně přispívají k jeho skutečnému odchodu. Dospívající spíše zůstávají v církvi, pokud naleznou v tomto období ve společenství kvalitní vztahy s dalšími lidmi, mohou na životě sboru prakticky participovat, to znamená: zapojují se ve službě, pro kterou jsou obdarováni a cítí zodpovědnost a vděčnost. Vidí vzory opravdové víry a lásky. Pastoračně se jim věnuje služebník, kterého mají rádi a je pro ně vzorem v osobním i duchovním životě. Jsou-li vedeni v lásce, laskavosti, milosti a odpuštění, v církvi je prostor pro důvěru a zpověď bez odsouzení. Pokud je dospívajícímu poskytnuta podpora a čas, shledává rituály smysluplné, přistupuje k Bohu snáze a hodnoty, které sám postupně poznává, přijímá a zvnitřňuje si je.

6.3.3 Hodnoty vyznívající z rituálů

Ve zhuštěném popisu z pozorování jsem se snažila zachytit pravidelně se opakující činnosti, společenské, rodinné, a především individuální rituály, které jsou pro současnou generaci středoškoláků příznačné. S podrobnějším vhlédem do jednotlivých rituálů v kontextu denních situací mladých lidí si všímáme patrných životních směrů,

hodnot, které podvědomě nebo zcela vědomě vyznávají. Zjištěné hodnoty řadíme rozdělením do kategorií podle V. Frankla:

a) **Tvůrčí hodnoty:** pozorujeme především kreativnost v nehmotných, nemateriálních hodnotách. Fenomémem je hodnota **sebebudování**, osobnostního všestranného rozvoje. Mladý člověk vědomě pracuje na tom, kým se stane. Sám tvoří vlastní nitro i své tělo. Cíleně pečuje o svou psychiku, morálku, tedy duši, ducha i tělo. Tvoří vlastní životní styl, především zdravý, environmentální, v souladu sám se sebou, s blízkými lidmi a světem. Propaguje celostní proaktivní přístup sám k sobě, k druhým, světu. Středoškoláci sami vytvářejí sociální tlak na své vrstevníky, kteří v této oblasti jednájí sebedestruktivně, disbalančně. Zatímco jsme mohli v minulých generacích středoškoláků pozorovat, že rebelující mladí lidé se sklony k nežádoucímu chování, např. užíváním návykových látek, se stávali vůdčími nebo byli tolerováni a přijímáni v jednotlivých subkulturách mládeže, v současné době se adolescenti s negativním myšlením a jednáním ocitají vně, stávají se outsidersy nebo k nim vrstevníci zaujímají pečující postoj, otevřeně je vybízejí ke změně postojů a k práci na sobě a **pomáhají jim prakticky**, např. doprovázejí je do školy, aby neabsentovali. Mladý člověk rád tvoří pro své vrstevníky a blízké různé **zážitky**. Nechce je jen zažívat, chce se na nich **aktivně podílet**. K propagaci, mobilizaci a motivaci ostatních účastníků využívá s přirozenou lehkostí prostředí sociálních sítí vytvářením promotion trailerů, audiovizuálních spotů, upoutávek. Mladí lidé tak společně **vytvářejí** sportovní, kulturní, vzdělávací, charitativní nebo jiné **společenské události**. Středoškoláci využívají mnohé příležitosti k začátku své profesní a odborné kariéry. Během svého studia již sami např. vzdělávají druhé nebo **vytvářejí pracovní uplatnění pro sebe i své vrstevníky**. Přestože pozorujeme dlouhodobý odklon od pravidelných zájmových činností, mladí lidé vykazují rozmanitost zájmů a aktivit vedoucích k tvorbě četných a obdivuhodných **uměleckých a rukodělných výtvorů**. Žádné období našich dějin nemělo k dispozici tak obrovské

množství **audiovizuálních a textových materiálů dokumentujících běžný život** jednotlivce i společnosti. Mladí lidé denně **vytvářejí velkou řadu zdrojů** k mapování svých životních rituálů a hodnot z nich plynoucích.

b) Zážitekové hodnoty: Zažít něco neobvyklého, dobrodružného, vytrhujícího ze všednosti, rutinního života, se stalo nejžádanějším obchodním zbožím pro člověka žijícího v blahobytu západní společnosti, mělkým artiklem konzumu. Současní středoškoláci, vychováni ve společenském duchu neustále bažícím po čemsi novém, co ale nikdy zcela nezasytí, zdá se, vydávají se novým směrem. Spíše se vracejí, **k hlubším a vzácnějším hodnotám**. Knihy nečtou jen proto, že to je módní, ale proto, že se chtějí, jejich slovy: „někam posouvat“. Jejich spirituální zážitky mívají skutečný přesah do jejich životů, protože opravdově hledají cosi, co by je naplnilo a především **uklidnilo**. Největším zážitkem je pro ně **něco vytvořit nebo někomu pomoci**. Touží po kvalitních vztazích. Jen v takovém případě má pro ně **společný zážitek smysl**, pokud je spojen s vytvářením nebo posilováním zejména rodinných nebo přátelských vztahů.

c) Postojové hodnoty: Středoškoláci již **netrpí** v tak vysoké míře **předsudky** vůči cizincům, kulturám a menšinám ve společnosti v porovnání s generacemi před nimi. **Komunikují** lehce s lidmi z celého světa. Jsou **otevření** vůči globální kultuře. S velkým zájmem a **ochotou měnit své životní návyky** kvůli symbióze a **ochraně přírody** vstupují do minimalistických způsobů života nehromaděním materiálních věcí nebo např. kultury Do it yourself (DIY) s touhou vyrobit si nebo obnovit již existující věc k dalšímu používání. Jsou schopni si věci půjčovat a spolu sdílet. Touží žít zdravě. Zvláštní význam přikládají jevu, **být sám se sebou**, vědomě si organizují čas tak, aby měli čas získat vnitřní stabilitu. Přestože se snaží pod vlivem současné psychosociální edukace chovat se k druhým opravdově, autenticky, asertivně apod., zůstávají často osamocení, bez láskyplného zázemí a přijetí v původních rodinách. Zoufale touží po kvalitních stabilních vztazích, snaží se na nich aktivně podílet, hledají smysl ve

vlastní prospěšnosti vůči okolí. Mají pečující a **přátelský postoj** vůči druhým. Charakteristická je však pro ně velice **nízká resilience**, schopnost čelit sebemenší nejistotě v reálném životě. Reakce na stresové a traumatické situace bývají často řešeny odbornou psychologickou a podpůrnou péčí s medikací. Pozorujeme **kladné postoje k dalšímu vzdělávání, objevování, práci** a komunikaci o všech těchto jevech, ale s velkým důrazem na rovnováhu volného a pracovního času v jejich životech, plánovaně realizují svůj Work-life balance.

6.3.4 Reflexe zúčastněného pozorování

Společenské, církevní a tradiční rituály, spjaté s fázemi a způsobem života a mnohé nové individuální rituály, a které jsme mohli spatřit v procesu dospívání u současných středoškoláků, jsme zaznamenali v popisu výsledků. Zjištěná data chceme dále porovnat z interpretací výsledků z poskytnutých rozhovorů s dospívajícími lidmi z církevního a sekulárního prostředí.

6.3.5 Analýza rozhovorů

Výzkumník si rozhovory několikrát četl a přemýšlel o jednotlivých segmentech, o metodách třídění a analýze. Své myšlenky si pečlivě zaznamenával, průběžně si vytvářel analytické poznámky. Jejich významy třídil do hodnotových témat a abstrahoval z textu signifikantní výroky vztahující se ke zkoumanému fenoménu. V rozhovorech hledal výroky explicitní a také skryté, implicitní významy téže hodnoty v různých odpovědích. Výzkumník vylučoval výroky, které se opakují nebo nevztahují ke zkoumané problematice. Pečlivě si všímal různých situací zachycených v rozhovorech, verbální i neverbálního, emočního projevu respondentů s ohledem na validizaci dat. Po celou dobu výzkumu se neustále vracel k výzkumným otázkám a cílům výzkumu a s myšlenkou na ně zkoumal společná témata, hodnoty, jevy a vztahy mezi nimi ve vzájemné interakci. Rozhovory si vytiskl, stříhal a popisoval podle obsahu a přisuzovaných hodnot, které v nich spatřoval. Jednotlivé příklady signifikantních výroků představující zkoumané hodnoty postupně řadil a popisoval jejich výsledné charakteristiky. Svě

interpretace s časovým odstupem znovu zkoumal, aby mohlo dojít případně k opravné formulaci.

Rozhovor byl koncipován s cílem postupně zjistit, jakých rituálů měl dospívající možnost nebo touhu se ve svém životě zúčastnit. Dále spatřit jeho emoční, citové, vztahové a spirituální prožitky, porozumět jeho chápání slavnostního obřadu. Zjistit, zda a jak hluboký význam podobným prožitkům ve svém životě přikládá. Jestli je schopen vnímat přesahy rituálních zastavení do jeho hodnotového světa. Zda tyto hodnoty dokáže zahlédnout a pojmenovat. Docenit jejich důležitost, chránit je a následovat.

Rozhovor byl ideově plánován ve třech částech. V první se ptáme na společenské a církevní rituály a jejich vliv na vnitřní prožívání adolescenta. V druhé části se zaměřujeme na rodinné rituály a vize v nich a v poslední na individuální, osobní rituály.

Dotazovaní středoškoláci byli účastni ve svém životě společenských obřadů minimálně. Vyprávějí, že se účastnili jednoho nebo žádného pohřbu, jedné svatby. Vypovídají, že bohoslužbu navštívili o Vánocích, nebo žádnou. Respondenti si často nedokázali vzpomenout, museli delší dobu přemýšlet, než se jim zážitek nějakého prožitého rituálu připomněl. Tradiční společenské slavnosti, svatba, pohřeb, bohoslužba, nebyly ani nahrazeny novými rituálními zážitky v životě adolescentů. Naproti tomu dospívající děti vychovávané v křesťanské tradici se stávají přímými účastníky pravidelných bohoslužeb, často se na nich již v dětském věku podílejí. Ve společenství věřících se konají svatby a pohřby, křty, večeře Páně a jiné slavnosti, na jejichž přípravě celé společenství participuje a společně je slavnostně prožívá. Mladý člověk je od dětství obklopen komunitou věřících, příležitostmi k pomoci a k oslavě. Chápe a rozumí souvisejícím vztahům a jevům ve společenství, reflektuje je jako přínosné a kladné pro svůj život. Respondenti, kteří nevyrůstali v komunitě věřících, by mohli být obklopeni komunitou jinou, například zájmovou. Kdyby patřili dotazovaní například ke skautské organizaci, jistě by se účastnili mnohých společenských rituálů. Výzkumník zvažoval, zda je zkoumaná problematika obsahem rozhovorů nasycena a došel k závěru, že právě pro sociálně a ekonomicky chudou lokalitu, kde výzkum mezi studenty probíhá, je příznačná i nízká nebo žádná saturace kvalitních zájmů dětí. Především se vyznačuje nevysokou podporou rodiny v pravidelných zájmových aktivitách, jež úzce koreluje

s nedostačujícími příjmy rodiny a nízkým vzděláním. Ostatně, sami dospívající v rozhovoru uvádějí, že pohřbu se nikdy neměli možnost účastnit, protože se kvůli financím v rodině nepořádají. Výzkumník zaznamenal během rozhovorů, že dospívajícím svým tématem vstupuje do jejich ohraničeného světa, mladí lidé reagovali emočně, neverbálně údivem, překvapením. Odcházeli neskrývaně s otázkou sami k sobě, proč bych měli bohoslužby, pohřeb a svatbu navštěvovat, pořádat. Výzkumník měl pocit, jako kdyby jim připomněl něco důležitého, na co už zapoměli a co má pro jejich život význam, o kterém dosud nepřemýšleli, zůstával jim skryt.

Příklady odpovědí z rozhovorů:

„Na bohoslužbě jsem nikdy nebyla a ani jsem o tom nepřemýšlela.“

„Na pohřbu jsem nebyla, nezvládám to odmalinka psychicky.“

„Pravidelně s rodiči navštěvuji bohoslužby...“

„Večeře Páně...hodně svateb...křest...“

„Na svatbě a mši jsem nikdy nebyl...“

„Oslavy narozenin, Vánoce, svatby, pohřbu, vánoční půlnoční mše.“

6.3.6 Životní hodnoty objevené v rituálech

Výzkumník volil pořadí otázek způsobem odhalující nejen účast dospívajících na různých rituálech církevních, společenských, rodinných a individuálních, ale především jeho prožitek, význam a vliv na vlastní životní hodnoty. Zvláště v páté a šesté otázce se rozhovor zastavil, mladí lidé museli dlouze přemýšlet. Výzkumník ticho nepřerušoval, nechal je ponořené do svého nitra, hledající vhodná slova, pro své postoje, hodnoty. Respondenti reagovali pozitivně, někteří uváděli, že se ještě nikdy tak hluboce nezamýšleli nad svými životními pohnutkami ve spojitosti s rituály a ke svému překvapení nacházeli mnohá vnitřní spojení a významy mezi nimi. Po chvílích ztišení dokázali své vnitřní procesy pojmenovávat, některé hodnoty ve výrociích jsou zcela explicitní, transparentně vyjadřované. Jiné hodnoty zůstávají ve výpovědích studentů skryté a citlivost výzkumníka zachytit, spatřit a rozkrývat, je pro výsledky výzkumu nezbytná. Výzkumník třídil výroky středoškoláků podle hodnot, v mnoha odpovědích však nalezneme více přítomných cenných proměnných, a bylo těžké uspořádat klíčové vyjádření co nejuvýstižnějším způsobem. Z výzkumu je ale zjevné, že mladí lidé zůstávají citliví k přesahu rituálů do jejich životů, odhalují hluboké významy, které dokáží aplikovat do reálného života. Chápou tyto přesahy skutečně jako směry, kterými se chtějí v budoucnu vydat, rozumí

hodnotám, které si řadí v určité posloupnosti. Vracejí se k prožitku rituálů jako k podstatě, jádru, kde mohou čerpat invence pro svůj život. Jako k živému pramenu, který jim přináší pokoj, uklidnění a pocity bezpečí. Vědomě vyjadřují úctu k tradicím, chtějí v nich pokračovat, chybí jim v životě. Uvádíme některá vyjádření k tématu významu rituálů v životě mladého člověka a jeho citlivosti nahlížet k cennému a vzácnému pro jeho orientaci v reálném světě:

„Prožitek bohoslužby mi dává lásku, víru. Nevím, jak to mám říct...mám ráda ty lidi...“

„Kár...celá rodina se sešla, neznala jsem je. Díky tomu jsme znovu navázali kontakty.“

„Mše mi pomáhá v utvrzené mé víry, že nade mnou něco je.“

„...bohoslužba přináší člověku prospěch, těším se na ni, očekávám ji s radostí.“

„...v kolektivu věřících, ve společenství se cítím velice dobře, necítím odsouzení...znám ty lidi, jejich příběhy, je to takové rodinné.“

„Chci mít děti, chci se oženit. Mám větší důvěru v lidi. Nebojím se svěřovat, důvěřuji tomu, koho mám rád. Chci být s někým v páru...“

Hodnota - vzory v rodině

Význam rituálů pro mladého člověka je umocněn, pakli-že je může prožívat spolu s celou rodinou. Církevní nebo společenský rituál se tak stává zároveň rituálem rodinným. Smysluplnost slavností děti vidí především ve vzájemných láskyplných vazbách mezi nejbližšími účastníky při všech společných rituálních činnostech. Mimořádný význam pro jejich utváření kvalitních hodnot má opravdovost v chování rodičů, jejich věrnost a autenticita s tím, o čem hovoří a jak jednají. Pokud jsou důležité kvality rodičů ve shodě, jsou dětem životním příkladem vhodným k následování. Dospívajícím, přestože se často vůči dospělým kriticky vymezují, zvláště vůči opakovaným činnostem, připadají tyto rituály pravdivé, libé a laskavé a chtějí do nich v budoucnu ve svých životech aktivně vstupovat.

„Nejdůležitější je Boží spása, láska, pokoj, radost, svatost v životě člověka. Rodina a vztahy v ní. Společně trávit čas, pomáhat si navzájem i ve vesnici, na faře. Vše opakovat jednou ve své vlastní rodině.“

„Otec mně dal lásku k motorkám. Jdu jezdit na motorce.“

„...s tátou pravidelně opravujeme auta.“

„Každý pátek jdu s tátou na pivo. Táta mě zve, všechno spolu probereme.“

„...trávit co nejvíce času s rodinou, to chci...se všemi se vidět, popovídat si...“

„Vše, v čem jsem byla vychována, chci v tom pokračovat.“

„Mám velkou lásku k rodině, nevím, co bych bez nich dělala, hlavně bez mamky.“ „Chci držet tradice.“

„Mám touhu mít vlastní rodinu, chci se najít v rodičích...šli spolu přes překážky a zvládli to...“

„Chodí k nám hodně lidí, všem otvíráme, vítáme je. Jsme spolu...“

„Když jsem viděl tátu, jak se ženil, chtěl jsem si také najít ženu, které budu důvěřovat...“

„V dětství nám táta před spaním četl, to se mně líbilo.“

„Chci dodržovat něco, co tu je, co ctíme...“

„Tradice u nás doma je, si říkat básničky, vymýšleli jsme si je. Baví mě to poslouchat, byly vtipné, zábavné a zajímavé.“

Hodnota - kvalitní vztahy

Dospívající popisují, že společenské a rodinné rituály jsou zvláštní příležitostí ke zlepšení komunikace mezi členy rodiny a společenství, k vytvoření nových vazeb, k zahojení citových bolestí. K projevení zdravých emocí v rodině. Zároveň o rodinných rituálech vypovídají, že se v nich odehrává něco, co je pouze jejich rodině vlastní, že existuje něco jedinečného, příznačného pro jejich rodinu, když jsou spolu. Znaky, které jsou součástí jejich vlastní identifikace s původní komunitou, co dotváří sebeurčení dospívajícího, jeho historii a zároveň budoucnost. Znatelný je obrovský vliv rodinných rituálů na vlastní plánování nového příběhu adolescenta. Rozeznává hodnoty, kvality vztahů v rodině, cítí se v bezpečí ukotven a touží ve svém životě vybudovat podobné.

„...toužím po širší rodině, až budu mít vlastní. Chtěla bych mít hodně dětí, a se všemi udržovat kontakty, chci je zvat k sobě...“

„...máme hodně návštěv, jsme pohostinní. Chceme, aby se u nás lidé cítili jako doma. Udržujeme pořádek, připravujeme pohoštění, vše dobré, co máme, se dává na stůl. Trávíme chvíle společně, chodíme na výlety, grilujeme na zahradě.“

„Celá rodina se sejde na narozeniny každého člena...děda má demenci, ale je strašně šťastný.“

„Mluvíme spolu, vždy musíme prohodit aspoň pár slov.“
„...máme všichni radost, hodně se smějeme a jsme spokojení. Vyprávíme si, co jsme prožili.“
„...abychom se lépe znali...nejen: „znám Tě jménem, ale znám i Tvůj příběh, život...“

Hodnota - láska

Zvláštní, vznešená, slavnostní chvíle obřadu, děti přenáší a vede je k pochopení lásky. Dokáží ji spatřit a nahlížet z fyzických i vnitřních projevů druhých, zachytit ji v atmosféře rituálu. Rituál přináší specifickou příležitost, kdy lidé mohou být spolu, nespěchat a projevovat si navzájem a společně to, co k sobě cítí. Teenageři to dokáží citlivě číst a vztahovat do svého života. Sami lásku pak prožívají a touží být součástí lásky, opětuji ji, žijí ji.

„...mám rád lidi, a to i ty, které si nemyslím, že bych byl schopen je mít rád sám od sebe...“

„Byla jsem ráda, že mám takovou sestru, stála vedle mě a stále mě rozesmívala, mám ji ráda.“

„Kněz mluvil o naději a životě v lásce.“

„Můj táta, jak se díval na mou sestru, v tom pohledu bylo všechno, láska, strach, i víra.“

„Chtěla bych zažít svatbu s mužem, kterého budu milovat.“

„...lidé se sešli v lásce, obzvlášť pár, velké štěstí a radost!“

Hodnota - humor

Při rozhovorech o rituálech a hodnotách výzkumník zaznamenal u mladých lidí důvtip, nadhled, vnitřní sílu a optimismus i v těžkých životních situacích. Hodnota zachování si humoru zůstává tak trochu ukryta v mnohých výrocích, ale byla často znatelná z nonverbálního projevu mladých lidí, stejně však i dojetí a smutek nad životními situacemi.

„Ale s tátou máme svůj specifický humor, to je také rituál.“

„Máme také společný sobotní rituál, sobotní úklid a každému to přináší do života úplně něco jiného...“

„...líbí se mi ta energie, veselost, zpříjemní chvíli život...“

Hodnota - přátelství

Dospívající tráví nejrady čas se svými vrstevníky, povídáním si, probíráním pohledů druhých na své prožívání. Jejich setkání jsou často velice emotivní, otevřená. V několika rozhovorech se mladí lidé svěřovali, že jeden z nejdůležitějších osobních rituálů je právě intimní citový vztah s přáteli v jejich věku. Potřebují ho k nalezení vlastní rovnováhy, ke zdravému sebehodnocení. Kvalitní přátelství jim ulehčuje přijímat sami sebe, nahlížet na sebe a milovat se. Tento osobní rituál probíhá v důvěrném rozhovoru, vzájemné pomoci. Být tady jeden pro druhého, kdykoliv, mít přátele, kteří dospívajícího hodnotí kladně, respektují, má mimořádný význam na schopnost milovat a ctít sám sebe.

„...Mám rád ty lidi, jsem rád v jejich přítomnosti. Jsou to přátelé, význam má i ta sociální interakce...“

„Svěřuji se přátelům, mají na mě uklidňující vliv, nejsem na nic sama.“

„Rád trávím čas s přáteli povídáním, rozebíráme své pohledy na věc.“

„A že se můžu radovat s nejbližšími a být i s těmi, kdo jsou na tom psychicky špatně.“

„Povídám si s někým o vztazích...volám svému nejlepšímu kamarádovi.“

„...Byla jsem kamarádce podporou, pro ni a její maminku.“

Hodnota - odpuštění

Z výsledků výzkumník chápe, že mladí lidé schopnost nestavět se příliš kriticky sám k sobě, „nebičovat se“, odpustit si, teprve sami v sobě hledají. Z četných odpovědí je patrné, že pocity viny jim přinášejí úzkostné stavy, zvláště, pokud problém nebo konflikt trvá a není v jejich silách situaci řešit. Lituji svých chyb, hovoří o tom s druhými a potřebují slyšet, že jim druhý odpouští a vztah je obnoven. V některých výpovědích věřících dětí výzkumník nalézá rozdíl, především v tom, že dítě mělo možnost získat zkušenost zpovědního procesu, mohlo již vnitřně projít cestou pokání a přijmout odpuštění. Učí se nahlížet na sebe a na svůj život skrze Boží milost a vědomě je lépe schopno samo sobě odpouštět.

„Neumím odpustit sama sobě ani druhým.“

„Hodně myslím na minulost, vím, že mně Bůh odpustil, lituji některých věcí, sama sobě nedokáži odpustit.“

„Když udělám něco špatně, učiním pokání a bude mně odpuštěno. Můžu Bohu vše říci. Nemám ráda, když lidé odsuzují druhé...oni to nevidí.“

„Při pohřbu jsem prožíval velký smutek. Vyčítal jsem si, že jsem s tím člověkem nebyl více, že ho už nevidím a bude mně chybět. Bylo to divný, sedět a dívat se na rakev, jak zajíždí dolů. Cítil jsem paniku z nedořešených věcí...“

Hodnota - sebehodnota, sebeidentita

Výzkumník shledává, že hledání vlastní sebeidentity, to znamená: „kdo já jsem?“ a sebehodnoty, to znamená: „a čím jsem cenný?“ se prolíná celým textem rozhovorů. V rituálech, které mladý člověk prožívá v komunitě nebo rodině, se neobrací jen k lidem, ale především sám k sobě. Jeho vnitřní pohyby ve své opravdovosti a schopnosti „být, setrvat“ v rituálu jsou podstatné k procesu sebechápání, pojetí své cesty, svého poslání a toho, co je na této cestě pro mladého člověka podstatou, zdrojem. Příklady výroků popisující osobní rituály jsou jen malým vzorkem cenných údajů o přítomnosti hodnot v rituálech, které se obracejí k nitru adolescenta a dávají mu prožít vlastní „Já.“

„...často jsem překvapena, kolik jsem toho stihla, zažila, co všechno jsem udělala.“ (z videodeníku)

„cvičím před spaním, chci se trochu vypracovat.“

„Poslední dobou se věnuji sama sobě. Jsem sama, píšu si, vystřihuji, lepím si do deníku. Fotím. Zdobím si byt, sešity, pokojíček.“

„...zpívám si, mluvím sama se sebou před zrcadlem, mluvím k sobě.“

„Mám panickou poruchu, bojím se o své tělo, stále se pozoruji...“

„...mám své místo v přírodě, je to můj rituál, jdu tam a jsem tam sama se sebou.“

„...A také jaké to bude, až se budou jednou loučit lidé se mnou?“

„Škodí mi, když se nestarám o své tělo, jak bych měl... a zůstávám doma zavřený, nejdu ven.“

„Hodně chodím na procházky do lesa, s hudbou. Cestou se modlím, zpívám si...“

„Ráda pečuji i o své tělo...Úklid mých věcí, vše má svůj řád, do detailu, přináší mi to klid. Mám ráda, když jsou věci čisté a krásné.“

„Když mně není dobře, chodím nebo si sednu a přemýšlím sám nad sebou, co bych mohl změnit a co ne.“

„když mám smutek, dávám to najevo.“

Hodnota - moudrost

Ve výpovědích v obou zkoumaných skupinách se objevovala přímo i nepřímo vyřčená touha po životní moudrosti, jakési „vědět jak“. Porozuměli jsme, že někteří z dotazovaných během rituálu bohoslužby našli moudré východisko v reálných situacích. Souvisejícím fenoménem v dospívání zůstává, že mnoho mladých lidí své problémy řeší pouze se svými vrstevníky a nemá žádného dospělého duchovního partnera, svou spřízněnou duši, která by je provázela. Přirozené by to měl být rodič, jak uvádí v rozhovoru jeden dotazovaný, ale bohužel často selhává.

„Chybí mně více starosti od rodičů...rozebírat životní situace...poradit se s rodiči, co mám udělat...“

„Nadhled nad nějakou oblastí. Vím jak a co udělat, jak se rozhodnout v nějaké těžké situaci. Moudrost. Doufám, že nepřesáhnu hranice, které jsou špatné...“

„Vycházím z kostela s čistou hlavou, když tam vcházím s problémem, najdu tam správnou cestu...kdy to nikomu neublíží.“

Hodnota - radost

Mladí lidé popisovali prožitky radosti v rituálech a výzkumník si všiml, že vlastně vzpomínky přinášejí stejné emoce v přítomnosti jako v samotném okamžiku rituálu. Jako kdyby štěstí z jedné situace bylo věčné a naplňovalo nás i v budoucnu, zanechalo v naší duši otisk lásky, blaha, radosti. Spolu prožívaný zážitek radosti vnesl do rozhovoru sdílený pocit hřejivosti.

„...pak jsem měla ale velkou radost z toho, kolik lidí na můj křest přišlo. A také...jo! Udělala jsem to!“

„...seznámil jsem se s mnoha lidmi z rodiny, které jsem dosud neznal. Měl jsem radost...“

„...a jsem šťastná, že jsem na mši s rodinou.“

„...chtěla bych zase zpívat při mši, bylo to nádherné. Jsem překvapená, jak jsem byla šťastná.“

Hodnota - úcta

Ze středoškoláků byla úcta cítit již během rozhovorů. Z jejich tónu hlasu, postavení těla, gest i mimiky, z jejich výroků výzkumník pociťoval, že si váží hned několika jevů. Samotné účasti na slavnostním obřadu. Že mohli být svědky veřejně vyjádřených citů a emocí druhých lidí, lásky, víry, smutku, radosti. Z výroků je patrné, že si adolescenti váží toho, když jim druhý věnuje pozornost, vyjadřují za to vděčnost a váží pěkných vztahů se svými blízkými. Váží si lidského života a chtějí ho uctít jeho památku. Pokud najdou hlubší vztah s Bohem, prožívají úctu k Bohu. A vážili si toho, že se jich někdo ptá na jejich pocity, hodnoty, prožitky.

„Je to čest být přítomna, jsem vděčná, že jsem byla pozvána. Zrovna já.“

„Přestože se mně pohřeb nechce absolvovat, jsem v tomto věku již zralejší, potřebuji se rozloučit.“

„...A když někdo odejde, udělat mu pohřeb. U nás se pohřby nedělají, z finančních důvodů.“

„Cítila jsem, že máme vztahy v rodině i mezi přáteli, které jsou vzácné, v tomto světě ojedinělé. Vděčnost a díky Bohu.“

„...prožívám blízkost Boha, přijetí, úctu..., bázeň před Bohem...“

„...vážíla jsem si, že jsem přímým svědkem toho, že se dva lidé berou z lásky...“

Hodnota - bezpečí

Výzkumník byl velice překvapen z odpovědí, které nesly myšlenku systému a řádu v rituálech. Mladí lidé sami postřehli, že rituály vyrovnávají společenskou disbalanci, jejich síla spočívá ve sjednocení komunity a přinášejí klid, ukotvení, pocity bezpečí. Mladí lidé v mnohých výrocích otvírali své spirituální zkušenosti ve vztahu s Bohem, jak prožívají duchovní přiblížení během rituálu. Odcházejí z bohoslužby vnitřně obnoveni, zklidněni a s novými silami.

„Nejsem sama!“

„...systém a řád. Vše je dané, připravené, nemusíme se bát. Už se ví, jak to bude...“

„...Že existuje řád...program...jak to v životě uspořádat...Touha být více s Bohem. Připomínka, že mám něco dělat...že nejsem sama, že je Bůh se mnou...“

„...mám hlubší vztah s Bohem, získal jsem jistotu...“

„...pozitivní emoce...klid, štěstí, dojetí.“

„Někdy mám strach, že se už neuvidíme, co bude zítra a za pár let, jestli se ještě sejdem... Mám obavy z budoucnosti, velké.“

Hodnota - být spolu

Zřejmě mezi to nejcennější v hodnotovém systému podle výpovědí středoškoláků patří kvalitní vztahy, láskyplná přátelství. Mladí lidé si uvědomují, že se dobré vztahy musí budovat, rozumějí problematice a jsou edukováni o způsobech vytváření pozitivních vazeb s druhými lidmi. Cítí potřebu být se svými blízkými více spolu, pravidelně společně podnikat činnosti, které nás baví, vzdělávají, spojují a utužují rodinná, přátelská a církevní pouta. Středoškoláci sami navrhnou obsahy těchto činností pro své rodiny, často touží s rodinou sedět pravidelně kolem stolu, jíst jídlo, ale i si povídat, sdílet své prožitky, svůj všední den, týden se svými nejbližšími a zajímat se o to, jak se měli ostatní. Poměrně často se také objevuje návrh společného putování krajinou. Procházka, výlet, něco společně objevit, někam společně dojít. Ale za největší dar pokládají být jednoduše spolu, mít radost jeden z druhého, nespěchat, hrát hry, bavit se.

„Kdyby byl častěji alespoň jeden volný den bez práce společně strávený třeba hraním her, aby byla legrace, nic nedělat, koukat na filmy, dát si pauzu a být celý den spolu.“

„...chytnout se za ruce a říct si, co máme rádi na sobě i na druhém, něco hezkého.“

„...sejít se u jídla.“

„...alespoň jedenkrát za měsíc výlet, vyrazit si...kvalitní čas strávený spolu chybí.“

„...lidi, jak se mají rádi, radost ze společenství...“

„Více času trávit spolu během běžných dní, každý si dělá své, nejsme spolu.“

Hodnota - pozitivní změna myšlení a chování na základě účasti rituálu

Před výzkumníkem se nejčastěji objevovalo téma skutečné, pozitivní a pro středoškoláky čitelné změny v myšlení a chování lidí, kteří procházejí společně slavnostními obřady. Pro respondenty nebylo těžké tyto změny postojů a hodnot najít a pojmenovat, bylo znatelné, že si jich sami v reálném životě všimli a že sami sebe nebo druhé shledávají

jinými. Popisovali, jak jednotlivé části rituálu pronikaly k nim samotným, jak je oslovovaly přímo v jejich reálných životních situacích a měnily jejich nitro. Vliv nemají rituály pouze na hodnotové životní směry, ale i na morální hodnoty, které se otevřeně ve výrocích objevovaly, například pravda, pokora, odvaha, láska, dobro, moudrost, svoboda.

„Ovlivňuje to pozitivně chování. Vidím rodiče a bratry, jak změnili své chování, jsou jiní. Změnila je ta situace slavnosti.“

„Od křtu odbourávám lehčeji svoje zlozvyky, například nepomlouvám. A je to na mě vidět, lidé mně to říkají. Jsem nová, měním se. Zažít svatební obřad mně pomohlo si uvědomit, že doufám v lásku...“

„...ted' už jsem silnější, v myšlenkách přijímám život...jsem odváznější, protože jsem měla odvahu něco zkusit...“

„...Přináší mně to dobré věci, načerpávám do svého života. Slova, která slyším, snažím se žít, aplikovat do života a hrát v mém životě roli...“

„...Dotek slova, které mně pasuje do života...“

„Dříve jsem se nechtěla nikdy vdávat, ale nyní si myslím, že když se najde ten pravý, že bych si ho vzala, z lásky.“

„Doufám, že se díky tomu, co jsem přijal, snažím mluvit a hájit pravdu.“

„...být extra bohatý, budovat kariéru... to není moje hodnota, nestavím peníze vysoko jako „svět.“

„...v různých situacích se chovám pokorně, nerozčiluji se.“

Hodnota - služba a pomoc druhým

Rituál podle středoškoláků vytváří krásný prostor pro pomoc druhým. Ve slavnostní okamžik jsou připraveni svým blízkým stát po boku, prožívat přechodové okamžiky s nimi, držet je za ruku, projevovat účast, empatii. Radovat se s nimi, přát jim štěstí, plakat s nimi, pečovat o ně, modlit se za ně, žehnat jim. Mladí lidé jsou schopni prokazovat prakticky hluboké city, lásku k druhým, touží být na tom účastni, protože je to též posiluje. Stávají se tak potřebnými členy společenství, rodiny, partnery v přátelství, v lásce. K pomoci druhým přistupují zodpovědně, plánovaně.

„...a měla jsem radost, že můžu utěšit ostatní v jejich smutku, obejmout je...“

„...přispět nejen svou přítomností, ale i pomocí. Když slavíme, myslím na lásku, na sebe a na druhé. Nechci dávat jen dárky, ale hlavně lásku, aby oslavenec věděl, že tu není sám.“

„...zodpovědnost služebníka...mám závazek, nechal jsem se pokřtít a jsem členem sboru.“

„Pomáhat si, tím se tvoří nejlepší vztahy.“

„Snažím se být pro svět přínosná. Nechci být jen osoba, která vzhlíží sama k sobě.“

„Chodím na brigády do kavárny, to mě baví, protože jsem mezi lidmi.“

Hodnota - zodpovědná, zralá partnerská láska

Objevují se i výroky komentující zodpovědný přístup mladých lidí k vážnějšímu, manželskému svazku. Přemýšlejí o trendech volné lásky a proměnách sexuality ve společnosti a hledají každý svůj postoj a hodnotový směr, s kterým by se mohli uvnitř ztotožnit. Zřetelná je z těchto výroků úcta k budoucímu partnerovi a sám k sobě. Zodpovědnost žít svůj život kvalitně, protože mladý člověk plánuje a počítá s tím, že jednou se stane pozorovaný vlastními dětmi.

„...My můžeme mít svobodu ve vztahu, v lásce, můžeme cestovat, poznávat nové věci. Věrnost je dobrovolná. Ale lidé nechtějí být sami, nedokáží to, takže člověk stejně nemá na výběr, potřebuje partnera, přítele pro život. Potřebuje Boha.“

„...abych jednou mohl svým dětem předat, co jsem prožil hezkého...“

„...myslím na ten závazek vůči ženě, člověk není kus, aby se dal vystřídat. Příkladám tomu vážnost, aby to nebyla jen hra...“

„Dva se berou, krásné, důležité. Uzavřít sňatek před Bohem i zákonem, lidmi, přáteli. Toužím po tom.“

Hodnota - duchovní rozvoj

Z výroků dotazovaných, převážně těch vychovávaných v křesťanském prostředí, výzkumník pozoroval, že pokud si mladý člověk zvnitřnil biblické principy a sám získal touhu, víru a osobní vztah s Bohem, sám vyhledává rituální příležitosti ke svému duchovnímu růstu. Touží k Bohu přicházet i sám, ve svém volném čase vyhledává nevšední okamžik ztišení a setkání s boží přítomností, modlitbou a slovem pro svůj osobní život. Nachází v těchto činnostech naplnění a živé hodnoty.

„Poslouchám různá kázání na internetu k rozvoji mé osobní víry.“

„Hraji křesťanské písně na kytaru a zpívám, chci trávit čas v blízkosti Boha.“

„...texty písní jsou blízko mému srdci, umím se více ztišit. Text z kázání, z Bible...dotýkají se mně části, které jsem prožil.“

„...mám pozitivní pocity. Vděčnost, že jsem šla do kostela a udělala něco pro sebe, pro svou duši.“

„...mám víru v Boha...chtěla bych se nechat pokřtít pro moji ochranu...“

Hodnota - vztah s Bohem

Ač se zdá, že všechny odpovědi pochází ze skupiny dotazovaných s křesťanským vedením, výzkumník zaznamenal výroky toužící po vztahu s Bohem i ze strany dětí ze sekulárního prostředí. Pokud měli možnost navštívit bohoslužby, pociťovali ve svém nitru ujištění o existenci něčeho, co přináší pozitivní změny v jejich duši. Popisovali zkušenosti s modlitbou, pokud se jim dělo v životě něco těžkého, bolestivého. Modlitba jim přinášela uklidnění, víru v dobro, naději. Zážitek rituálu bohoslužby bezprostředně přivádí děti před boží tvář, pokud se jí zúčastní, udělají praktický krok. Všichni vypovídali o spirituálním prožitku, který pasoval přímo do jejich situací.

„Bohoslužba ...posiluje vztah s Bohem.“

„Záleží mu na mě...Bohu. Děkuji mu...píšu si modlitby do deníčku. Chci se nechat pokřtít...myslíte si, že to půjde?“

„...jak moc mi chybí boží přítomnost, že potřebuji dotek Boha, objetí, uzdravení duše. Pláču, dostanu během bohoslužeb takový společný balíček...dotek Boha a lidí...“

„...cítím, že Bůh se dotýká, cítím, že tam je...“

„...Snažím se v myšlenkách přesunout do jeho doby (Ježíše) a vžít se do něj. Když ho ukřižovali...udělal to pro dobrou věc, pro svět, pro lidi...“

„...s Bohem trávím čas i přes týden, mám radost, připravuji se na neděli, modlím se...“

„...snažil jsem se najít pravidelný čas pro ztišení s Bohem...“

Hodnota - modlitba

Ukázalo se se, že téměř všichni dotazovaní mají alespoň malou zkušenost s modlitbou ve svém životě. Modlí se, pokud jsou vystaveni obtížným situacím, stresu, úzkostem. Modlí se s vděčností a díky za své blízké. Přicházejí k Bohu pro uvolnění, osvěžení duše. Modlí se za blízké, kteří již odešli. Přistupují k Bohu pravidelně, s modlitbou mají nejintimnější zkušenost, protože říkají Bohu věci, tak jak se dějí s důvěrou a nadějí. Když respondenti mluvili o modlitbě, někteří z nich plakali.

„...modlím se, když mám něco těžkého, pomáhá mně to...“

„...když cítím úzkost, stres, nátlak ve škole...vše ze mě odstoupí modlitbou...uvolňuje mně to.“

„každý den jdu na procházku a modlím se...je to nádech pro tělo i ducha, osvěžení.“

„Modlitba, děkujeme za to, že máme hojnost, jeden za druhého.“

„...musela jsem se dívat na sochu Ježíše Krista a modlíla se za babičku.“

„Modlíme se před spaním a před jídlem. Většinou se modlí táta, ale i ostatní z rodiny.“

Hodnota - krásno

Mladí lidé také přinášeli ve svých odpovědích své audiovizuální prožitky a vjemy z rituálů, charakterizující krásu, mystiku, symboliku. Své zkušenosti ze setkání s neobyčejným, uměleckým a často líbezným vnímali jako něco, co k rituálu neodmyslitelně patří, bez čeho by rituál byl běžnou, rutinní akcí. Respondenti chápou, že má-li se nějaký okamžik náležitě zapsat do životní historie, má-li se mezní situace oslavit nebo dát jí potřebnou důstojnost a vážnost, je potřeba najít a uskutečnit prvky krásna v ní. Sami tyto atributy během rituálu vyhledávají, věnují jim pozornost, zapisují si je do paměti. Umělecké zážitky vzbuzují nezapomenutelné emoce, obrazy z nich se vracejí dospívajícím po letech a pomáhají porozumět vzácnost mezního okamžiku. Zároveň podporují jejich představivost, abstraktní myšlení, snění. Jejich lásku, víru a naději. Z odpovědí adolescentů je znatelné, že krásu nejen vnímají, jsou citliví na její obsahy, ale ve svém nitru s ní dále pracují, nechávají ji na sebe navždy působit.

„Líbí se mi měsíc, galaxie, chtěl bych vidět polární záři...“

„Vzpomínám na koncert v kostele, na akustiku, koordinaci orchestru, bylo to setkání s krásnem.“

„Chtěla bych mít doma hezčí výzdobu na Vánoce, Velikonoce pro pocit radosti, chci si užít svátek, zvláštní den...“

„Byla krásná, záviděla jsem jí to.“

„Miluji vůni kostelů, chodím tam. Líbí se mně malby, prohlížím si je, krásné...“

„Písně, květiny, modlitby. Dívala jsem se do barevných oken a byla vděčná za svou rodinu.“

„Byla jsem družička, měla jsem bílé šaty a hodinu mě česali.“

„Soška Ježíše Krista...musela jsem se na ni dívat, hráli varhany a mně bylo strašně dobře.“

„Neskutečně podnětů...všichni mluví, velký hlahol, děti běhají...je to hodně pestré.“

„...zpívali jsme, svítilo slunce, maminka jde uličkou, hraje klavír...“

„...tváře lidí, hudba z života do smrti, zdálo se mně, že ji slyší na druhém břehu, v nebi.“

„Mše je kouzlo na zemi, mystický okamžik.“

„...vůně svíček, zvuky varhan dlouho zní, vizuální krása. Pohazení duše a ducha.“

Oproti výše uvedeným výrokům respondentů jsme také našli mnoho odpovědí, jež v sobě cenné hodnoty skrývaly. Číst a rozkrývat latentní kvality pro náš výzkum vyžaduje zvláštní citlivost výzkumníka k verbálním i neverbálním obsahům rozhovorů. Vyžaduje i hlubší porozumění narativu a životního kontextu účastníků výzkumu. Hodnoty, které vyjmenováváme, jsme našli implicitně, přesto zřetelně vyřčené.

Hodnota - kvalitní vztahy

Z předložených výroků můžeme pocítit různé emoce, které vyvstávají v nitru mladých lidí jako reakce na neuspokojenou vnitřní potřebu. Cítíme jejich zklamání, beznaděj, vztek, lítost, smutek, zoufalství, když dospívající děti baží po pokoji, bezpečí, přijetí, společenství druhých, uznání, soustředěné pozornosti, lásce, odpuštění, čestnosti a cti, věrnosti, upřímnosti, harmonii, soudržnosti, jistotě vztahů, důvěře, souznění, společně stráveném a kvalitně prožitým čase atd.

Všechny tyto odpovědi v sobě ale nesou jednoznačný odkaz, a to velkou potřebu dospívajících mít v pořádku kvalitní a bezpečné vztahy se svými blízkými. Žádná jiná hodnota není tolikrát skrytě nebo otevřeně komunikovaná a emočně prožívaná v celém spektru odpovědí dotazovaných.

„...ze školy jsem úplně rozbouraná, když na mě někdo pořád křičí? To se děje pravidelně...“

„Ostýchám se seznamovat, oslovit lidi první, vyhýbám se jim. Nedělá mně dobře být sám...napadají mně špatné myšlenky.“

„Smutek mi přináší konflikty s otcem, nezajímá se o nás, je apatický...a hádky s bratrem.“

„Dívám se každý den na fotky mého bývalého chlapce. Občas mu píšu, i když nechci. Už spolu nejsme čtyři roky.“

„...myslela jsem na to, že mít za život dvě svatby, dávat sliby a pak je zase porušovat, stejně toho muže opustit a brát si někoho jiného je divné. Znovu bílé šaty. Spíše bych chtěla najít si někoho, s kým budu chtít zůstat. Věrnost a upřímnost k sobě i k druhým. Vadí mi strašně moc podvod, nedokázala bych chodit s někým jiným za jeho zády.“

„...mrzí mně, že se nesejdeme všichni, v rodině jsou neshody, schází se jen blízká rodina.!

„Snažím se najít strejdu, bratra otce...“

„Na svatbě mámy jsem prožívala i velkou lítost, protože mně došlo, že to znamená definitivní rozchod mezi ní a tátou, vzala si někoho jiného.“

„není čas na dovolenou...rodiče říkají, že to není potřeba, ale já myslím, že ano.“

Hodnota - pestrost, košatost života

Stereotypnost obyčejných všedních dní vede k vnitřní vyprázdněnosti a k apatii. Mladí lidé vnímají, že jim chybí košatost aktivit, které by rádi vykonávali opět se svými nejbližšími. Uvědomují si, že aktivně a pozitivně strávený společný čas přímo ovlivňuje budování kvalitních vztahů. Nepřímo v těchto svých výrocích vyjadřují potřebu a touhu po změně. Volají po pravidelných, rodině vlastních činnostech, které by byly zároveň oslavou a vytržením ze všednosti.

„Když mám dny stejné, je to rutina, nemám to ráda.“ (vyprázdněný rituál)

„...Trávit spolu více času...málo si povídáme, jsme zavření v pokojích nebo koukáme na film...“

„Společné procházky, večere jen tak...slavit...“

Hodnota - pokoj

Zachovávání rituálních činností má v jakékoliv komunitě smysl, jen pokud mají k sobě lidé blízko. Obzvláště mladí lidé bývají citliví a potom kritičtí k vyprázdněným rituálům, rituály pro ně ztrácejí smysl a význam, nechť se jich účastní, jsou zklamaní. Prožívání vnitřního pokoje, bezpečí, jistoty a klidu pramení právě z bezpečného rodinného prostředí, kde vládne láska, odpuštění, přijetí, soudržnost. A mladí lidé touží po pokoji jako po hodnotě, která probíhá v rodině neustále, navzdory vnějším okolnostem, které rodina prožívá. Ostatně vnitřní pokoj je v současném, uspěchaném světě zrovna hodnotou velice vzácnou a žádanou, protože pocity napětí a úzkostí jsou u mladé generace na vzestupu.

„Rozčilují mě některé situace.“

„Jíst spolu, ale v pohodě, aby zmizelo napětí, abychom byli spolu rádi, vypnout světla, ležet spolu a povídat si.“

„Táta a mamka, jsou spolu, ale je u nás ticho, každý je sám...držíme hodně tradic, jsme spolu na sílu, není mi mezi nimi dobře, je to těžké, není to radostné...“

Sebedestruktivní hodnoty plynoucí z negativních osobních rituálů

Každodenní nebo velice pravidelné rituální činnosti, se kterými se dospívající svěřují, vlastně úzce souvisí s potřebou prožívat vnitřní pokoj, být stabilizován, naplněn, prožívat smysl. Deficit vnitřního klidu způsobuje, že mladý člověk instinktivně vyhledává nejsnazší a nejdostupnější cestu, jak se rychle stres vybalancovat, utéct na chvíli od všeho, zapomenout, zvládnout svou úzkost a napětí, a tak volí mnohdy rituály škodlivé, které mu v dlouhodobé perspektivě vlastně ublíží a způsobí opak jeho potřeby. Pozitivní hodnotou by mohlo být nalezení vhodného a kvalitního rituálu, který by pomohl mladému člověku se napětí a úzkostí zbavit.

„Někdy kouřím, když jsem nervózní.“

„Způsobuji si bolest křupáním kloubů a páteře, když mám úzkost“.
„Hodně času trávím na telefonu, pak z toho mám špatné stavy, nechce se mně mezi lidi...zavírám se...“
„...sleduji seriály, sociální sítě...chytne tě ten algoritmus a dává ti obrázky, videa...“
„Občas se řežu do rukou a nohou žiletkou. Fyzická bolest uleví napětí, které si nesu uvnitř.“
„Koukám se na Anime...je spousta dílů, některé jsou legrační, jiné brutální nebo sexuální (hentai)...utíkám do jiného světa.“

Hodnota - sebevzdělávání, objevování

Pozorujeme, že osobní a každodenní rituály reagují na potřeby lidí něco tvořit, objevovat, poznat, touhu vydávat se do nového, nepoznaného. Na této cestě je provází jejich nejbližší nebo se na objevné putování touží vydat sami. Rituál putování, objevování má osvobozující, občerstvující a budující účinky na duši mladého člověka. Instinktivně po něm mladý člověk touží, vyhledává jej, tuší v něm zdroj síly a pohody.

„...poslouchám seriály v angličtině, japonštině...“
„Ráda také objevuji nové věci.“
„Se svým přítelem chci cestovat, zkusíme ujít nějakou delší vzdálenost, putovat třeba na hrad.“
„Večer si lehnu a čtu si knížky.“
„Vyprávěla mně o druhé světové válce, povídaly jsme si...“
„Chtěla bych to přenášet dál, sejde se tam více lidí z městečka, to má společenský význam. Chci to přenášet na další generace.“
„Chodíme ven, na procházky. Táta vypráví, je pamětník.“

Hodnoty - čest, spravedlnost, svoboda

Přestože k těmto hodnotám nenalezneme přiměřené výroky, někde na pozadí zůstávají jako něco podstatného, jasně povědomého, o čem ale není zvykem se v současné době bavit. Možná se nad těmito hodnotami mladí lidé ani sami od sebe nezamysleli, neslyšíme je vyslovovat nahlas. Ale z obsahu rozhovorů vnímáme, že vlastně touží žít morálně, tedy spravedlivě a čestně, že touží být svobodní a tuto svobodu by chtěli i pro lidi okolo sebe. Ale uvědomují si, jak právě tyto hodnoty jsou ve společnosti ohroženy a jak mnoho záleží na mladé generaci, zda je dokáže pojmenovat, porozumět jim a chránit je?

6.3.7 Porovnání odpovědí dvou zkoumaných skupin

Již v průběhu realizace rozhovorů s dospívajícími dětmi vyrůstajícími v profánním prostředí jsme si povšimli jejich působivých osobních zkušeností s touhou a vyhledáním transcendentních prožitků.

Hned na začátku analýzy jednotlivých rozhovorů jsme byli konfrontováni s překvapivým výsledkem. Rozhovory jsme si anonymizovali a po rozstříhání jednotlivých odpovědí jsme si brzy nebyli jisti skupinou, ke které autor patří. Předpokládali jsme, že odpovědi mladých lidí vychovávaných v křesťanských rodinách jednoznačně rozeznáme pro jejich specifickou jazykovou interpretaci a obsahovou stránku dosvědčující duchovní zkušenosti, a proto není potřeba si respondenty předem označovat, zda jsou věřící či nikoli. Přestože některé odpovědi jsme mohli v tomto smyslu jednoznačně identifikovat, u mnoha jiných jsme zdroj nedokázali rozlišit. Na obou stranách respondentů můžeme nalézt horlivou touhu po Bohu, víru, lásku a další duchovní hodnoty přiznávané aktivní či pasivní účasti na rituálních slavnostech. A na obou stranách můžeme v některých odpovědích nalézt známky vyprázdněnosti, necitlivosti nebo tvrdosti ve vnímání přesahu podstatného. Ty se však ukazují jen velice zřídka, navíc porozumění je subjektivní vycházející z neverbální komunikace zaznamenané citlivým soustředěným nasloucháním. Výzkumník spíše spatřoval v obou výzkumných skupinách velkou touhu po účasti na rituálech a spirituálních a sociálních prožitcích v nich. Touha duše je podobná, rozdíl mezi skupinami je v jejím sycení. Zatímco víru aktivně praktikující adolescenti mají možnost bohoslužebné uzdravující rituály prožívat pravidelně, mladí lidé ze sekularizovaného prostředí mohou vstupovat do společenského rituálu jen zřídka, někteří jen párkrát za život. Z vybraných výpovědí je znatelné, jak málo příležitostí mají současní mladí lidé k účasti na církevním, společenském nebo rodinném rituálu. Příčiny můžeme hledat v tradicích a výchovném vedení v primární rodině, ale i v kulturně společenskému tendování se společenským obřadům vyhýbat. I u skupiny adolescentů s křesťanskou výchovou pozorujeme velice nízkou účast na svatbách a pohřbech v rodině a blízkém okolí, zejména z důvodů úplné absence obřadů nebo pro sociální distanci dospívajících. Tento odstup, který si současní mladí lidé drží, se stal nejaktuálnějším problémem, souvisí

s častým strachem z druhých lidí, ztrátou důvěry, pocity ohrožení a úzkostnými stavy objevujícími se při pobytu v kolektivu. V těchto zjištěních hraje roli i lokalita, ve které se výzkum uskutečnil, je sociology označována za „vykořeněnou“ zejména v kulturním smyslu. K výsledkům výzkumu vždy uvádíme příklady výroků.

K účasti na rituálu (skupina z profánního prostředí):

„To se mi stalo dvakrát, svatba mojí mamky a pohřeb strejdy. A jednou jsem byla v kostele na mši.“

„Na bohoslužbě jsem nebyla a ani jsem o tom nikdy nepřemýšlela.“

„V kostele, ani na žádné bohoslužbě jsem nikdy nebyla. Na pohřbu také ne, rodiče mě tam nevzali.“

„Na svatbě a mši jsem nikdy nebyl.“

Výroky k účasti na rituálu (skupina z křesťanského prostředí):

„Mše v kostele. Svatby v kostele. Na pohřbu jsem nebyla, nezvládám to od malička psychicky. V rodině pohřeb byl, ale já se nezúčastnila.“

„Mše v kostele, svaté přijímání, když jsme všichni s rodinou, cítívám se jako v nebi. Cítím, že tam Bůh je.“

„Pravidelně s rodiči navštěvuji bohoslužby...“

Při hovorech s dětmi o významu rituálů pro jejich život, jsme porozuměli, že mladí lidé spatřují zvláštní smysl i v samotné účasti na rituálu, byť se z počátku jeví jako pasivní. Přestože většinou zpočátku odpovídali, že se nikdy nad tím nezamysleli, a to představitelé obou skupin, nebo že potřebují čas si svou odpověď promyslet, vyjadřovali se o obřadu jako o něčem hezkém, důležitém pro jejich život, co chtějí zachovat, udržet si.

Rituál samotný je hodnotou (skupina z profánního prostředí):

„Co mi to dá? Mám dobré vzpomínky, na něco hezkého.“

„Chci se držet ve svém životě starších tradic a dodržovat něco, co ctíme, co tu je. Líbí se mi ta energie, veselost, zpříjemní chvíli, život.“

„Proč jsem se tak cítila? Protože tam nemůže být přítomno nic zlého!“

Rituál samotný je hodnotou (skupina z křesťanského prostředí):

„Mše mi pomáhá jako utvrzení mé víry, že nade mnou něco je.“

„Bohoslužba přináší člověku prospěch, těším se na ni, očekávám ji s radostí.“

Zorný úhel pohledu chceme nyní věnovat stěžejnímu okruhu, a to, zda děti, které jsou aktivně i pasivně od útlého věku navyklé účasti na slavnostních bohoslužebných obřadech, jsou citlivější k rozeznání a vnitřnímu zpracování životních hodnot a významů. Pokud jsme dobře porozuměli problematice, myslíme si, že ano. Důvod je ale jednoduchý, od dětství si to „trénují“. Všechny děti, které se výzkumu zúčastnily, hluboce toužily po prožití rituálů a po nejcennějších životních prioritách. Jen skupině ze sekulárního prostředí v různých stupních intenzity chyběly tolik důležité prožitky, příležitosti k zastavení. Mohli jsme cítit, jak v této oblasti strádají, jak je sami přirozeně vyhledávají, touží po nich, a také jak je nahrazují jinými rituály, které jim dlouhodobě škodí. V rozhovorech se svěřovaly se svými spirituálními zkušenostmi, kdy objevovaly, jakou sílu víra a láska může mít, jakou krásu mohou prožívat. Že nejsou najednou sami. Vypovídaly, že vyhledávají Boha v obtížných životních situacích, modlí se, a to jim přináší opět vnitřní stabilizaci, bezpečí a očištění. Všimněme si také, že mají mnohem větší problém sami sobě odpustit, trápí je vina. Chybí jim rituál pokání, zpovědi a odpuštění. Nejvyšší hodnotou pro ně jsou jednoznačně vztahy v rodině, nebýt jen tím, kdo vzhlíží jen sám k sobě. U mladých lidí stejného věku z křesťanského prostředí pozorujeme, že dokáží mnohem fundovaněji pracovat se svým nitrem, svědomím. Jsou navyklí od dětství sebereflexe, pracovat s pocity viny a jsou intenzivně vedeni k odpuštění, k lásce sami sobě i druhým. Zjišťujeme, že stejně jako tělo potřebuje pro své budování fyzický trénink, i duše potřebuje svá zastavení, čas na uzdravení, renovaci a sycení krásnem. Tomu ale současná uspěchaná doba přeje velice málo a proto, pokud si mladý člověk podobná setkání sám se sebou, se svými milovanými a s Bohem nezajistí, zůstává neutěšen, zmrzačen a ve vleku jiných hodnot, které vlastně sám vůbec nevyznává. Každý člověk je však jinak vnitřně senzitivní k naslouchání vlastní duši a transcendentním přesahům. Mezi zkoumanými skupinami bylo patrné, že pravidelná účast na bohoslužbách a jiných rituálech otvírá mladému člověku vzácný prostor pro meditaci, nalezení vlastních cest, hodnot a také vnitřní pokoj, který je pro adolescentní období něco mimořádně vzácného. Citlivost pro objevování vlastních hodnot a životních priorit je s tím provázaná. A v neposlední řadě možnost se zúčastnit církevního života přináší

mladému člověku do života také komunitu lidí, kde je potřebný, přijímaný, milovaný, a která mu může být druhým domovem.

Výroky vztahující se k hodnotám (skupina z profánního prostředí):

„Když slavíme, myslím na lásku, na sebe a na druhé.“

„...chtěla bych zpívat a chtěla bych zase zpívat při mši, bylo to nádherné. Jsem překvapená, jak jsem byla šťastná.“

„Mám větší důvěru v lidi. Nebojím se svěřovat, důvěřuji tomu, koho mám rád. Chci být s někým v páru. Líbí se mně mít společné vzpomínky.“

Výroky vztahující se k hodnotám (skupina z křesťanského prostředí):

„...načerpávám do svého života. Slova, která slyším, snažím se žít, aplikovat do života a hrají v mém životě roli...“

„Rodina a vztahy v ní. Společně trávit čas, pomáhat si navzájem i ve vesnici, na faře. Vše opakovat jednou ve své vlastní rodině.“

„...jsem zproštěn brutálního strachu ze smrti. Mám i jiný vztah k lidem, mám rád lidi... neláká mě myšlenka být extra bohatý, budovat kariéru... to není moje hodnota, nestavím peníze vysoko jako „svět“.

„Odevzdanost Bohu ve víře. Láska k druhým. Bázeň před Bohem, respekt, úcta k lidem. Změna charakteru...“

„Když udělám něco špatně, učiním pokání a bude mně to odpuštěno. A můžu všechno říct Bohu.“

7 Závěrečná diskuze

Během jednoho rozhovoru se mě studentka zeptala, co tahle práce přinese, zda se něco změní. Mladí lidé často kladou ryzí a burcující otázky, i proto ráda pobývám v jejich přítomnosti. Jako terapeut jsem okamžitě zareagovala, že především vztah nás dvou, rozhovorem s ní jsem byla obohacena já a ona se mohla zastavit a zamyslet nad hodnotami jejího života. To setkání nás obě proměnilo. To není málo.

Všechny rozhovory s dětmi bychom mohli charakterizovat jako krásná lidská setkání. Většinou se časově protáhly o pauzy, kdy jsme potřebovali mlčet, udivovat se právě zjištěnému, plakat nebo se smát, to, když diskutovaný obsah pronikl do našeho nitra a my ho mohli společně

prožít. Průběh otevřených rozhovorů pro nás tím nabyl zvláštního významu.

Cílem rozhovorů ale bylo zjistit, jakých rituálů mohly dospívající děti být účastny, jak je niterně prožívaly, co cítily, a co je v nich přemohlo. Co cenného si mohly odnést a jak to ovlivnilo jejich život. Realizace výzkumných rozhovorů pro mnohé děti znamenala uvědomění si těchto již prožitých vzácných ceremonií a dalšího přesahu do jejich života. Pokládáním otevřených otázek na zvolené téma, docházelo mnohým z nich, jaký velký význam prožitek rituálu v jejich životě má, a jakou velkou potřebu pociťují, pokud rodinné a společenské rituály v jejich životě absentují. Když o těchto událostech a jevech přemýšlely, dokázaly spatřit změny jejich dosavadních postojů ke vztahům, k lidem, tradicím a životním situacím. S údivem hovořily o tom, že se ještě nikdy nad zkoumanou problematikou hlouběji nezamyslely, a vytvořením času a prostoru pro povídání si s nimi o rituálech a hodnotách, pochopily mnohé vzácné, co se v jejich životech odehrává nebo by se odehrávat mohlo. Tento jev samozřejmě ovlivnil výsledky výzkumu.

Vede to k zamyšlení, že nestačí události přítomně prožívat a jejich významy a vlivy nechat postupně a samovolně dopadat do našeho nitra. Pokud si neuděláme čas sami na sebe, nepromyslíme si právě prožívané, můžeme o mnohé krásné hodnoty přijít. Je moudré si zastavení připomínat, pojmenovávat si, co se stalo s naší duší, být citliví sami k sobě a zamýšlet se nad tím, jestli a jakým směrem došlo ke změně našich postojů, priorit a co to dál bude znamenat pro naši budoucnost. Znovu jsem také mohla spatřit, jak lační jsou mladí lidé po rodinných a společenských slavnostech, pokud jsou jejich vztahy s lidmi naplněné láskou. Společně prožívaný rituál je pro ně prázdný a zbytečný, pokud je rodinná sounáležitost a pospolitost něčím narušená, vzájemné vztahy jsou rozbité. A uvědomila jsem si, jak lační jsou po tom, aby si s nimi o tom někdo povídal. Vždy jsem jim na konci rozhovoru děkovala, že se mně tak upřímně otevřeli, ale oni odpovídali s vděkem, že jsou šťastní, že o všem prožitém mohli někomu, kdo naslouchá, vyprávět.

Tím se dostávám k odpovědi na první výzkumnou otázku. Ptáme se, **jak vnímají adolescenti význam a smysl prožitých rituálů na vytváření vlastních hodnotových priorit anebo ke zvládnutí vlastních krizí.** Myslím, že zásadní pro uvědomění si těchto

přesahujících hodnot byla právě možnost se nad rituály zamyslet. Zejména pátá a šestá otázka silně mladé lidi konfrontovala. Většinou si vzali chvíli na přemýšlení, rozhovor jsme přerušili a seděli jsme v tichosti. Hluboce přemýšleli, někteří za mnou přišli s doplňujícími odpověďmi až po pár dnech, jiní mně je napsali do e-mailové pošty. Po zamyšlení se nad obsahem otázky jsem dostávala velice uspokojujivé odpovědi svědčící o překvapivě silné senzibilitě mladých lidí vnímat a vidět skutečně hluboké hodnoty, které jim rezonovaly s prožitými rituály. O jejich zvláštní citlivosti vypovídá, že dokázali vyjmenovat hodnoty, které si uvědomují, že nutně ve svých životech potřebují, právě pro to, že přílehlavý rituál k daným událostem prožít nikdy nemohli. V několika případech se rozplakali lítostí, že např. nemohli být na pohřbu prarodičů, neseděli jako rodina u jednoho stolu, neslavili společně vzácné chvíle apod. V jednotlivých odpovědích zaznamenáváme konkrétní změny postojů, umocněných emocemi provázející jejich rozhodnutí žít jinak, např. rituály sami vytvářet a tradice držet, pečovat aktivně o vztahy v rodině. Ale jak jsem již uváděla, zásadní pro zcela vědomé přemýšlení o významu rituálů na hodnotovou orientaci, byla příležitost, kterou jim otevřený rozhovor přinesl. Smysl ke zvládnutí vlastních krizí shledávají mladí lidé především v rituálech osobních, a to obě zkoumané skupiny. Dokáží si vytvořit relaxační a meditační rituály. Také děti vyrůstající v sekulárním prostředí v obtížných životních situacích vyhledávají spirituální prostor, sami v modlitbě volají k Bohu nebo navštívily bohoslužbu. Dospívající, kteří se pravidelně účastní bohoslužeb, mají silné zkušenosti s nalezením nových východisek a sil během církevních obřadů i soukromých meditačních chvil. V tom vidí obrovský přesah do svých životů, vnímají transcendentní okamžiky živě a nacházejí v nich zdroj pro svůj všední život.

Jaké životní hodnoty a síly si dospívající z rituálů odnášejí?

Především z dosažených výsledků výzkumu čteme, že největší prioritou pro mladé lidi zůstávají kvalitní vztahy s jejich nejbližšími, s rodinou. Vzájemná láska, sounáležitost, solidarita, bezpečí, které si navzájem rodina poskytuje je zároveň pro mladé lidi nesilnějším zdrojem pro zvládnání obtížných životních situací a krizí. S rodinou dospívající touží prožívat vlastní, originální rituály, ale i tradiční, společenské slavnosti a obřady. Mladí lidé přikládají rituálům zvláštní význam, vnímají je jako

hezské chvíle, kdy si mohou uvědomit, na čem jim záleží. Pokud ale mají ve svých životech vůbec příležitost se jich zúčastnit.

Jakých společenských a církevních rituálů jsou rádi účastní a proč? Adolescenti se rádi účastní především rituálů rodinných, touží po funkčních vztazích a společných pravidelných činnostech, po kvalitně stráveném čase, po domově. Pro svou vnitřní stabilitu a rozvoj si tvoří rituály osobní, které se váží ke zvláštním místům a činnostem. Jejich duše prahou po rituálech duchovních, hledají v nich síly a zdroje k překonání časů nepohody a krizí. Bohoslužba či mše je pro ně zdrojem pokoje, lásky, moudrosti a stability, především pro děti, které byly k víře vedeny, ale i pro děti ze sekulárního prostředí, v případě, že se mohly bohoslužby zúčastnit.

Cíle diplomové práce byly splněny. Z odpovědí adolescentů jednoznačně vyplývá, že mladým lidem citelně tradiční společenské, ale i rodinné rituály chybí, vnitřně strádají, zůstávají neutěšeni a ve společnosti bez jasných ukazatelů, bezradní a zmatení. Prožívají ve velké míře pocity úzkosti. Baží po harmonii a lásce, po zázemí. Chybí jim společné okamžiky ukotvení, tradiční vzorce chování a jistoty, které církevní a společenské rituály lidem poskytovaly. Chybí jim užší komunitní společenství, kde nebudou anonymní, kde by mohli být užiteční, pro někoho potřební, kde by zastávali svou úlohu a dostalo by se jim mezi „svými“ uznání a přijetí.

Výzkumem jsme zjistili, že mladí lidé jsou velice citliví k významu rituálů, které mohli ve svých životech prožít. Problémem je ale, že je zažívají jen zřídka, vzpomínají na ně, uvědomují si jejich přesah do svých životů i změnu postojů k životním hodnotám, která přichází po vykonání rituálu a má většinou dlouhodobý vliv na jejich priority. Odvrácená strana je, že si o tom s nimi nikdo nepovídá, že není v současné době čas a prostor o duchovních a duševních prožitcích mluvit a především, že o nich často nemohou mluvit se svými blízkými. Mladí lidé spíše zažívají tabuizování duchovních prožitků, především děti ze sekulárního prostředí.

V citlivosti vnímání přesahu rituálů do života mladých lidí existuje rozdíl mezi zkoumanými skupinami. Mladí lidé z církevních společenství dokázali hlouběji popsat změny postojů, přijaté životní principy, zvnitřněné hodnoty i jak k těmto jevům během rituálů v jejich životech došlo. Můžeme vyjádřit, že mladí lidé v církvi, dokáží o vnitřních

hodnotách hlouběji uvažovat, protože v církevním společenství je na to prostor a čas. Adolescenti z profánního prostředí totiž vykazovali obrovskou vnitřní touhu po smysluplných hodnotách, po změně k lepšímu, po živých rituálech v láskyplném společenství.

Kvalitativní výzkum nám pomohl porozumět, jak mladí lidé o rituálech a hodnotách přemýšlí, co ve spojitosti s vlastními prožitky cítí a jak na základě zvnitřněných hodnot jednají. Kvantitativní výzkum by mohl pomoci upřesnit kolika a jakých rituálů má současný mladý člověk možnost a se zúčastnit. Také by mohlo být předmětem výzkumu účasti mladých lidí na rituálech **srovnání různých lokalit v republice**, zajímavé výsledky by mohlo přinést porovnání krajů s vyšší úrovní vzdělanosti, zaměstnanosti a výskytem lidí hlásících se k církvím nebo náboženského vyznání a nižší kriminalitou, výskytem návykových látek nebo exekutivních procesů. Otázkou zůstává, zda děti z profánního prostředí v krajích, kde lidé dosahují vyšší životní spokojenosti, by se zúčastnily svateb, pohřbů, bohoslužeb a jiných rituálů častěji než děti z vyloučené lokality. To jsou otázky, které zůstávají nezodpovězené.

Kladem a přínosem diplomové práce je, že dokázala nastínit, jak současní mladí lidé o rituálech a životních hodnotách přemýšlí a jak základě nich jednají. Jak mnoho jim chybí v mezních a důležitých životních situacích se obřadně, slavnostně vypořádat se svými pocity, vzpomínkami, potřebami a touhami. Jak mnoho touží tyto vzácné chvíle prožívat se svými blízkými, v rodinném kruhu, církevním a komunitním. Diplomová práce rozkrývá estetické vnímání rituálních symbolů, duchovního atmosféry a prožitků transcendence mladých lidí. **Objevili jsme, jak intenzivně percipují krásu, jak se jejich duše z ní těší a jak niterně touží po lásce a smíření.** Tyto jevy jsou v kontextu současné generace mladých lidí objevené a zároveň archaicky určené. Vždyť v souvislosti se sociokulturním prostředím obecně tendují mladí lidé k individualismu, konzumnímu a povrchnímu myšlení, úpadku kvalitních hodnot, jehož následkem jsou vztahové krize a rozpad rodin. Zároveň víme, že lidská duše od nepaměti hluboce hledá a touží po lásce, kráse, pokoji a společenství a že s touto prastarou potřebou jsme byli stvořeni a že vše v nás ve skutečnosti volá po ryzích hodnotách. A tak shledáváme na konci diplomové práce, že současný mladý člověk se uvnitř tomu obrovskému systémovému kolosu snaží bránit, **intuitivně prahne po pravých hodnotách**, po něčem vyšším, cenném,

smysluplném pro jeho cestu, po které nechce jít sám. Navzdory obrovskému tlaku jiných, lákavých nabídek **tuší správný směr**. Tento jev dokresluje labyrintní svět adolescenta. Pokud sám nemůže nalézt směr, je pro nás dospělé opravdovou výzvou mu umožnit správné ukazatele nalézt skrze společně prožité rituály. Osobní účast a **prožitek rituálu má velký význam na zvnitřnění životních hodnot dospívajících**, přestože ve společnosti pozorujeme celkový odklon od tradičních rituálů. Dospívající děti je proto mají možnost zažívat jen zřídka. Mladí lidé vlivem současné kultury sice zřejmě nedoceňují význam rituálů, neuvědomují si jejich smysl a přesah do svých životů, ale proto, že s nimi mají tak málo osobních zkušeností. Z výsledků práce vyplývá, že pokud měl mladý člověk možnost rituál prožít nebo o něm mluvit, **vyjadřoval pocity důležitosti, vzácnosti a krásy**. Pro všechny rodiče a pracovníky s dospívajícími dětmi proto zůstává výzvou tyto signály vnímat a **vytvořit příležitosti prožívat společně** s nimi společenské a slavnosti a obřady. Vždyť nalézat cestu a správný směr potřebujeme všichni, abychom to nejvzácnější v životě neminuli. Vraťme se společně zpět a objevme cesty nové, ty skutečně hodnotné.

Seznam literatury

Písemné zdroje:

AMBROS, Pavel. *Pastorace mladých*. Refugium Velehrad-Roma, 2017. 232 s. ISBN 978-80-7412-254-5

BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada Publishing a .s ., 2013. 320 s. ISBN 978-80-247-4195-6

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. Praha: Portál, 2020. 286 s. ISBN 978-80-262-1602-5

BIBLE. *Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2016. 1 200 s. ISBN 978-80-87904-58-9

BEINERT, Wolfgang. *Malé dějiny křesťanského myšlení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. 346 s. ISBN 978-80-7195-541-2

BOOGERD, Cornelis. *Zvyky a rituály ve výchově malého dítěte*. 32 . Praha: Franesa, 2020. ISBN 978-80-88337-14-0 .

BUKOWSKI, Peter. *Budu s tebou. Role bible v pastýřském rozhovoru*. Jihlava: Mlýn, 2008. 97 s. ISBN 978-80-86498-29-4

CAMPBELL, Ross. *Hledám svou cestu. Jak se přiblížit dospívajícím*. Praha: Návrat, 1993. 126 s. ISBN 80-85495-22-8

COVEY, Sean. *Sedm návyků úspěšných teenagerů*. Praha: FC Czech s .r .o ., 2017. 284 s. ISBN 978-80-254-7926-1

CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. *Flow. O štěstí a smyslu života*. 2. vyd. Praha: Portál, 2015. 328 s. ISBN 978-80-262-0918-8

ČERNÝ, Michal, CHYTKOVÁ, Dagmar. *Myšlenkové mapy pro studenty*. Brno: BizBooks, 2014. 168 s. ISBN 978-80-265-0267-8

DeVITO, Joseph A . *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing a .s ., 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8

DOBSON, James. *Výchova chlapců. Jak předat synovi pozitivní hodnoty pro život*. Praha: Návrat domů, 2003. 320 s. ISBN 80-7255-082-9

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 4. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 201 s. ISBN 978-80-7325-280-9

FILIPI, Pavel. *Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika*. Praha: Kalich, 2011. 272 s. ISBN 978-80-7017-149-3

FULGHUM, Robert. *Od začátku do konce. Naše životní rituály*. Praha: Argo, 2010. 192 s. ISBN 978-80-257-0245-1

FRANKL, Viktor Emil. *A přesto říci životu ano*. 5. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. 191 s. ISBN 978-80-7566-022-0

FRANKL, Viktor Emil. *Léčba smyslem. Základy a aplikace logoterapie*. Praha: Portál, 2021. 182 s. ISBN 978-80-262-1723-7

GIDDENS, Anthony. *Proměna intimity: Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál, 2012. 216 s. ISBN 978-80-262-0175-5

GRAY, John. FARREL, Warren. *Krise chlapectví. Proč se naši chlapci potýkají s potížemi a co s tím můžeme dělat*. Český Těšín: Práh, 2020. 517 s. ISBN 978-80-7252-839-4

GÖBELOVÁ, Taťána. *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. 52 s. ISBN 978-80-7368-542-3 .

HANSEN, Anders. *Instamozek. Stres, deprese a úzkosti zapříčiněné moderní dobou*. Praha: Portál, 2021. 159 s. ISBN 978-80-262-1717-6

HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. 165 s. ISBN 80-7178-415-X

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. 776 s. ISBN 80-7178-303-X

HÁBL, Jan. *Na charakteru záleží. Je možné naučit dobrou? Červený Kostelec: Mervart, 2020. 226 s. ISBN 978-80-6475-443-5*

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4

HENRIKSEN, Jan-Olav. VETLESEN, Arne Johan. *Blízké a vzdálené*. Boskovice: Albert, 2000. 216 s. ISBN 80-85834-85-5

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. ISBN 8071789275.

HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí. Proměny náboženství v postmoderní době*. 2. vyd. Jihlava: Mlýn, 2016. 142 s. ISBN 978-80-86498-58-4

JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. 224 s. ISBN 80-7254-329-6

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing a.s., 2015. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5

JOHNSON, M., JOHNSON, L., 2010. *Generations Inc. From Boomers to Linksters -Managing the Friction Between Generations at Work*. 1st ed. Saranac, NY: Amacom Books. ISBN 978-08-144-1573-3

KARLOVÁ, Pavla. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Pavel Mervart, 2014. 192 s. ISBN 978-80-7465-076-5

KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, Gertrud. *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál, 1998. 96 s. ISBN 80-7178-203-3

KAŠČÁK, O. *Význam a místo rituálů v pedagogické teorii a praxi. Pedagogická orientace*. 2009, roč. 19, č. 2, s. 38–52. ISSN 1211-4669.

KHOUSNOUTDINOVA, Lilia. KRAMOLIŠOVÁ, Kateřina a kol. *Novodobé ženské rituály*. 2. vyd. Praha: MintyFox, 2021. 220 s. ISBN 978-80-908267-0-0

KVĚTOŇOVÁ, Iva. MACEK, Ondřej. RIDZOŇOVÁ, Lenka. *Ty jsi se mnou*. Praha: Biblion, 2021. ISB

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie pocitů štěstí. Současný stav poznání*. Praha: Grada Publishing a .s ., 2013. 136 s ISBN 978-80-247-4436-0

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV v .v .i ., 2020. 248 stran

KUNZE, Petra. SALAMANDER, Catharine. *Malé děti potřebují rituály*. Praha: CPRESS, 2011.18 s. ISBN 978-80-251-3405-4

KURZ, Ronald. *MLádež na prahu třetího tisíciletí. Česko-slovenská pediatrie: časopis České a Slovenské pediatrické společnosti*. Praha: Práce, 2000, **55**(6), 347-350. ISSN 0069-2328.

LANDOVÁ, Tabita. *Svatba*. Praha: ČCE, 2016

LANDOVÁ, Tabita. *Pohřeb*. Praha: ČCE, 2016

LANDOVÁ, Tabita. Křest jako smlouva. Křestní liturgie Jednoty bratrské za Lukáše Pražského. *Teologická reflexe* 17 (2011/1), s. 49-65. ISSN 1211-1872

LANDOVÁ, Tabita. Pohřební obřady českobratrských evangelíků: teologické perspektivy, liturgický průběh, aktuální výzvy. In: Walerian Bugel a kol. *Pohřební obřady v různých liturgických tradicích*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015, s. 137-157. ISBN 978-80-244-4855-8

LANGMEIER, Josef. KREJČÍKOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing a .s ., 2021. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0

LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Praha: Portál, 2016. 176 s. ISBN 978-80-262-1028-3

LEJEUNE, Jenna. LUOMA, Jason B. *Životní hodnoty v terapii*. Praha: Portál, 2021. 280 s ISBN 978-80-262-1751-0

LEMAN, Kevin. *Do pátku bude vaše dítě jiné*. Praha: Návrat, 2014. 255 s ISBN978-80-7255-308-2

MASLOW, Abraham H . *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*. Brno: Holar, 2017. 150 s. ISBN 978-80-906731-0 -6

MEAD, Margaret. *Coming of Age in Samoa: A psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation (Perennial Classics)*. Mariner Books: Reprint edition, 2001. 256 p. ISBN-13 978-0688050337

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing a .s ., 2006. 332 s. ISBN 80-2471-362-4

McDOWELL, Josh, HOSTETLER, Bob. *Poradenství dospívajícím*. Praha: Návrat domů, 2013. 560 s. ISBN 978-80-7255-282-5

MIKŠÍK, Oldřich. *Psychika v období závažných a společenských změn*. Praha: Karolinum, 2009. 302 s. ISBN 978-80-246-1600-1

MORINOVÁ, Amy. *Třináct věcí, které psychicky silní lidé nedělají*. Brno: BizBooks, 2020. 294 s. ISBN 978-80-265-0952-3

MOORE, Michael. *Klasická filozofie v kostce*. Praha: Euro media Group a .s ., 2020. 240 s. ISBN 978-80-242-6531-5

MÜHLFEIT, Jan. NOVOTNÁ, Kateřina. *Odemykání dětského potenciálu*. Praha: Albatros Media a .s ., 2018. 272 s. ISBN 978-80-7261-562-9

MURPHY, Robert F . *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Slon, 2004. 268 s. ISBN 80-86429-25-3

MUSIL, Roman. *Rodinné rituály*. Praha: Informatorium, 2018. 108 s. ISBN 978-80-7333-132-0

PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 879 s. ISBN 80-7184-310-5

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny. O chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Brno: Host, 2020. 278 s. ISBN 978-80-275-0308-7

RABAN, Miloš, *Duchovní smysl člověka dnes. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008. 400 s. ISBN 978-80-7021-933-1

RABUŠIC, Ladislav, CHROMKOVÁ, Manea Beatrice-Elena. *Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017, pramenná publikace European Values Study. Hodnotové změny v České republice z evropské a světové perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-8803-0. 310 stran.

REED, Henry. *Symboly a jak jim porozumět. O smyslu znaků a znamení*. Praha: Pragma, 2018. 136 s. ISBN 978-80-7617-033-9

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing s .r .o ., 2009. 184 s. ISBN 978-80-2473-0006-6

RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: smysl liturgie, mše, církevní svátky, svátostná znamení*. Praha: Vyšehrad, 2003. 293 s. ISBN 80-7021-575-5

ROGERS, Carl R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. 296 s. ISBN 80-7178-233-5

ROHR, Hanz-Peter. *Nedostatečný pocit vlastní hodnoty. Sebedestruktivní vnitřní programy a jejich překonávání*. Praha: Portál, 2013. 176 s. ISBN 978-80-262-0354-4

RUBINSTEIN, Arne. *Když se kluci mění v muže*. Praha: True self, 2019. 220 s. ISBN 978-80-906871-4 -1

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Portál, 2021. 400 s. ISBN 978-80-262-1783-1

SAK, P., SAKOVÁ, K, 2004. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis. ISBN 80-86320-33-2 .

SOUKUP, Václav. *Antropologie teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. 774 s. ISBN 978-80-7367-432-8 .

STEPHENSON, Bret. *Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevěstivosti*. Praha: DharmaGaia, 2017. 350 s. ISBN 978-80-7436-074-9

TURNER, Viktor. W. *Průběh rituálu*. Praha: Computer Press, 2004. 194 s. ISBN 80-7226-900-3 .

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1. 224 stran.

VÁCHA, Marek. *Nevyžádané rady mládeži*. Brno: Cesta, 2017. 103 s ISBN 978-80-7295-226-7

VÁCHA, Marek Orko. *Dobro a zlo 21. století. O krizi, víře, pomoci, síle a laskavosti*. Praha: Mladá fronta, 2022. 144 s. ISBN 978-80-204-6049-3

VLČKOVÁ, Michaela. *Tělo, čas a prostor v liturgii*. Praha: Malvern, 2018. 168 s. ISBN 978-80-753-0103-1

VLČKOVÁ, Michaela. *Kde se nebe dotýká země*. In: *Znamení víry v krajině*. Borovany: Mýtiny, 2018.

YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2020. 542 s. ISBN 978-80-262-1587-5

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 416 s. ISBN 80-7021-432-5

Elektronické zdroje:

BERKUP, Sezin Baysal. *Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life*. 2014. Mediterranean Journal of Social Sciences [online, cit. 2022-10-12] Dostupné z <https://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/4247>. DOI: [10.5901/mjss.2014.v5n19p218](https://doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n19p218)

Český statistický úřad, (2021). *Sčítání 2021: Náboženská víra*. [online, cit. 2022-11-05]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>

GALDERISI, S . et al. (2015). Toward a new definition of mental health. *World Psychiatry*, 2015; 14(2):231-233. [online, cit. 2022-10-16]. DOI: [10.1002/wps.20231](https://doi.org/10.1002/wps.20231) Dostupné z WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4471980/>

HÖSCHL, Cyril. (2015). Editorial, *Psychiatrie* 19.2015.2 :67. *Cyril Höschl: Director of psychiatric center.*[online, cit. 2022-10-15]. Dostupné z WWW: <http://www.hoschl.cz/?text=5309&lang=cz>

KOLÁŘ, Ondřej. *K teorii symbolu Paula Tillicha, Coena* (7 . 11. 2003) [online, cit. 2022-11-21]. Dostupné z WWW: <http://www.coena.cz/teologie/20031118170510936>

Mapa vzdělávání (2022). *Mapa vzdělávání cz, vzdělávací a sociální problémy ČR. PAQ Research.* [online, cit. 2022-11-06]. Dostupné z WWW: <https://www.mapavzdelavani.cz/analyticke-zpravy-pro-orp?orp=>

REIFOVÁ, Irena a kol., *Slovník mediální komunikace*, 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.

Přílohy

Přepisy rozhovorů

Jana

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

To se mi stalo dvakrát, svatba mojí mamky a pohřeb strejdy. A jednou jsem byla v kostele na mši.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Byla jsem ráda, že mohu být přítomna na události, kde všichni prožívají štěstí. Zlobila jsem se na svého bratra, že nedokázal být při obřadu v klidu, pobíhal a vyrušoval, měla jsem vztek.

Na pohřbu jsem se musela hodně ovládat, držet se, bylo mně to strašně líto, strejdy i smutku ostatních. Pak jsem dlouze plakala.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Na pohřbu hodně smutně. Také proto, že jsme se měli celá rodina sejít na oslavě narozenin a najednou strejda umřel. Proběhlo to obojí najednou. Narozeniny i pohřeb.

Na svatbě mámy jsem prožívala i velkou lítost, protože mně došlo, že to znamená definitivní rozchod mezi ní a tátou, vzala si někoho jiného. Také hádka rodičů před tím, mi utkvěla v paměti.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem?

Rozved', prosím, v několika větech.

Svatba – byla jsem družička, měla jsem bílé šaty a hodinu mně česali vlasy. Maminka měla krásné bílé šaty.

Pohřeb – písničky, které měl strejda rád. Připomínalo mně to jeho domov, to byla jeho hudba. Jeho fotka, květiny.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Pohřeb. Chtěla jsem hrozně vědět jaké to je, jak se budu cítit, jestli to zvládnu tam být. A také jaké to bude, až se budou jednou loučit lidé se mnou?

Svatba – myslela jsem na to, že mít za život dvě svatby, dávat sliby a pak je zase porušovat, stejně toho muže opustit a brát si někoho jiného je divné. Znovu bílé šaty. Spíše bych chtěla najít si někoho, s kým budu

chtít zůstat. Věrnost a upřímnost k sobě i k druhým. Vadí mi strašně moc podvod, nedokázala bych chodit s někým jiným za jeho zády.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Přeji lidem štěstí. Aby oslavenci, byli šťastní. Přispět nejen svou přítomností, ale i pomocí. Protože jak člověk stárne, blíží se smrt. Když slavíme, myslím na lásku, na sebe a na druhé. Mívám obavy o setkání v budoucnu. Jestli se zase sejdem, jestli budeme moci. Nechci dávat jen dárky, ale hlavně lásku, aby oslavenec věděl, že tu není sám.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Slavíme společně Vánoce, všechny rodinné narozeniny. Jezdíme na dovolené. Společné obědy, i s pejskem. Chodíme do divadla. Povídáme si.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Kdyby byl častěji alespoň jeden volný den bez práce společně strávený třeba hraním her, aby byla legrace, nic nedělat, koukat na filmy, dát si pauzu a být celý den spolu.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Chodím za kamarády, spraví mně náladu. Také spánek, hodně spím.

Koukat se na Anime, seriál z Japonska, je spousta dílů, některé jsou legrační, jiné brutální nebo sexuální (hentai). Čtu manga, knihy s anime, čtou se pozpátku. Anime je barevné, manga je černobílá, což je lepší, víc se mi to líbí. Poslouchám v angličtině, japonštině. Fantasy mě přenese z reality, odpočinu si, utíkám do jiného světa.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Občas se řežu do rukou a nohou žiletkou. Fyzická bolest uleví napětí, které nesu uvnitř. Doma jsou na mě hodní, ale stejně se občas necítím šťastná.

Eva

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Oslava narozenin, Vánoc, pohřbu, svatby, vánoční půlnoční mše

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Svatba – lidé se sešli v lásce, obzvlášť pár, velké štěstí a radost. Oslava narozenin – radost, láska, napětí z průběhu, překvapení. Na mši jsem zpívala-nervozita i hrdost, byl to jako sen zpívat v kostele, nikdy před tím jsem v něm nebyla a najednou jsem v něm mohla zpívat.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Svatba – vážila jsem si, že jsem přímým svědkem toho, že se dva lidé mají rádi a berou se z lásky. Pohřeb v kostele – smutek, víra v to, že babička je již na lepším místě a měla jsem i radost, že můžu utěšit ostatní v jejich smutku, obejmout je.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.

Svatba – pláč mé nejlepší kamarádky, brali se její rodiče. Byla jsem strašně dojatá. Soška Ježíše Krista v kostele, jak byl ukřižovaný, musela jsem se na něj stále dívat, hrály varhany a mě bylo strašně dobře.

Pohřeb – smutná atmosféra, poprvé jsem viděla tátu plakat, hráli oblíbené písně babičky, krásné věnce z kytek.

Vánoční mše – zpěv a na varhany hrál táta mé kamarádky, a když jsme procházeli, musela jsem se dívat zase na sošku Ježíše Krista a modlila jsem se za babičku.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Je to čest tam být přítomna, jsem vděčná, že jsem byla pozvána. Zrovna já.

A že se můžu radovat s nejbližšími a být s těmi, kdo jsou na tom psychicky špatně.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Dříve jsem se nechtěla nikdy vdávat, ale nyní si myslím, že když se najde ten pravý, že bych si ho vzala, z lásky. Pohřeb – ten, kdo odešel, si zaslouží úctu. Až já budu někomu zařizovat pohřeb, postarám se o to.

Mše – chtěla bych zpívat a chtěla bych zase zpívat při mši, bylo to nádherné. Jsem překvapená, jak jsem byla šťastná.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Na dušičky jezdíme s mamkou a rodinou čistit hroby, dáváme věnečky a truhlíky. Na Vánoce máme společnou večeři, držíme zvyky. V rodině se drží předávání šperků ženám. Na patnáctiny stříbrný prstýnek, na osmnácté narozeniny zlatý šperk. Předávají se i staré po prababičce.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Aby se držely ještě více tradice během roku, tvořily se nové, rodinné, originální.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Otec mně dal lásku k motorkám. Jdu jezdit na motorce. Svěřuji se přátelům, mají na mě uklidňující vliv, nejsem na nic sama Čtu knihy, sleduji filmy, hudbu, potřebuji být sama.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Způsobuji si bolest křupáním kloubů a páteře, ale lékař se na mě zlobí, obrušují se tak obratle.

Lenka

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Rodinné oslavy, narozeniny, Vánoce.

Pohřeb, svatba.

Na bohoslužbě jsem nebyla a ani jsem o tom nikdy nepřemýšlela.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Svatba – vdávala se moje maminka. Přála jsem jí moc štěstí, že našla nového partnera, velké pocity štěstí i z toho, že se sešla celá rodina. Jednou se také přeji vdát, když bych našla toho pravého.

Pohřeb – zemřela kamarádka sestry, na rakovinu, bylo jí deset let, byla jsem jí podporou, pro ni, pro její mamku. Prožívaly jsme společně naděje a pak velký smutek, obrovská lítost. Nevnímala jsem ostatní lidi, nic, jen přítelkyni a její maminku.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Rodinné oslavy – sejde se celá široká rodina, se všemi si hodně rozumím. Přináší mi pocity sounáležitosti a štěstí, jsem moc ráda, že se vidíme. Na Vánoce se celá rodina celé svátky navštěvujeme, putujeme po příbuzenstvu a dáváme si dárky.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem?

Rozved', prosím, v několika větách.

Svatba – vidím svou maminku na svatbě, rozzářenou a šťastnou. Strom z otisky prstů celé rodiny, barvy bílo fialové, zpívali jsme písničky, svítilo slunce. Maminka jde uličkou, hraje klavír...

Pohřeb – Než začal mluvit kněz, hrála hudba, která ve mně vyvolávala strašnou úzkost a smutek, až jsem se zalykala.

Oslava narozenin – neskutečně podnětů, zvuků, barev, vůní. Všichni mluví, velký hlahol, děti běhají, dohadují se všichni, co kdo bude dělat, je to hodně pestré.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Chci se držet ve svém životě starších tradic a dodržovat něco, co ctíme, co tu je. Líbí se mi ta energie, veselost, příjemní chvíli, život.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Někdy mám strach, že se už nevidíme, co bude zítra a za pár let, jestli se ještě sejdeme... Mám obavy z budoucnosti, velké. Mám velkou lásku k rodině, i když mě štve, občas, nevím, co bych bez nich dělala, hlavně bez mamky. Chci držet tradice.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Trávíme čas s mamkou, povídáme si, koukáme na filmy, chodíme na procházky, mamka vždy zábavu na víkend najde. Ráda si hraji s mladším bratrem, hrajeme hry a chodíme spolu na fotbal.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Ze strany otce se rodina neschází, neslaví narozeniny. Chybějí mně, nemají hezké vztahy, nadržují při sobě.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Čtu knížky, pouštím si hudbu, jdu ven s pejskem.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Když mám dny stejné, je to rutina, nemám to ráda. Hádky s bratrem. Konflikty s otcem, nezajímá se o nás, je apatický.

Radka

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Svatba tety a rodinné oslavy. V kostele a ni na žádné bohoslužbě jsem nikdy nebyla. Na pohřbu také ne, rodiče mě tam nevzali.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Na svatbě jsem se spíše styděla, bylo tam hodně cizích lidí, ale jinak jsem měla hezký, slavnostní pocit.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Nevím

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem?

Rozved', prosím, v několika větách.

Šaty, které měla teta, pouzdrové bílé, třpytivé, bílé náramky a drdol. Byla krásná, záviděla jsem jí to.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

U nás se setkává jen užší rodina, zbytek rodiny se nezajímá. Toužím po širší rodině, až budu mít vlastní. Chtěla bych hodně dětí, a se všemi udržovat kontakty, chci je zvát k sobě. Ale moje mamka by si to nepřála.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Jsem ráda, když jsme všichni spolu a oslavujeme, máme radost. Chybí mně ti, co tam nejsou, dlouho jsme se neviděli, chtěla bych širší rodinu více poznat, strejdy, tety. Chtěla bych hrát hry. A když někdo odejde, udělat mu pohřeb. U nás se pohřby nedělají. Z finančních důvodů.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Na Vánoce se u nás sejde asi šest lidí. Držíme tradice – kapra, lodičky, rozkrojené jablíčko. Táta se straní, nechce se toho účastnit. Ale s tátou máme svůj specifický humor, to je také rituál.

S mamkou si často povídáme.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Chtěla bych mít doma hezčí výzdobu na Vánoce, Velikonoce pro pocit radosti, chci si užít svátek, zvláštní den, je to zábavné.

Vůbec nechodíme společně na výlety, nehrajeme si, není čas na dovolenou. Rodiče říkají, že to není potřeba, ale já myslím, že ano.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Se svým přítelem chci cestovat, zkusíme ujít nějakou delší vzdálenost, putovat třeba na hrad. Poslední dobou se věnuji sama sobě. Jsem sama, píšu si, vystřihuji, lepím si do deníku. Fotím. Zdobím si byt, sešity, pokojíček.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Ze školy jsem úplně rozbouraná. Když na mě někdo pořád křičí (to se děje pravidelně).

Hedvika

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Zažila jsem cikánskou svatbu – veselí, pohostinnost, hodně dětí, zábava, hudba, rytmus, energie. Pohřeb dědečka – zpěv mé sestry, krásné, bylo to osobní věnování. Kár – celá rodina se sešla, neznala jsem je. Díky tomu jsme znovu navázali kontakty. Mše v kostele – pravidelně se modlím za rodinu, přátele.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Cítila jsem, že máme vztahy v rodině i mezi přáteli, které jsou vzácné, v tomto světě ojedinělé. Vděčnost a díky Bohu.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Měla jsem strach o babičku a bylo mi jí líto, byli s dědečkem celý život. Byla jsem ráda, že mám takovou sestru, stála vedle mě a stále mě rozesmívala, mám ji ráda.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.

Písni, květin, modliteb. Dívala jsem se do barevných oken a byla vděčná za svou rodinu.

Teta mi dala sádrového andílka. Je to vzpomínka na ten vznešený den.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Chtěla bych zažít svatbu s mužem, kterého budu milovat. Aby to bylo se vším, co k tomu patří, s žádostí o ruku, poděkováním rodičům a tak. Pozvala bych celou rodinu, kamarádky. Aby to byl muž, který se o mě bude starat. Chtěla bych zažívat slavnostní setkání s přáteli, scházet se, být spolu, mít na ně hezké vzpomínky.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Systém a řád. Vše je dané, připravené, nemusíme se bát. Už se ví, jak to bude. My můžeme mít svobodu ve vztahu, v lásce, můžeme cestovat, poznávat nové věci. Věrnost je dobrovolná. Ale lidé nechtějí být sami, nedokáží to, takže člověk stejně nemá na výběr, potřebuje partnera, přítele pro život. Potřebuje Boha.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Bohužel i negativní. Táta a mamka, jsou spolu, ale je u nás ticho, každý je sám. Někdy jsou i na sebe zlí, ale nedokáží být bez sebe. Držíme hodně tradic, jsme spolu na sílu, není mi mezi nimi dobře, je to těžké, není to radostné. Tátu v práci šikanují, a tak on doma šikanuje nás.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Jíst spolu, ale v pohodě, aby zmizelo napětí, abychom byli spolu rádi, vypnout světla, ležet spolu a povídat si.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Modlitba za sebe, své blízké, bojím se o ně. Zpívám si, mluvím sama se sebou před zrcadlem, mluvím k sobě. Ráda pečuji i o své tělo. Po sprše si dávám olej na konečky vlasů, mažu se krémem. Úklid mých věcí, vše má svůj řád, do detailu, přináší mi to klid. Mám ráda, když jsou věci čisté a krásné.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Dívat se na fotky mého bývalého chlapce. Občas mu píšu, i když nechci. Někdy kouřím, když jsem nervózní.

Zuzana

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Pohřeb dědy-seděla jsem v první řadě v kostele, stále jsem plakala, celá vesnice podával rodině ruku, pamatuji si ty obličejové lidi. Kněz mluvil o naději a životě v lásce.

Svatba nevlastní sestry – představovala jsem si svou svatbu. Můj táta, jak se díval na mou sestru, v tom pohledu bylo všechno, láska, strach, i víra.

Mše v kostele, svaté přijímání, když jsme všichni s rodinou, cítím se jako v nebi. Cítím, že tam Bůh je.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Pohřeb-lítost, vinu, že jsem s ním netrávila více času. Smutek celé rodiny, některé členy jsem viděla brečet poprvé.

Svatba-štěstí, naděje na lásku, že život má řád.

Mše je kouzlo na zemi, mystický okamžik.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Vzpomínám na koncert v kostele, na akustiku, koordinaci orchestru, bylo to setkání s krásnem. O Vánocích prožívám obrovskou vděčnost za rodinu, že jsme spolu, neumím si představit, že bych přišla o své blízké.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem?

Rozved', prosím, v několika větech.

Pohřeb-smuteční průvod, tváře lidí, hudba z života do smrti, zdálo se mně, že ji slyší na druhém břehu, v nebi. Hřbitov jako poslední místo na zemi.

Svatba-vůně květin, stejnou vůni, když cítím, připomíná mně tu svatbu. Tanec, ženich a nevěsta všechny roztancovali, všichni se bavili.

Mše-vůně svíček, zvuky varhan dlouho zní, vizuální krása. Pohlazení duše a ducha.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Pohřeb-přestože se mně to nechce absolvovat, jsem v tomto věku již zralejší, potřebuji se rozloučit.

Dva se berou, krásné, důležité. Uzavřít sňatek před Bohem i zákonem, lidmi, přáteli. Toužím po tom. Vše, v čem jsem byla vychována, chci v tom pokračovat.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Nejdůležitější je Boží spása, láska, pokoj, radost, svatost v životě člověka.

Rodina a vztahy v ní. Společně trávit čas, pomáhat si navzájem i ve vesnici, na faře. Vše opakovat jednou ve své vlastní rodině.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Slavíme Vánoce i Velikonoce. Chodí k nám hodně lidí, všem otevíráme, vítáme je. Celý den jsme spolu, modlíme se, zpíváme, držíme se za ruce a každý řekne, co si přeje. Přitukneme si na to.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Více času trávit spolu během běžných dní, každý si dělá své, nejsme spolu. Chodit společně ven na procházky a víc bych společně cestovala, nikam spolu nejezdíme.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Každý den jdu na procházku, aspoň na třicet minut, modlím se, a zlepší se mi nálada. Je to nádech pro tělo i ducha, osvěžení. Jsem ráda sama. Ráda také objevuji nové věci. Věřím v Boha, obracím se na něj, mám modlitby na každý den, visí nám v kuchyni.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Hodně myslím na minulost, vím, že mně Bůh odpustil, lituji některých věcí, sama sobě nedokáži odpustit.

Pavel

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Zažil jsem dvě svatby. Mamky kamarádky a mého otce, když si bral svou novou partnerku. Pak nějaké oslavy narozen a Vánoce.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Na svatbách jsem pracoval za barem, nosil jsem jídla, rovnal stoly. Seznámil jsem se s mnoha lidmi z rodiny, které jsem dosud neznal. Měl jsem radost, bavilo mě to.

Vánoce: babička a děda jsou dlouhodobě hospitalizováni, nesejdeme už se všichni dohromady, to mě mrzí. A rodiče žijí odděleně, slavíme nadvakrát.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Při svatbě jsem byl šťastný za novomanžele, moc jsem jim přál štěstí. Když jsem viděl tátu, jak se ženil, chtěl jsem si také najít ženu, které budu důvěřovat. Od malička jsem chtěl mít svatbu a děti. Na Vánoce máme všichni radost, hodně se smějeme a jsme spokojení. Vyprávíme si, co jsme prožili, máma i táta.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.

Musím se zamyslet...tátovi a jeho nové manželce jsem nesl snubní prsteny, zaujaly mě jako symboly. Barva černo-lososová. Táta byl v černém kvádru, jeho žena měla šaty v lososové barvě.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Co mi to dá? Mám dobré vzpomínky, na něco hezkého. Vždy se něco zajímavého stalo, na co pak vzpomínám. Ovlivňuje to pozitivně chování. Vidím rodiče a bratry, jak změnili své chování, jsou jiní. Změnila je ta situace slavnosti.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Chci mít děti, chci se oženit. Mám větší důvěru v lidi. Nebojím se svěřovat, důvěřuji tomu, koho mám rád. Chci být s někým v páru. Líbí se mně mít společné vzpomínky.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Na Vánoce se sejdeme se u jednoho stolu, nikdo nevstává, dokud poslední nedojí. Již dva týdny předem zdobíme strom (směje se). Mluvíme spolu, vždy musíme prohodit aspoň pár slov. Chodíme ven, na procházky. Táta vypráví, je pamětník. Tradice u nás doma je, si říkat básničky, vymýšleli jsme si je. Baví mě to poslouchat, byly vtipné, zábavné a zajímavé.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Přeji si třeba, až jednou budu mít rodinu, se u stolu chytnout za ruce a říct si, co máme rádi na sobě i na druhém, něco hezkého. Třeba po jídle, u večeře.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Cvičím před spaním. Chci se trochu vypracovat.

Když vidím měsíc, chci se do něj dívat, líbí se mi galaxie, jsou krásné. V měsíci vidím pokaždé jinou tvář. Chtěl bych vidět polární záři, ta mě fascinuje, chci být pod ní, to je můj sen.

Povídám si s někým, o vztazích. Zlepšuje mně to náladu.

Volám svému nejlepšímu kamarádovi.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Když zůstávám zavřený doma, nejdu ven

Když se nestarám o své tělo, jak bych měl.

Jan

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Na svatbě a mši jsem nikdy nebyl.

Byl jsem na pohřbu dědy a slavíme s rodinou narozeniny.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Při pohřbu jsem prožíval velký smutek. Vyčítal jsem si, že jsem s tím člověkem nebyl více, že ho už nevidím a bude mně chybět. Bylo to divný, sedět a dívat se na rakev, jak zajíždí dolů.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Smutně...že už ho nevidím...dědu.

Na narozeninách šťastně, se všemi se pobavím...je to dobré.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozveď, prosím, v několika větách.

Ve smuteční síni na zdích postavy asi svatých, modrá a bílá na zdech, takové studené barvy.

Na narozeninách alkohol, někteří popíjeli, dospělí. Pouští se písničky, povídá se, griluje. Mrzí mně, že se nesejdeme všichni, v rodině jsou nehody, shází se jen blízká rodina.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Abych jednou mohl svým dětem předat, co jsem prožil hezkého. Plánuji vlastní rodinu...určitě v budoucnu.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

K pohřbu...uvědomím si, jak jsem toho člověka měl rád, jak mi na něm záleží. Vracím se do minulosti... co jsem s ním vše zažil. Trávit co nejvíce času s rodinou...to chci. K narozeninám...aby někteří lidé z rodiny na to nezapomínali, na rodinné sešlosti, oslavy, se všemi se vidět a popovídat si.

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Jíme společně u stolu, pravidelně. Obědy, večeře. Na Vánoce při večeři posloucháme vánoční koledy. Takový zvyk každé Vánoce, jak mě táta snášel se zavázanýma očima ze schodů. Jako pytel si mě přehodil přes rameno a nesl mě ke stromečku, abych nevystrašil Ježíška a neviděl ho. (Směje se a je dojatý) Vzpomínka z dětství. S tátou pravidelně opravujeme auta.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Ten zvyk, jak mě táta nesl ze schodů se zavázanýma očima...

Slavit Velikonoce, jít s dětmi něco vykoledovat, sladkosti. Sejít se u jídla.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Chodím ven na vzduch, vyvětrat se. Když mně není dobře, chodím nebo si sednu a přemýšlím sám nad sebou, co bych mohl změnit a co ne.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Ostýchám se seznamovat, oslovit lidi první, vyhýbám se jim.

Nedělá mně dobře být sám, zavřený v místnosti, napadají mě špatné myšlenky.

Nikola

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Mše v kostele. Svatby v kostele. Na pohřbu jsem nebyla, nezvládám to od malička psychicky. V rodině pohřeb byl, ale já se nezúčastnila.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Na mši bývá moc lidí, to je pro mě stresující, dělá mně to problém. Ale líbí se mně poslouchat mši a jsem vždy šťastná, že jsem tam s rodinou. Při svatbě jsem cítila radost, ale později jsem se i nudila, nebyl tam nikdo v mém věku. Ale přála jsem strejdovi štěstí, byla jsem ráda, že se oženil.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Mše mi pomáhá jako utvrzení mé víry, že nade mnou něco je. Ten pocit...když cítím úzkost, stres, špatné emoce prostě...nátlak ve škole, začnu se kontrolovat... ale vše ze mě odstoupí modlitbou. Věřím, že mně pomůže. Modlím se, medituji, uvolňuje mně to.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.

Prosklená rakev ve Šluknově v kostele. Zapálené svícný jako ujištění, že je tam světlo a teplo a není tam prostor pro nic zlého. Ježíše, panny Marie...obrazy, varhany a mozaiková podlaha, zelenoběžová. Varhany...obavy, že mně jednou budou hrát, mám strašný strach ze smrti, ale po zaposlouchání do hudby, mám pozitivní pocity. Vděčnost, že jsem šla do kostela a udělala něco pro sebe, pro svou duši.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Chtěla bych to přenášet dál, sejde se tam více lidí z městečka, to má společenský význam. Chci to přenášet na další generace. Mám touhu mít vlastní rodinu, chci se najít v rodičích...jsou spolu od svých čtrnácti let, šli spolu přes překážky a zvládli to. Dobrá atmosféra...

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Zkusit si v životě více věcí. Bála jsem se chodit kolem místa, kde někdo zemřel...ted' už jsem silnější, v myšlenkách přijímám život...jsem odvážnější, protože jsem měla odvahu něco zkusit. Záleží mu na mě...Bohu. Děkuji mu...píšu si modlitby do deníčku. Chci se nechat pokřtít...myslíte si, že to půjde?

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Slavíme svátky, narozeniny, chodíme do kostela na mše. Máme pravidelné rodinné snídaně a obědy o víkendech. Při přípravě se střídáme, já, babička a mamka.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Výlety...aspoň jednou za dva týdny. Společné procházky, večere jen tak...slavit... Chtěla bych se ve své rodině věnovat dětem, i když mám práci a problémy, udělat si na ně čas...a nehádat se před nimi.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Meditace, s hudbou do sluchátek, relaxační, 8D hudba. Psaní deníčku, mám tři. Do jednoho maluji, jako arteterapie...pak ten, do kterého píšu a ten destruktivní, do kterého čmárám, trhám... Modlitba. Potřebuji se naučit odpouštět. Když mám smutek, dávám to najevo.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Mám panickou poruchu, bojím se o své tělo, stále se pozoruji. Neumím odpustit sama sobě ani druhým...

Kristýna

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Svateb, jedna z nich byla mých rodičů. Křest, narozeninové oslavy, bohoslužby, maturitní ples

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Pozitivní emoce...klid, štěstí, dojetí. Lidí, jak se mají rádi, radost ze společenství, z toho, že mohu být s rodinou.

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Při křtu jsem pociťovala velkou nervozitu na začátku, že budu středem pozornosti a že budu muset mluvit. Pak jsem měla ale velkou radost z toho, kolik lidí přišlo. A také...Jo! Udělala jsem to! Hodně dlouho jsem o křtu přemýšlela, moje maminka to ze strachu o mě neschvalovala.

S nikým v církvi jsem o to nemluvila a pak to najednou šlo rychle, přípravy...Maminka byla u křtu se mnou. Měla jsem moc příjemný pocit. **Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.**

Při písničkách během bohoslužeb si často uvědomím, jak moc mi chybí boží přítomnost, že potřebuji dotek Boha, objetí, uzdravení duše. Pláču, dostanu během bohoslužeb takový společný balíček...dotek Boha a lidí...

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Kdybych nemohla být na bohoslužbách, byla bych daleko od Boha. Bohoslužba mi dává něco, co chybí, posiluje vztah s Bohem. Také přátele, okruh lidí, které mám nejbližší k sobě.

Od křtu odbourávám lehčeji svoje zlozvyky, například nepomlouvám. A je to na mě vidět, lidé mně to říkají. Jsem nová, měním se. Zažit svatební obřad mně pomohlo si uvědomit, že doufám v lásku, byla jsem dojatá.

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Že existuje řád...program...jak to v životě uspořádat...Touha být více s Bohem. Připomínka, že mám něco dělat...že nejsem sama, že je Bůh se mnou. Dotek slova, které mně pasuje do života... a pro mou mamku...

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Oslavy narozenin, večeře na štědrý den, společné rozbalování dárků. Dostáváme květiny od tatínka...slavíme svátky.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Aspoň jedenkrát za měsíc výlet, vyrazit si...jedno společné jídlo denně, sejít se, to by bylo pěkné. Trávit spolu více času...málo si povídáme, jsme zavření v pokojích nebo koukáme na film...kvalitní čas společně strávený chybí...

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Píšu si deník s diářem dohromady, sama si ho tvořím, sleduji si nálady, spánek versus pohoda, relaxace. Je kreativní, vybarvuji si, rýsuji, lepím fotky...je to i terapie. Kreslím, je podle mě. Bullet Journal se to jmenuje. Hodně chodím na procházky do lesa, s hudbou. Relax a pohyb, cestou se modlím, zpívám si, je to také terapie...Také si vedu videodeníček. Mám natočenou samu sebe, jak tančím v dešti, lidí, se kterými jsem, prostředí, vzpomínky...často jsem překvapená, když si to pustím, kolik

jsem toho stihla, zažila. Připomenu si, co jsem všechno za těch pár dní udělala...

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Hodně času trávím na telefonu, pak z toho mám špatné stavy, nechce se mně mezi lidi. Chci být sama, zavírám se, ale škodí mně to... Málokdy jdu sama ven.

Lukáš

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Pravidelné bohoslužby, narozeniny, Vánoce, v létě grilovačky...

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Během bohoslužeb prožívám blízkost Boha, přijetí, úctu k pánu Bohu, bázeň před Bohem...ale tohle vše vyplývá ze vztahu s Bohem, s kterým trávím čas i přes týden, mám radost, připravuji na neděli, modlím se...

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Jak kdy...v kolektivu věřících, ve společenství se cítím velice dobře, necítím odsouzení...znám ty lidi, jejich příběhy, je to takové rodinné

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem?

Rozved', prosím, v několika větách.

Musím chvíli přemýšlet...texty písní jsou blízko mému srdci, umím se více ztišit. Text z kázání, z Bible, čtu si vyznání, dotýkají se mně části, které jsem si prožil...

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

V církvi jsem rostl, vím, co služby obnáší, více jsem jich vystřídal a dává mně to možnost se lépe rozhodnout. Ta zkušenost...osobní růst. Chtěl bych předávat dále lidem, co jsem přijal. Modlit se za to, co získávám. Nadhled nad nějakou oblastí. Víím jak a co udělat, jak se rozhodnout v nějaké těžké situaci. Moudrost. Doufám, že nepřesáhnu hranice, které jsou špatné...

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Odevzdanost Bohu ve víře. Láska k druhým. Bázeň před Bohem, respekt, úcta k lidem. Změna charakteru... v různých situacích se chovám pokorně, nerozčiluji se... Služba ve sboru a druhým, abychom se lépe znali...nejen: „znám Tě jménem, ale znám i Tvůj příběh, život...“Pomáhat si, tím se tvoří nejlepší vztahy...

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Modlitba, děkujeme za to, že máme hojnost, jeden za druhého. Zpíváme křesťanské písničky, máme hodně návštěv, jsme pohostinní. Chceme, aby se u nás lidé cítili jako doma. Udržujeme pořádek, připravujeme pohoštění, vše dobré, co máme, se dává na stůl. Trávíme chvíle společně, chodíme na výlety, grilujeme na zahradě.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Více starosti od rodičů...rozebírat životní situace...poradit se s rodiči, co mám udělat...

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Hraji křesťanské chvály, na kytaru a zpívám, chci trávit čas v blízkosti Boha. Poslouchám různá kázání na internetu k rozvoji mé osobní víry. Rád trávím čas s přáteli, povídáním, rozebíráme své pohledy na věc. Společně hrajeme hry, zajdeme do kavárny, na oběd, rád s lidmi jím. Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)? Rozčilují mně některé situace.

Simona

Jakých společenských (církvních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Křtiny synovce, bohoslužby v kostele, pohřeb babičky.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Maminky rodina je věřící, jsou aktivní katolíci. Pamatuji si při křtinách z kázání, abychom byli věrní ve víře. Farář cákne vodu a zvolá jeho nové jméno. Líbilo se mně to, chtěla bych se nechat také pokřtít pro moji ochranu. Líbí se mně v kostele, mám víru v Boha. Sama jsem začala věřit, když mně zemřela prababička. Přišla se se mnou rozloučit...Vím, že něco mezi nebem a zemí existuje...zajímá mě to, modlím se...když mám něco těžkého, pomáhá mně to...(pláče)

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Miluji vůni kostelů, chodím tam. Teta a strejda se modlí. Jsem tam v bezpečí, chráněna. Líbí se mně malby, prohlížím si je, to krásno... Vím, že se Bůh dívá na mě. Mám v ten okamžik pozitivní emoce, i když jsem smutná. Proč jsem se tak cítila? Protože tam nemůže být přítomno nic zlého!

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozveď, prosím, v několika větách.

Vpředu je oltář a tam je Ježíš Kristus. Snažím se v myšlenkách přesunout do jeho doby a vžít se do něj, když ho ukřižovali i do jiných

biblických scén. Cítím, jak je Ježíš ukřižováný a smutný, jak ho zradil Jidáš a další lidé...A to rituální ukřižování! Muselo ho to bolet, udělal to ale pro dobrou věc, pro svět, pro lidi...

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Snažím se být pro svět přínosná. Nechci být osoba, která vzhlíží jen sama k sobě. Vycházím z kostela s čistou hlavou, když tam vcházím s problémem, najdu tam správnou cestu...kdy to nikomu neublíží. Proto i studuji sociální práci...

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Nejsem sama!

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Jednou za měsíc jdeme do restaurace. Celá rodina v létě grilujeme. Jíme svíčkovou na Silvestra. Celá rodina se sejde na narozeniny každého člena...děda má demenci, ale je strašně šťastný. Hrajeme hry, žolíky, Česko, Aktivitu. O Vánocích se schází jen část rodiny, mamka, nechce, není tak zvyklá. Vyprávíme si, jsem s nimi se všemi strašně ráda. Snažím se najít strejdu, bratra otce...je nás patnáct až dvacet lidí, všichni jsou zdravotníci nebo sociální pracovníci...

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Společné Vánoce se širší rodinou.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Každý pátek jdu s tátou na pivo, vše spolu probereme. Táta mě zve. Jednou za měsíc jdu na svoje místo, kde si přemýšlím v přírodě. Mám výhled na západ slunce. Prožila jsem tam celé mé první období Covidu, jeto můj rituál, jdu tam, jsem tam sama se sebou.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Nerada chodím na hřbitov. Slíbila jsem prababičce, že tam budu chodit, ale je mi úzko, depresivně. Jdu tam, a přitom mně to nedělá dobře. Vyprávěla mně o druhé světové válce, povídaly jsme si, slíbila jsem jí to. Nemůžu se smířit s tím, že zemřela...

Daniel

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Večeře Páně, pravidelných bohoslužeb, hodně svateb v rodině, pohřbu tetý.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Pohřeb tety byl první v mém životě, kterého jsem se zúčastnil. Byl jsem nervózní, protože jsem na něm měl hrát (na housle). S tetou jsem se neznal úplně, byl jsem smutný, ale spíš jsem její odchod bral jako fakt. Při svatbách prožívám radost, štěstí, přál jsem jim to.

Večeři Páně jsem od dětství vnímal jako důležitý obřad. Svátost. Lidé jsou ztišení, není to standard, průběh bohoslužby je jiný, děje se něco zvláštního...

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Při Večeři Páně ze začátku nejistě, nepříjemně. To bylo v období po křtu, když jsem začal poprvé přijímat. Vnímal jsem osobní zodpovědnost, že už se mně to niterně týká, co říkám, slibuji, tím, že mám právo přistoupit k Večeři Páně, vedl jsem sám se sebou takovou polemiku. Změnil to čas, zvykl jsem si, mám hlubší vztah s Bohem, získal jsem jistotu. Bohoslužbu vnímám také se zodpovědností nejen účastníka, ale služebníka, mám závazek, nechal jsem se pokřtít a jsem člen sboru. Bohoslužba přináší člověku prospěch, těším se na ni, očekávám ji s radostí.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozveď, prosím, v několika větách.

Oslavné písně, dřevěný kříž na stěně, bílé prapory připomínající chvály Bohu.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Význam...těžká otázka. Nikdy jsem o tom nepřemýšlel. Mám rád ty lidi, jsem rád v jejich přítomnosti. Jsou to přátelé, význam má i ta sociální interakce. Mám takový spirituální obraz při chválách. Přináší mně to dobré věci, načerpávám do svého života. Slova, která slyším, snažím se žít, aplikovat do života a hrají v mém životě roli...

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Citace a kázání mají morální dopad do mého života, jsou v nich poučení, hodně příkladů do života...Doufám, že se díky tomu, co jsem přijal, snažím mluvit a hájit pravdu. Myslím si, že mám jiný vztah ke smrti...věřím v posmrtný život a tím je člověk zproštěn brutálního strachu ze smrti. Mám i jiný vztah k lidem, mám rád lidi, a to i ty, které si nemyslím, že bych byl schopen je mít rád sám od sebe...nahlížím na lidi jinak, s citem. Nerozčilují mě, spíše je mně jich líto. Mám jiný postoj k materiálnímu bohatství, nyní vše mám, to ano, starají se o mě ještě rodiče, ale neláká mě myšlenka být extra bohatý, budovat kariéru... to není moje hodnota, nestavím peníze vysoko jako „svět“. Také vztahové hodnoty...jak by měl vypadat můj partnerský život, moje představa se liší

od světa. Myslím na ten závazek vůči ženě, člověk není kus, aby se dal vystřídat. Příkladám tomu vážnost, aby to nebyla jen hra...

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Narozeninové oslavy...všichni jsme v nich zainteresovaní, aktivní. Vánoce. Máme také společný sobotní úklid, sobotní rituál a každému to přináší do života úplně něco jiného (smějeme se). V dětství nám taťka před spaním četl, to se mně líbilo.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Společná jídla, to nemáme, jí každý zvlášť. Společné večere, mít prostor pro sdílení, co jsme každý prožili, povídat si. Až jednou budu mít rodinu, chtěl bych také ukládat večer své děti, číst jim příběhy, povídat si s nimi. Číst společně Bibli, ale povídat si, zajímaly by mě názory mých dětí, společné přemýšlení. Společné dovolené, a kdybych měl kluky, bral bych je na nějaké klučičí výpravy, tábory.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Jeden čas jsem měl takový rituál, že jsem chtěl mít snídani v klidu, tak jsem si ji bral do obýváku k televizi. Po nějaké době jsem sám sebe „obelhal“ a vyměnil televizi za Bibli a knížku. Snažil jsem se najít pravidelný čas pro ztišení s Bohem. Využívám čas jízdy dopravními prostředky, nasadím si sluchátka, poslouchám křesťanskou hudbu a navzdory prostředí mám možnost být s Bohem.

Které denně nebo pravidelně se opakující činnosti v Tvém životě Ti naopak přinášejí negativní zážitky (smutek, úzkost, škodí Ti)?

Nechtěné a negativní rituály mám, když jsem po škole unavený. Mohl bych dělat něco lehčího, produktivního, ale sleduji seriály a pak se to v čase převrátí a zůstanu mnohem déle, než chci. Ale makám na tom, třeba nějaký časový zámek by byl dobrý. Nejsem s tím spokojený. Zápasím se sledováním sociálních sítí, chytne tě ten algoritmus a dává ti obrázky, videa...

Katrin

Jakých společenských (církevních, rodinných) rituálů (slavnostních obřadů) jsi měl možnost se zúčastnit?

Pravidelně s rodiči navštěvuji bohoslužby, zažila jsem i oslavu výročí založení sboru. Asi třikrát jsem byla pozvána na svatbu. Pohřbu jsem se nikdy nezúčastnila.

Můžeš vyjádřit, prosím, co jsi během nich prožíval(a), popsat své emoce?

Při bohoslužbách mám radost, jsem ráda s lidmi a také ráda chodím pomáhat do besídky. Na svatbě cítím dojetí, je to hezké...

Jak ses cítil(a) během obřadu a proč?

Během bohoslužeb ve chválách cítím, že Bůh se dotýká...cítím, že tam je. Na svatbě jsem dojatá, protože dva lidé se spojí a společně tvoří něco nového.

Všiml(a) sis nějakého obrazu, symbolu (zvuku, barev, atmosféry), který Ti zůstal ve vzpomínkách a zanechal v Tobě zvláštní dojem? Rozved', prosím, v několika větách.

Lidé pozvedají ruce k Bohu, stojí se zavřenýma očima a zpívají.

Jaký význam má pro Tebe a pro Tvůj život prožitek slavnostního obřadu?

Lásku, víru. Nevím, jak to mám říct...mám ráda ty lidi...

Vyjmenuj prosím, hodnoty, postoje, myšlenky, které Ti prožitek rituálu pomohl si uvědomit.

Když udělám něco špatně, učiním pokání a bude mně to odpuštěno. A můžu všechno říct Bohu. Nemám ráda, když lidé odsuzují druhé...oni to nevidí

Jaké rodinné rituály doma držíte?

Společné jídlo, sejít se u stolu. Modlíme se před spaním a před jídlem. Většinou se modlí táta, ale i ostatní z rodiny.

Jaké rodinné rituály Ti naopak doma chybí?

Chybí společný čas, večer si sednout, zahrát si deskové hry. Alespoň jedenkrát týdně. Jezdit za prarodiči alespoň jedenkrát týdně.

Jaké vlastní, osobní rituály máš? Které sis třeba sám/sama vymyslel(a) a pravidelně je opakuješ? Proč sis je vybral(a)?

Večer si lehnu a čtu si knížky. Chodím na brigády do kavárny, to mě baví, protože jsem mezi lidmi. Chodím s kamarády na kafe, máme společný čas, můžu se někomu svěřit s problémy. Čtu si Bibli, připadá mně zajímavá, pokaždé mně přinese něco nového, něco pro mě.

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Informace o výzkumu:

Kvalitativní výzkum je součástí diplomové práce studentky Univerzity Karlovi Evangelické teologické fakulty, Marty Gajdošové. Cílem výzkumu je ověřit, zda adolescentům skutečně ve vyšší míře chybí zkušenosti prožitku společenských rituálů následkem odklonu od zachování tradic v současné společnosti. Zkoumat, jak mladí lidé vnímají prožitky rituálů při hledání vlastního sebeurčení, vyznávaných hodnot a významu v jejich životě. Otevřené otázky v rozhovoru zkoumají zkušenosti adolescentů s individuálními, společenskými a církevními rituály, jejich prožitky, emoce, získané hodnoty, síly. Jejich pohledy a chápání, porozumění symbolům a zvykům, tradicím, situacím a kulturnímu prostředí.

Informace o účastníkovi výzkumu:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bytem:

E -mail:

Telefon:

Náboženské vyznání:

Prohlášení

Já níže podepsaný/-á potvrzuji, že

Jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“)

Jsem srozuměn/a se skutečností, že mohu být během rozhovoru vystaven/a různým pocitům, (smutku i radosti) v závislosti na vlastních vzpomínkách a prožitcích.

Dobrovolně souhlasím s účastí své osoby/příp. svého dítěte/ v tomto výzkumu.

Rozumím tomu, že se mohu kdykoliv rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat.

Jsem srozuměn s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn., že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytují bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

Souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím.

Souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Evangelické teologické fakulty, IČ:00216208, se sídlem: Černá 646/9 , (pošt. přihrádka 529), 115 55, Praha 1 ., a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace: a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly projektu, v jehož rámci výzkumu realizován.

Jsem seznámen/-a se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat

mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytuji dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazuji se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností. Vše výše uvedené se řídí zákony České republiky, s výjimkou tzv. kolizních norem, a bude v souladu s nimi vykládáno, přičemž případné spory budou řešeny příslušnými soudy v České republice.

Potvrzuji, že jsem převzal/a podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne:

Podpis